

Revija za kriminalistiko in kriminologijo

LETÖ XI.

LJUBLJANA 1960

ŠT. 3

Longitudinalna študija o bivših mladoletnih delinkventih

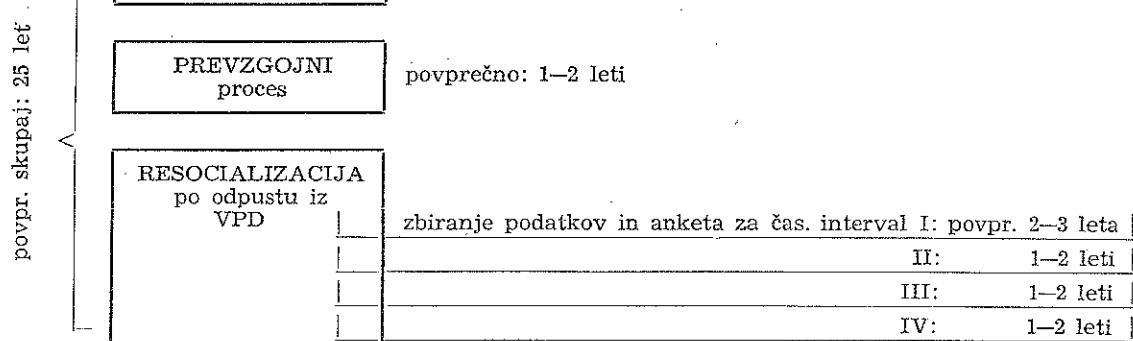
Dr. Matija Golob

Enako kot v drugih znanstvenih disciplinah sodobne sociologije, postaja vprašanje tako imenovanih longitudinalnih študij vse bolj aktualno tudi na področju kriminalne socio- logije. V bistvu je longitudinalna študija rezultat spremeljanja nekih socialnih pojavov in skupin skozi večletno razdobje. Še natančneje jo lahko pojasnimo, če rečemo, da gre predvsem za časovne intervale, v katerih opazujemo neko populacijo ter z njo povezane pojave, bodisi permanentno ali pa tudi v posameznih časovnih presekih. S tem, da ugotovitve, ki smo jih dobili v posameznih razdobjih, med seboj primerjamo, lahko že bolj ali manj zanesljivo sklepamo na socialne zveznosti, ob primerjavi z globalnimi podatki o širših populacijah v nekem času in prostoru pa celo na prave družbene zakonitosti.

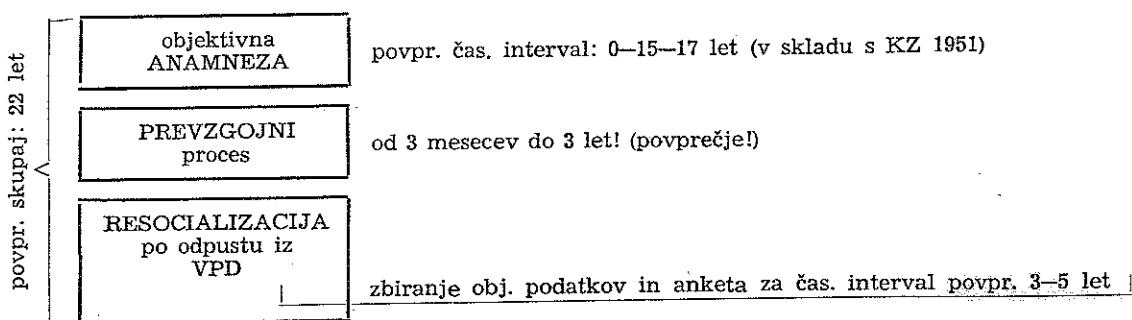
Longitudinalne študije so učinkovit znanstveni pripomoček, ki v znatni meri presega okvir navadnih empiričnih raziskovalnih tehnik. Toda pretiravali bi, če bi zatrjevali, da so že prava sociološka metoda v širšem menu besede. V longitudinalnih študijah, ki so se udomačile predvsem v ameriški socio- logiji, se trenutno še ne kaže v tolikšni meri težnja k integraciji načelnih stališč. To pa je za pravo znanstveno metodo najpomembnejše. Če vidimo namreč v posameznih tehnikah so-

cioloških raziskav le načine konkretnega gledanja na neke pojave, mora prava metoda izluščiti tudi načelna stališča, ki smiselnopravičujejo te načine konkretnega gledanja, in jih združiti ter vskladiti v neki sestav. Longitudinalne študije, kakršne so se uveljavile na zahodu, te stopnje še niso dosegle, čeprav so pri posameznih raziskovalcih kot znanstveni pripomoček že precej razvite.

Naš poskus, da bi izdelali longitudinalno študijo o 619 bivših gojencih vzgojnega poboljševalnega doma v Radečah, je celo kot poskus še precej nepopoln. Časovno smo namreč lahko zajeli samo tri poglavitne intervale. Ti so: čas od rojstva pa do prihoda bivšega gojenca v VPD (objektivna anamneza), čas njegove prevzgoje v VPD (objektivni podatki o prevzgojnem procesu) in čas od odpusta iz VPD do prvega anketiranja (subjektivni, v precejšnji meri pa tudi objektivni podatki o resocializaciji na prostosti). Kolikor toliko popolno in prognostično zanesljivo študijo bi imeli, če bi obdelali za razdobje resocializacije na prostoti rezultate vsaj treh do štirih anket ter objektivnih raziskav z enotnimi časovnimi intervali enega do dveh let za celotno populacijo bivših gojencev. Idealna shema za longitudinalno študijo o bivših mladoletnih delinkventih, gojencih VPD, bi bila tale:

Shema longitudinalne študije o bivših gojencih VPD Radeče pa je po naših dosedanjih možnosti naslednja:

Razločke med obema shemama lahko takoj opazimo. Vendar ni važna samo njihova kvantitativna stran, ki je izražena v obeh seštevkih let. Pomembnejša je kvalitativna stran, ki se kaže v notranjih razmerjih med časovnimi intervali, predvsem pa v izvedbi anket oziroma zbiranju objektivnih podatkov. Kakovostno tudi to ni postranskega pomena, ali nam resocializacijski proces po odpustu iz zavoda prikazuje ena sama anketa oziroma zbirka objektivnih podatkov ali pa več anket oziroma zbirk. Kljub temu pa lahko rečemo, da naš prvi poskus longitudinalne študije ni brez pomena. Kot prvi tovrstni poskus v državi odpira pot v nove načine dela, ki bodo imeli v specifičnosti naših družbenih razmer tudi pomembno zgodovinsko ozadje.

I.

SPLOŠNI PODATKI O LONGITUDINALNIH ŠTUDIJAH Z VIDIKA SODOBNE KRIMINALNE SOCIOLOGIJE

Longitudinalne študije, ki temelje na tako imenovanih modelih, to je na načrtnih shemah, kakršni sta tudi pravkar opisani naši shemi, so se najintenzivneje razvile v ZDA. Znana imena sodobne ameriške in angleške sociologije, kot na primer Lazarsfeld, Termann, Streub, Glass itd., so tesno povezana s tem razvojem. Poleg teh pa ne smemo pozabiti tudi na sociologe Morena, Stratberga, Miosa, Hessa, Handela, Batta, Jeroma Mayerja, Robertsa itd., ki se sicer ne kažejo vedno kot izraziti »longitudinalci«, se pa na svojih področjih temu načinu marsikdaj približajo in ga vsklajajo z lastno metodologijo.¹

Longitudinalne študije tako imenovanega preprostega »panel modela«, ki se opredeljuje skoraj izključno na anketne podatke in na »intervjujska glasovanja« v časovnih presekih, so pri sodobnih splošnih raziskavah precej popularne. Tako na primer raziskujejo z njimi probleme starejših delavcev, sociolo-

gijo družine, vprašanje akademskih populacij in deloma celo razne otroške skupine. Tu so najpomembnejši podatki, ki jih dobe raziskovalci v neposrednih stikih s skupinami in anketiranci. Takšnim podatkom pravijo tudi primarni podatki. Toda pri delinkventnih populacijah so primarni podatki večkrat sporni. Zato jih morajo dopolnjevati tako imenovani sekundarni podatki o objektivno nespornih dejstvih (na primer o nezakonskem rojstvu, o duševni bolezni v rojstni družini, o učnih neuspehih v prevzgojnem procesu, o nezaposlenosti, o resocializacijskem procesu na prostosti, o povratkih itd.). Posrečeno sintezo enih in drugih podatkov pomenijo časovno zelo obsežne longitudinalne študije zakoncev Glueck, ki sta si pridobila v kriminoloških znanstvenih krogih po vsem svetu velik ugled prav s posrečenim načinom, kako sta se ločila obravnawanega gradiva.²

Poseben pomen pripisuje delu zakoncev Glueck znamenita ameriška kriminalna sociologinja Mabel A. Elliot. V knjigi Kriminaliteta v moderni družbi³ označuje njune študije za monumentalne. Zlasti naglaša pomen odkritja 88,2 % povratništva pri tisoč bivših delinkventnih dečkih, ki so bili v letih 1917—1927 v znamenitem bostonskem zavodu Judge Baker Foundation Clinic. To populacijo sta Glueckova opazovala pet let po odpustitvi iz zavoda. Njune »follow-up-studies« omenjajo med ameriškimi kriminologi še Taft⁴, Neumeyer⁵ in drugi. Tudi ameriška kriminološka enciklopedija⁶ iz leta 1950 obravnava »follow-up-studies« pod posebnim gesлом in to predvsem skupaj z imenom obeh Glueckov. V obsežnem delu Nova obzorja v kriminologiji iz leta 1959 omenjata avtorja Barnes in Teeters⁷ zakonca Glueck ter njuno longitudinalno metodologijo v zvezi z zanimim »sentencing problemom«. Razumljivo je, da je v ameriški kriminalni sociologiji tudi nekaj skepsičnih stališč, ki longitudinalnim študijam ne priznavajo večjega pomena predvsem zaradi njihove delne biopsihološke usmerjenosti. Nasprotja med Sutherlandom in Hootonom,

ki jih omenja Fritz Bauer⁸, ter med Sutherlandom in Sheldonom Glueckom⁹, so v tej zvezi zelo značilna.

E. W. Burgess¹⁰, ki je kot pionir na področju ameriških kriminalnosocioloških longitudinalnih študij obdelal 3000 obsojencev, je operiral z izredno zamotanimi matematično-statističnimi pripomočki. Enako je ravnal nadaljevalec njegovega dela Ohlin, ki je obdelal celo 17 000 obsojencev. Oba sta bila zakoncem Gluecka in tudi drugim vzornika; marsikdo pa se je nad njima tudi spotikal. Že ta dva sta poskušala izdelati zanesljivo prognostično metodo, ki je odslej sploh smoter vsem longitudinalcem na področju kriminalne sociologije in tudi na področju drugih kriminoloških znanstvenih panog.¹¹

Evropska kriminologija in longitudinalne študije. V zadnjem času so se začele kriminalnosociološke longitudinalne študije vse bolj uveljavljati tudi v Evropi.

Na Angleškem je splošni sociološki longitudinalni koncept po vsem videzu v premoči.¹² Toda takšni raziskovalci, kot so Mannheim, Wilkins (ki se opira predvsem na znani Borstal training sistem) in Bagot, so vendarle v neki meri izjeme.²³

Nemško kriminalnobiološko področje je sprejelo longitudinalne študije predvsem zaradi izpopolnitve lastnih metod prognostičnega raziskovanja. Vskladitev prognostičnih shem, s kakršnimi se je ukvarjal že Seelig¹⁴, ter vskladitev znanega Freyevoga »vrednotenja celotne osebnosti« z Glueckovim »sistemom posameznih slabih točk« pa povzroča Nemcem precejšnje težave. Vendar vse kaže, da se bodo mlajši raziskovalci, kot so Schiedt, Schwaab, Kohnle in drugi, le lotili »točkovnega raziskovalnega postopka« (*Punktverfahren*) in tako vsaj de facto priznali glueckovske »tehnike točkovnih prognoz«. Lep dokaz za takšen razvoj vidimo v stališču heidelberškega državnega tožilca Brücknerja, ki podobno kot Glueckova že operira z omejenim številom prognostično pomembnih faktorjev oziroma točk. Nadvse zanimivo je, da opazujejo ter po svoje tolmačijo pravkar opisani razvoj longitudinalne metodologije v nemški kriminologiji celo zastopniki indeterminističnih stališč klasične kazenskopravne šole. Dokaz za to je članek heidelberškega univerzitetnega docenta dr. Heinza Leferenza, v katerem obravnava probleme kriminološke prognoze. Po podatkih iz tega članka uvajajo v Nemčiji prognostične tabele že od leta 1935. Pobudo zanje pa je dal baje Exner.¹⁵

Bogata francoska sociološka tradicija je še vedno živa in kot takšna pač ne dopušča slepega posnemanja niti na metodološkem pod-

ročju. Vodilni francoški sociologi od Durkheima pa do sodobnega Gurvicha so bili v glavnem sicer vedno pozitivisti in deterministi. Toda na empirično-tehnicistično metodologijo gledajo Francozi le neprimerno bolj kritično kot pa Amerikanci.

Konvergentni problem, ki se tiče odnosa med posameznimi socioškimi disciplinami, je pri njih sicer zelo aktualen, vendar na statistično algebraične umetnije, s kakršnimi zlasti Amerikanci tako radi krasijo svoja odkritja, ne gledajo s posebnim zaupanjem.¹⁶ Georges Theodul Guilbaud, ki v svojem socioškem učbeniku obravnava statistično-metodološko problematiko, ne zanika tako imenovanega matematično dimenzioniranega načina mišljenja in kot pozitivist niti ne nasprotuje presaditvi teorije o modelih, uporabljenih v biologiji, na socioško področje. Toda kljub temu je zelo kritičen in zna avtonomnost posameznih socioških disciplin vsklajati z integracijskimi težnjami splošne sociologije. Ob dokaj avtoritativni vlogi vodilnih sociologov so francoški kriminologi, kot na primer v zadnjem času popularni Pinatel, predvsem samo previdni kompilatorji. V razpravi o prognozi antisocialnega ponašanja¹⁷ priznava Pinatel celo Glueckoma precej manj kot drugi kriminologi po svetu. Predvsem naglaša, da je v njunih poskusih mnogo pomot (13 %). V njunih prognostičnih tabelah upošteva Pinatel le psihoanamnestične ugotovitve, med tem ko socialno anamnezo in resocializacijski proces prezre. Podobno kot Šved Kinberg¹⁸ priznava Pinatel v glavnem le tipološke in klinične prognoze. Razumljivo je, da mu zato longitudinalne študije vsaj v takšni metodološki obliki, kakršno sta uvedla Gluecka, ne pomenijo veliko. Jean Chazal¹⁹ in nekateri drugi kriminologi so podobno kot Pinatel tudi kompilatorji, zato v svojih spisih zakoncev Glueck ne izpuščajo. Toda njihov togli akademski manirizem ne kaže za longitudinalne študije niti toliko razumevanja, kot ga ima Pinatel.

Še slabše je z nekaterimi kriminalisti iz francoško-belgijskega znanstvenega kroga. Louwage na primer v svoji *Kriminalni psihologiji*²⁰ razna prognostično pomembna dejstva pretirano pospoljuje in poenostavlja.

Poleg Italije, ki ima kot rojstna dežela lombrozijanske tradicije še danes kriminologe čisto samosvojih naziranj (Di Tullio, Gramatica in drugi), v sodobnem svetu skoraj ni pomembnejših kriminoloških središč, kjer bile dane možnosti za kakšen specifičen razvoj longitudinalnih študij. Kar se tiče Italije same, pa so tla zanje še veliko manj prikladna kot v Franciji, ne glede na precejšnje prispevke obeh dežel k znanemu gibanju družbenega varstva.

Ne smemo pozabiti še na Sovjetsko zvezo. Če obidemo znano načelno stališče te dežele do kriminologije kot »buržoazne kvaziznosti«²¹ vidimo, da njeni kriminalisti v zadnjem času le poskušajo razlagati kriminalne pojave z manjšo mero dogmatizma in večjo objektivnostjo. To sicer ne pomeni, da bi se kdo ogrel celo za longitudinalno opazovanje mladoletnih delinkventov. Toda za SZ je dosti že to, da njeni kriminalisti kriminalne pojave, ki terjajo longitudinalno obdelavo, sploh vidijo. Tako na primer opozarja docent Tadjevosjan na problem ponovno obsojenih mladoletnih delinkventov.²² Pritožuje se zoper lažno pojmovanje budnosti. Pod njeno krinko vodstva podjetij zavračajo bivše mladoletne delinkvente, ki se po prihodu na prostost žele zaposliti. Ugotavlja, da postane marsikakšen mladoletni delinkvent povratnik samo zaradi te okoliščine. Zanimivo je, da se Tadjevosjan sklicuje celo na članke v sovjetskem tisku. Omenja zlasti članek nekega Gubina in Klarova.

Brezdušen birokratski odnos do povratništva, vzgojne zanemarjenosti in »brezprizornosti« žigosa tudi pomočnik javnega tožilca kijevske oblasti Kozin.²³ Pritožuje se zlasti zoper vodstva kolhezov, ki nočejo pomagati vaškim sirotam in brezprizornim. V mestih pa kritizira delo komisij za otroško skrbstvo, ker so brez moči. Vzrok je delno tudi v tem, ker nimajo primernih zakonitih pooblastil, kar bi po Kozinovem mnenju kot »družbeni organi« morali imeti. Polnomočja za odločanje o mladinskih skrbstvenih zadevah se stekajo v rokah višjih uslužbencev ministrstev, ki pa so vedeta daleč od terena.

V zadnjem času so Sovjeti priznali težave z zapuščeno in med vojno osirotelo mladino celo v mednarodnih publikacijah. Georgi Nikitajev, direktor milice ruske federacije, omenja v članku La Milice soviétique v mednarodni policijski reviji,²⁴ »da je še precej otrok, ki so ostali po vojni brez staršev in jih je čutiti kot neprijeten nasledek le-te.« Seveda pa avtor hrkrati ne pozabi na znano krilatico o rednem nazadovanju poklicne hudočestvenosti. V članku govori tudi o vlogi tako imenovanih družnikov, ki so kot člani javne varnosti opravili že pomembne vzgojne naloge med mladino. Med drugim so se izkazali kot organizatorji popularnih večerov moralne vzgoje. Enako hvali tovariška sodišča po podjetjih in kolhozih.

Prvi odmak od pretežno dogmatičnih stališč sovjetske kazenskopravne prakse pomeni obravnavanje tako imenovanega huliganstva. I. Sapožnikov in E. Kozak poročata o primerih, ko je bilo med postopkom potrebno sodelovanje zdravnikov psihiatrov in drugih izvedencev. Glede takšnih primerov, kjer

omenjenega sodelovanja ni bilo, zatrjujeta, da so bili pomanjkljivo dokazani.²⁵

Seveda so Sovjeti še daleč od sodobne znanstvene kriminološke metodologije. Predvsem pa pri njih ni niti sledu o kompleksnih obravnavah življenske problematike bivših mladoletnih delinkventov ali pa takšnih zanimivih pojavov, kot je huliganstvo. Prepričani smo, da jim uradnih statistik ne primanjkuje. Toda vprašanje je, ali so tudi znaščeno obdelane in ali imajo sploh kaj podobnosti z načinom longitudinalnih študij. Vse kaže, da od časov Pozniševa, Gribojedova in Gerneta,²⁶ ki so bili zadnji pomembnejši zastopniki sovjetske kriminologije, kriminalite ne obravnavajo več s potrebnou znanstveno jedrnatostjo. Pri tem jim ne more pomagati niti najbolj patetična retorika, ki se izraža v takšnih in podobnih vprašanjih: »ali bomo šli v komunizem s huliganom in z miličnikom, ki ga bo lovil?«

Namestnik predsednika Vrhovnega sodišča ZSSR L. Smirnov je lani objavil članek z naslovom Usilit borbu s prestupljenjem protiv ličnosti i s huliganstvom.²⁷ V njem obravnavata uboj komosomolca Ota Grosmana, ki je padel kot žrtev dveh podivjanjih huliganov. Banditizem, povezan s huliganstvom, je bil vzrok še več drugih podobnih ubojev. Vzne-mirjeni ob takšnih pojavih so o njih pisali v tisku celo najuglednejši člani sovjetske družbe.²⁸ Tudi najvišji predstavniki sovjetske države, kot na primer Hruščev, opozarjajo na pisanje in na nasledke alkoholizma. Iz tega vidimo vsaj v praksi nekakšno priznanje potrebe, da bodo morali v Sovjetski zvezzi slej ko prej začeti proučevati kriminalno etiologijo, ne glede na to, ali jim je ta »buržoazna veda« simpatična ali ne. V tem smislu lahko razumemo ostro kritiko Smirnova na račun skrajno pomanjkljivih postopkov preiskovalnih organov in sodišč, ki se za osebnost storilcev v glavnem sploh ne zanimajo. Smirnov izrecno naglaša, da bi morali v postopku zbrati poleg formalnih osebnih podatkov tudi podatke o storilčevem ponašanju v družbi in na delovnem mestu, o njegovi družini, o razmerah njegovega življenga itd.

II.

DIALEKTIČNA STALIŠČA K LONGITUDINALNIM ŠTUDIJAM KOT OBLIKI SODOBNEGA KRIMINALNO-SOCIOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

Izrazito empirične longitudinalne študije, kakršne so se ustalile na Zahodu, so za marksistično usmerjenega raziskovalca brez kakršnegakoli pridržka težko sprejemljive. Sta-

tična usmerjenost meščanske empirične metodologije vklepa v svoje tesne okvire tudi longitudinalno proučevanje. Časovni razpon, ki je sicer nujen za sleherno longitudinalno študijo, se namreč tiče izključno le obravnavanih pojavov, kar ne dopušča širših primerjav v eksistivnem smislu. Zato se meščanski znanstvenik le malo meni za takšno spoznanje, da se v posameznem odraža tudi splošno, da se v posameznem socialnem pojavu nekega časovno ozko omejenega razdobja odražajo tudi splošne socialne razmere širšega zgodovinskega razdobja.

Iz rezultatov longitudinalnih študij lahko spoznamo tudi to, da postajajo v meščanski kriminalni sociologiji vse bolj priljubljene takšne obdelave, ki zajemajo le prav majhno število pojavov ter činiteljev. To pomeni, da te obdelave ne zajemajo kot celoto niti tistega, kar je potrebno za ureditev teoretičnih stališč vsaj na določenem znanstvenem področju, to je niti tistega, kar spada v okvir »posebnega«.

Že samo nekaj teh misli nas sili, da kot dialektiki metodo longitudinalnih študij (ki je za nas sicer zanimiva in v nekih ozirih lahko zelo koristna) soocimo z nekaterimi načelnimi marksističnimi stališči.

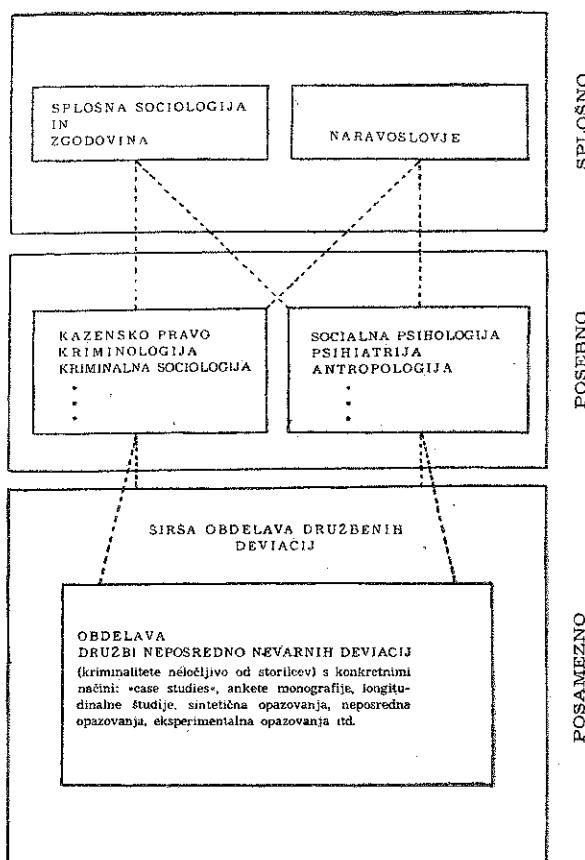
Poskus soočenja splošnega, posebnega in posameznega s predmetom kriminalne sociologije ter v njem okviru z longitudinalnimi študijami.

Cisto splošnega kot pojava sui generis ne moremo zaznati, ker ga pač ni. Splošno je v množičnosti posameznosti, ki se razvijajo v nekakšnem nihanju med svojimi specifičnimi ožjimi zveznostmi in najsplošnejšimi zakonitostmi. Vendar moramo pri tem upoštevati zelo pomembno okoliščino, ki jo je Lenin formuliral takole: »Vsako splošno samo približno zajema vse posebne predmete. Nobeno posebno ni v celoti vsebovano v splošnem itd. Vsako posebno je s tisoč prehodov zvezano z drugimi vrstami posebnega (reči, pojavov, procesov).«²⁹

Predmet posebnega, v našem primeru kriminalne sociologije, je posamezen ali individualen predmet — posameznost. Tu gre za določene družbene deviacije ter hkrati in neločljivo od njih za storilce — ljudi. Odločilno je, da mora biti stopnja omenjenih deviacij v njihovi družbeni nevarnosti, to je v kaznivosti, v kriminalnosti. Subjektivno bistvo sleherne deviacije je v določenem negativnem načinu človeškega ponašanja, v človekovem negativnem psihosocialnem odnosu do soljudi. Objektivno bistvo družbenih deviacij pa je v negativnih dejanjih ali tudi bolj ali manj navzven pasivnem zadržanju, ki se kažejo v zunanjih oblikah odnosov med ljudmi in tudi

v tako imenovanem zunanjem oblikovanju negativnih skupin.

Ob spoznavno-metodoloških kategorijah bi lahko prikazali problem splošnega, posebnega in posameznega, uporabljen na predmet kriminalne sociologije, z naslednjo shemo:

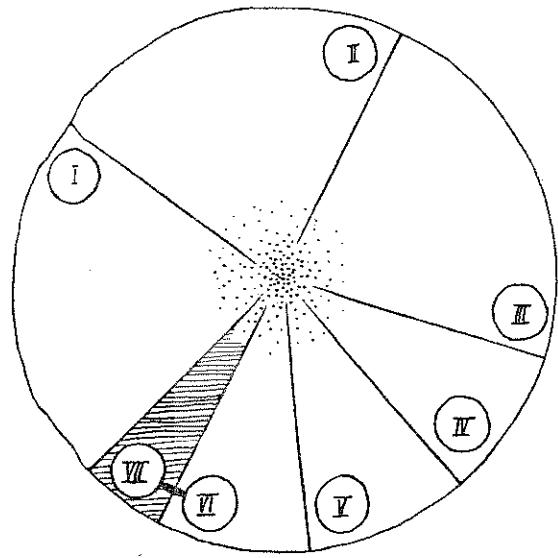

Ob objektivno-stvarnih kategorijah pa bi problem splošnega, posebnega in posameznega pojasnili z besedami in s shemo takole: Iztirjeno ter hkrati družbi nevarno delovanje posameznika ali skupine se kaže izključno v pojavih objektivne stvarnosti in potem takem nujno le v konkretnih posameznostih, ki pa so v neštetih prepletih povezane s splošno celoto.

Ob vsem svojem sicer »na glavi stoječem« dialektično filozofskem konceptu je Hegel imel vendarle prav, ko je utrjeval znano stališče: »Ne gre za abstraktno splošno, ampak za splošno, ki v sebi zajema vse bogastvo posebnega«. Lenin je bil navdušen nad tem mestom v Heglu in ga je opremil z naslednjo pripombo: »Prekrasna formula! ne abstraktno splošno, ampak takšno splošno, ki v sebi vteleša bogastvo posebnega, individualnega, oddelenega (vse bogastvo posebnega in oddelenega)!! Très bien!«³⁰

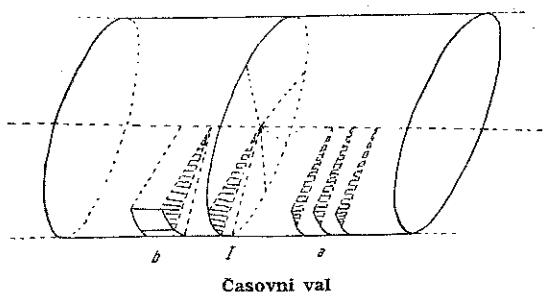
Smisel gornjega navedka lahko povežemo s smisлом naslednje naše sheme o aktivnostih

v družbi; kot celota predstavlja »splošno«, v izs ekih »posebno«, v središču pa »posamezno« oziroma s točkami označene »posameznosti«, ki prehajajo iz središča v vse izseke v neštetih medsebojnih povezavah in prehodih.

- I proizvod. ekonom. aktivnosti
- II znanstvena in umetniška aktivnost
- III družbeno politična aktivnost
- IV druge neposredno konstruktivne aktivnosti
- V posredno konstruktivne aktivnosti prostega časa
- VI in VII:
nekonstruktivne družbene deviacije
(vključno s sektorjem kriminalitete ali točneje: s sektorjem NEGATIVNE DRUŽBENE AKTIVNOSTI KRIMINALCEV šarafirani sektor — VII)

Ob Engelsovem načelnem stališču je treba dialektiko razumeti kot »znanost o najsplošnejših zakonih vsega gibanja«.³¹ Zato veljajo njeni najsplošnejši zakoni o medsebojnem učinkovanju med nasprotji tako za gibanje v naravi kot za človeško zgodovino. V tem pa je nujnost razvojne dinamike, ki odraža dimenzijo časa. Ob prejšnji shemi tudi mi ne smemo pozabiti na to dimenzijo, ki jo bomo poskusili ponazoriti v časovnem valju. Hkrati z njo naj ponazorimo še longitudinalne študije, ki temelje bodisi na obdelavi časovnih presekov (»panel ankete«) ali pa na spremljevalnem načelu.

Če vstavimo naš krog iz prвtne sheme v valj, dobimo časovni presek družbenih aktivnosti, razčlenjenih po sektorjih, v danem trenutku (glej v shemi pod označbo »I«). Časovni preseki longitudinalnih študij v več trenutkih so v meščanski znanstveni empiriologiji zelo ozko omejeni in nikoli ne zajemajo kompleksa posebnega, na primer izseka aktivnosti kriminalcev, kot smo jo nakazali v shemi pod označbo »a«. Nekaj podobnega velja za longitudinalne študije spremljevalnega tipa, ki so v določenem razdobju časovno permanentne (ne obravnavajo samo časovnih presekov), nikakor pa niso še kompleksne v smislu posebnega. Ne obravnavajo izseka oziroma v tem primeru izsekanega kosa celovitih pojavov, ampak le njihove atomizirane posameznosti, na primer ob posameznih pojavih le manjše število činiteljev, brez celovitejše označbe predmeta posebnega ter brez primerjav z drugimi sektorji posebnega ali celo primerjav s splošno zgodovinsko situacijo razmer v določenem razdobju. Vse to meščanskim empiričnim obdelavam manjka, zaradi česar jih nismo mogli vnesti v shemo niti v tolikšnem obsegu, kot to sicer izraža napisano pod označbama »a« in »b«.

Naš valj časa, ki s svojim plaščem, usmerjenim v obojestransko neskončnost, ponazarjuje najširše splošno-zgodovinski razvoj družbe, pa ima svoje opravičilo še v kratki, a zato nič manj genialni študiji Karla Marx-a O naseljenosti, kriminaliteti in pavperizmu.³² Kje sta bili še takrat kriminologija in njena znanstvena poddisciplina — kriminalna sociologija, ko je Marx zнал ob soočenju posameznega, posebnega in splošnega zelo prepričljivo pokazati na tedanje družbene vzroke kriminalitete! Iz letnih podatkov o gibanju kriminalitete na Angleškem, v Walesu in na Irskem ter vzporedno iz letnih podatkov o tamkajnjih revežih in izseljencih je zнал Marx napraviti ob primerjavi s splošnimi tedanjimi družbenopolitičnimi in družbenimi ekonomskimi razmerami prav znamenite sklepe, ki bi mu jih zavidal sleherni sodobni kriminoloji.

Oglejmo si samo odlomek, v katerem razmišlja o nazadovanju kriminalitete na Irskem. Takole pravi: »Kakor je že čudno, je vendarle Irska edini del Združenega kraljestva, v katerem se je delinkvenca znatno zmanjšala (približno za 50 % in v nekaterih letih tudi za 75 %). Kako vskladiti to dejstvo z mnenjem, ki je v Angliji splošno razširjeno, da namreč za številne prestopke ni kriva slaba britanska uprava, temveč irski karakter? Ne kakršenkoli ukrep britanskih vladajočih krogov, temveč preprosto nasledki lakte, množična emigracija in splošen stek okoliščin, ki so ugodno vplivale na povpraševanje po irski delovni sili — to je tisto, kar je

povzročilo »srečno spremembo v irskem karakterju«.

Kriminalnim sociologom in tudi sociologom drugih panog v sodobnem mješčanskem svetu bi se danes ne moglo več pripetiti, da bi iz sklepanja na splošno izluščili vzročnost kriminalnih pojavov. Čeprav je njihov znanstveni instrumentarij neprimerno popolnejši od Marxovega, vendarle ne morejo trditi niti senco tistega, kar bi ob primerem upoštevanju konvergencije lahko trdili. Če se na primer kdo ukvarja s socialno ali geografsko mobiliteto, se ukvarja izključno le z njo in z ničimer drugim, ali pa se ukvarja z njo kvečjemu v okviru svojega posebnega. Vendar nikoli ne pride do tega, da bi bil predmet njegovega posebnega zajet v celoti, ker je obdelan po umetno raztrganih koščkih. Sociolog, ki na primer obravnava geografsko mobiliteto in možnosti širše družinske povezanosti ob pojavih sodobne motorizacije, vidi konkretno samo to in prav nič drugega. Z vprašanjem družine, kakršna je kot pojav v splošni družbeni stvarnosti, se empirik ne bo ukvarjal oziroma svojih podatkov v to ne bo usmerjal, ker pač meni, da so sama dejstva dovolj zgovorna in da so pojasnila ter sklepanja o splošnem čisto odveč. Vsebina sicer pomembnih posameznih dejstev je vsekakor bistvena, toda če jo izrazimo samo s številkami, ostane mutasta. Spregovori šele tedaj, ko v celovitosti njenih enot posebnega začnemo polagoma spoznavati splošno.

Longitudinalna študija, kakršne smo se lotili mi, je v bistvu zelo zahtevna naloga. Toda to, kar smo doslej ob njej zmogli napraviti, je še daleč od zastavljenega cilja. Kljub po-manjkljivostim pa je vendarle res, da je poskus naše začetne longitudinalne študije ob populaciji bivših gojencev VPD Radeče zgrajen na trdnem in širokem temelju. Longitudinalne študije nam niso samo nekakšne ozko opredeljene empirično-metodološke prognoščne tehnike³². Pomenijo nam instrument, s katerim bomo lahko sčasoma zajeli zelo obširno problematiko. A ne samo to; ob njih se bo dalo priti tudi do načelno pomembnih ugotovitev.

Prav dobro vermo, da je celo kriminologija kot izredno vsestranska sodobna veda obtičala ob vrsti vprašanj, na katere bi morale odgovoriti predvsem zanesljivo izpeljane, ekstenzivne obdelave posameznega. Toda ozka pozitivistična miselnost mnogih, sicer zelo pomembnih kriminologov ni našla izhoda iz začaranega kroga golih dejstev, v katerem je bilo vedno najstrože prepovedano iskati in odkrivati dialektično vsebino ter preko nje aplikacije na splošno. Kaj takšnega je bilo dovoljeno le v hipotezah, strogo ločenih od pozitivistične resničnosti. Zato je ostala vsa

programska razgibanost prvih kriminoloških kongresov še danes, po 60—75 letih, v glavnem le na papirju. Pozabljene so mnoge svojevrstne in tudi kvalitetne zamisli, ki so se v tistih časih izražale predvsem v hipotetičnih konstrukcijah. Spomnimo se samo Durkheima in Albrechta, ki sta razlagala kriminalne pojave kot socialno ter biološko normalne. Kdo je pozneje še razpravljal o takšnih idejah s stališča za ali proti? Nekoliko več odziva so imele ideje Lombrosa, Benedikta, Liszta, Morela, Marra, Bonfiglija, Despina in Garofala, ki so razlagali hudodelstva kot pretežno biološke abnormnosti. Toda z vprašanji atavističnega, patološkega, degenerativnega, razvojnega in moralnodefektnega pri tem, se pozneje niso tako intenzivno ter vztrajno ukvarjali kakor bi začete ideje zaslužile. Še slabše se je seveda godilo idejam Turatijsa, Bataglje, Loriga, Prinsa, Lacassagna, Vaccarra, Tarda, Manouvriera, Gumplovicza in drugih, ki so razlagali hudodelstvenost kot socialno abnormnost ekonomske, pravne ter splošno družbene narave. Celo Ferrijeva bio-socialna koncepcija je kljub vsem poznejšim uspehom ostala v kriminologiji nedodelana hipoteza.³⁴

Iz zgornjih omemb je razvidno, koliko možnosti je ostalo v kriminologiji pozabljenih zaradi neprestanega empiričnega omejevanja in dlakocepstva. Zato si štejemo ob vsej pomanjkljivosti našega začetnega poskusa z longitudinalnimi študijami za dolžnost, da z večjim optimizmom in hkrati s smelostjo pogledamo stvarnosti v obraz. V našem poskuusu se kaže eno samo hotenje: dokopati se do nečesa novega, prispevati nekaj v skupno zakladnico izkušenj, predvsem pa v zakladnico pogumne znanstvene misli, ki mora na vsezadnje tudi nekaj tvegati.

III.

REZULTATI ZAČETNIH POSKUSOV Z LONGITUDINALNIMI ŠTUDIJAMI PRI POPULACIJI BIVŠIH GOJENCEV VPD RADEČE

1. Najsplošnejši podatki

V študiji smo zajeli 619 bivših gojencev zavoda. Po sodni odločbi je trajalo bivanje v VPD za posameznega gojenca največ štiri leta, najmanj pa mesec dni ali tudi še manj. V celoti je bila omenjena populacija v zavodu v razdobju od 1. januarja 1952 do 30. junija 1959, to je v razdobju sedem let in pol.

Anketne podatke smo zbrali po dveh vprašalnikih — po obrazcu »A« in obrazcu »B«.

Obrazec »A« so izpolnila tajništva za notranje zadeve in pri tem bolj ali manj temeljito zajela 443 bivših gojencev VPD ali 71 % obravnavane populacije. V obrazcu »B« je uslužbenec DSNZ LRS zajel in obdelal vseh 619 bivših gojencev na podlagi dokumentacije v zavodskih dosijejih.

Podatke po obrazcu »A« (o sedanjih razmerah bivših gojencev) tajništva za notranje zadeve niso mogla zbrati v celoti predvsem zaradi okoliščine neznanega prebivališča. Takšnih bivših gojencev je bilo 99 ali 16 %. Poleg tega jih je bilo 35 ali 5 % iz drugih republik in zaradi tega niso bili dosegljivi, 22 ali 3 % jih je bilo tudi še od te (nedosegljive) populacije v JLA, 8 jih je bilo v tujini, 12 pa

jih je umrlo (štirje so se ponesrečili, trije so bili ubiti v spopadu z LM, eden je umrl za posledicami bolezni, dva sta umrla kot duševna bolnika, dva pa sta storila samomor).

Da bi bili podatki temeljitejši vsaj glede povratništva pri celotni populaciji, smo dodatno uporabili še posebne kartoteke.

2. Okvirni podatki o povratništvu

Te podatke smo zbrali na podlagi gradiva, ki so ga poslala tajništva za notranje zadeve; pri neanketiranih pa na podlagi posebnih kartotek. Kažejo naslednje stanje:

a) Okvirna razčlenitev celotnega števila anketiranov po obrazcu »A«

Okraji:	Lj.	Ma.	Ce.	Ko.	Go.	Kr.	N. m.	M. S.	Skupaj
Bivši mlad. vlomilci	26	29	11	2	13	9	14	11	115
Bivši mlad. tatovi	37	61	27	11	16	19	12	8	191
Bivši mlad. krv. delinkventi	1	6	1	—	—	3	5	3	19
Bivši mlad. »mejaši«	11	28	4	29	4	6	2	21	105
Ostali delinkvnti	4	1	2	—	3	2	—	1	13
	79	125	45	42	36	39	33	44	443

b) Razčlenitev števila povratnikov, ki so jih anketirala tajništva za notranje zadeve po obrazcu »A«:

Okraji:	Lj.	Ma.	Ce.	Ko.	Go.	Kr.	N. m.	M. S.	Skupaj
Vlomilci	10	13	6	—	3	3	1	3	39
Tatovi	12	11	4	1	2	6	7	3	46
Krvni delinkventi	1	5	3	—	—	1	3	4	17
»Mejaši«	7	22	5	34	9	4	5	17	103
Ostali	1	1	1	—	1	—	—	—	4
	31	52	19	35	15	14	16	27	209

c) Razčlenitev celotnega števila neanketiranih:

Okraji:	Lj.	Ma.	Ce.	Ko.	Go.	Kr.	N. m.	M. S.	Skupaj
Bivši mlad. vlomilci	16	15	10	—	1	1	5	1	49
Bivši mlad. tatovi	23	17	2	6	—	9	1	—	58
Bivši mlad. krv. delinkventi	—	1	1	—	—	—	2	—	4
Bivši mlad. »mejaši«	3	18	1	34	1	4	—	1	62
Ostali delinkvnti	—	1	—	—	1	1	—	—	3
	42	52	14	40	3	15	8	2	176

d) Razčlenitev števila povratnikov med neanketiranimi (po podat. posebnih kartotek):

Okraji:	Lj.	Ma.	Ce.	Ko.	Go.	Kr.	N. m.	M. S.	Skupaj
Vlomilci	12	5	1	—	1	—	—	—	19
Tatovi	8	3	3	—	—	3	1	—	18
Krvni delinkventi	1	—	2	—	—	—	—	—	3
»Mejaši«	4	10	3	12	—	3	—	—	32
Ostali	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	25	19	9	12	1	6	1	—	73

Zgornji podatki nam omogočajo nekaj pomembnih kriminalnopolitičnih ugotovitev, ki jih bo podprtlo še nadrobnejše razčlenjenje

gradivo. Po večmesečnem anketiranju je tajništvo za notranje zadeve končno le uspelo zajeti pretežno večino obravnavane popula-

cij e ter izkazati njen sedanje stanje. Toda okoličine, da se pri 27% bivših gojencev VPD Radeče ni dalo glede njihovih sedanjih razmer ničesar določenega ugotoviti, vendarle ne kaže omalovaževati. Ni odveč ugotovitev, da je med neanketiranimi še vedno 49 bivših mladoletnih vломilcev oziroma celo 19 vломilcev povratnikov. Tudi 58 neanketiranih tatov z 18 povratniki ni majhno število.

Že pri teh najokvirnejših podatkih se kažejo občutne razlike med posameznimi okraji, pri čemer pa niso zaznatni samo objektivni, ampak tudi subjektivni činitelji. Če primerjamo samo ljubljanski in mariborski okraj, lahko to v polni meri ugotovimo. Že dalj časa je znano, da je intenzivnost mlaadinske kriminalitete v mariborskem okraju sorazmerno večja od one v ljubljanskem okraju. Logičen nasledek tega dejstva je v tem, da je bilo od obravnavane populacije 125 Mariborčanov in le 79 Ljubljjančanov. Toda povratništvo je med Mariborčani kljub temu manjše kot pa med Ljubljjančani (Maribor 40% : Ljubljana 46%). Povratništvo med Mariborčani je celo manjše od povprečnega odstotka povratništva pri vsej obravnavani radeški populaciji, ki znaša 45%. Prepričani smo, da je bilo v cvetočem industrijskem središču Mariboru zelo veliko storjenega v kriminalnopreventivni smeri, da so si tamkaj ljudje tudi osebno zelo veliko prizadevali in da se je rezultat zaradi tega vendarle pokazal, čeprav je v začetku morebiti še nekoliko bolj skromen. Nekaj podobnega velja tudi za industrijsko razvijajoči se kranjski okraj, kjer je povratništvo bivših Radečanov v povprečju še manjše (znaša le 37%). Zanimivo je, da nekatera pretežno podeželska območja izkazujejo razmeroma zelo visoke odstotke povratništva med bivšimi gojenci VPD Radeče. Predvsem velja to za murskosoboški okraj, kjer znaša povratništvo 58%, ter za koprski okraj, kjer znaša povratništvo prav tako 58%. Seveda moramo pripomniti, da sta ta dva okraja izrazito obmejna in je torej tudi povratništvo poudarjeno le med »mejaši«.

Izrazit subjektivni faktor, to je neposredno prizadevanje in skrb odgovornih ljudi za bivše gojence VPD, pa se kaže še v nečem drugem. Gre namreč za število neanketiranih kot takšno. Kjer je družbena skrb za človeka večja, tam je to število manjše, ne glede na to, da so drugi činitelji morebiti težavnejši. Zato ima mariborski okraj veliko manj neanketiranih bivših gojencev VPD kot pa ljubljanski okraj, čeprav je seveda treba upoštevati razsežnost enega in drugega okraja. V ljubljanskem okraju niso uspeli anketirati 16 vломilcev, bivših gojencev VPD Radeče, čeprav je med njimi kar 12 povratnikov. V mariborskem okraju niso uspeli anketirati 15

bivših vломilcev, gojencev VPD, toda med njimi je le 5 povratnikov. Pri tatovih so razlike še večje. Ljubljana jih ni anketirala 23 (med njimi 8 povratnikov), Maribor pa 17 (med njimi so le 3 povratniki). Na splošno moramo naglasiti, da so bivši gojenci VPD — vломilci velik problem, ki se kaže že v tej najbolj okvirni razčlenitvi. Na območju Ljubljane je ostala neanketirana dobra tretjina vломilcev in to po večini nevarnejših vломilcev — večkratnih povratnikov. Na območju Maribora pa je ostala neanketirana dobra četrtina vломilcev s petimi večkratnimi povratniki. Sorazmerno največje število neanketiranih vломilcev ima celjski okraj. Vendar je med neanketiranimi samo en večkratni povratnik.

Precejšnji odstotek neanketirancev je še pri mejaših, saj zajema dobro tretjino vse populacije. To bi niti ne bilo preveč pereče, kajti navadno mejaštvo po novem ni več delikt. Toda pri populaciji, kakršna je radeška, je vmes še nekaj drugega. Gre za pustolovščine, za kazniva dejanja v povratku v tujini in tudi za hujše deliktne oblike mejaštva, kot na primer za spravljanje ljudi čez mejo, za tihotapstvo itd. Izredno visok odstotek povratništva pri mejaših (pri anketiranih znaša skoraj 100%, pri neanketiranih pa 50%) dokazuje, da poskušajo svojo »srečo« z mejo ne samo bivši mejaši, ampak tudi drugi bivši mladoletni delinkventi v nepravem povratku. Tako imamo zlasti med bivšimi vломilec maršikasnega povratnika, ki je bil že precej daleč po svetu oziroma je v tujini še sedaj. Za primer naj omenimo večkratnega povratnika vломilca, ki nam ga je pred kratkim izročila Avstrija, dalje bivšega mladoletnega vломilca, ki je sedaj v Nemčiji, in bivšega mladoletnega mejaša, ki je sedaj v tujski legiji v Alžiriji baje še z dvema drugima gojencema VPD Radeče.

Med mejaši nevarnejše kategorije, to je med tistimi, ki so spravljali ljudi čez mejo in tihotapili, naj omenimo dva bivša gojencia. Eden od njiju je obsojen sedaj na pet let strogega zapora, drugi pa na dve leti strogega zapora.

Povratništvo pri krvnih delinkventih in pri tistih iz skupine »ostali« je navidez zelo visoko. Vendar moramo vedeti, da gre skoraj izključno za neprave povratke bivših »Radečanov«, ki so v mladoletnosti zakrivili drugačne delikte. Razni pretepi oziroma lažje telesne poškodbe, ki predstavljajo v tej zvezi jedro nepravega povratništva, niso nič posebnega ter so prej izraz nerazumevanja okolja bivšega gojanca kot pa nekakšna nevarna nagnjenost k povratništvu. So pa seveda tudi takšne izjeme, kot je na primer bivši mladoletni ubijalec, ki je bil sedaj ponovno obso-

jen na pet let in po strogega zapora zaradi hudih telesnih poškodb in drugih deliktov.

Ce na kratko povzamemo dosedanje okvirne podatke, ki smo jih morali iz objektivnih razlogov prikazati razdeljeno po anketiranih in neanketiranih primerih in poleg tega po ekološko-teritorialni razčlenitvi, dobimo naslednjo izhodiščno podobo:

v obravnavani populaciji je bilo

164 ali 7% vломilcev,

249 ali 40% tatov,

vlomilci	58 ali 35% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev
tatovi	64 ali 25% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev
krvni delinkventi	20 ali 36% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev
mejaši	135 ali 80% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev
ostali delinkventi	5 ali 38% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev

Skupaj 282 ali 45% — kar je povprečna stopnja večkratnega povratništva pri obravnavani populaciji bivših gojenc VPD.

Okvirni povzetek nam pove, da je povratništvo najintenzivnejše pri mejaštvu, vendar zaradi že omenjenih nepravih povratkov; da pri skupinah krvnih delinkventov in ostalih podatek ni karakterističen zaradi premajhnega števila primerov in prav tako zaradi nepravih povratkov; da je povratništvo pri skupini tatov tudi premajhno zaradi nepravih povratkov, ki so se od še mladoletnih tatov usmerjali bodisi v vlome ali pa v mejaštvo; da je pri vломilcih povratništvo sorazmerno najrealnejše, kajti gre za največje število pravih povratkov ter za najmanjši dotok primerov nepravega povratništva. Pri vломilcih je bilo ugotovljenih 47 primerov ali 80% pravega povratništva, vendar smo semkaj priseli tudi nekaj bivših mladoletnih tatov, ki so iz tatvin prešli v povratkih na vlome.

3. Poglavitni podatki o večkratnem povratništvu

Okvirni podatki o povratništvu so sicer zanimivi in zaradi preprostosti hitro dojemljivi, vendar niso povsem točni zaradi že omenjenih pridržkov glede pravih in nepravih povratkov ter glede večkratnega povratništva. Ko smo zbirali gradivo, smo lahko v okviru splošnega povratništva upoštevali večkratne povratnike samo s tistim deliktom, ki je bil pri povratništvu najpogostejši. Seveda je bilo to predvsem mejaštvo, zaradi česar je odstotek mejaštva tudi pri večkratnih povratnikih največji. Pri obdelavi večkratnega povratništva, ki smo ga zaradi enotnosti podatkov ugotavljali izključno le po podatkih iz posebnih kartotek, pa je podoba nekoliko drugačna.

Najprej moramo v tej zvezi upoštevati kriterij pravega povratništva. Po posebnih kartotekah je bilo takšnih bivših mladoletnih

23 ali 3,7% krvnih delinkventov,

167 ali 27% mejašev in

17 ali 2,3% ostalih.

Skupaj: 619 gojencev VPD Radeče, pri čemer je bilo razmerje med spoloma 507 : 122 ali 4/5 fantov : 1/5 deklet.

Okvirni povzetek povratništva s še nerazčlenjenim kriterijem pravega in nepravega povratništva ter večkratnega povratništva pa nudi tole podobo:

vlomilci	58 ali 35% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev
tatovi	64 ali 25% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev
krvni delinkventi	20 ali 36% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev
mejaši	135 ali 80% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev
ostali delinkventi	5 ali 38% v razmerju do celotnega štev. tovrstnih storilcev

Skupaj 282 ali 45% — kar je povprečna stopnja večkratnega povratništva pri obravnavani populaciji bivših gojenc VPD.

Okvirni povzetek nam pove, da je povratništvo najintenzivnejše pri mejaštvu, vendar zaradi že omenjenih nepravih povratkov; da pri skupinah krvnih delinkventov in ostalih podatek ni karakterističen zaradi premajhnega števila primerov in prav tako zaradi nepravih povratkov; da je povratništvo pri skupini tatov tudi premajhno zaradi nepravih povratkov, ki so se od še mladoletnih tatov usmerjali bodisi v vlome ali pa v mejaštvo; da je pri vломilcih povratništvo sorazmerno najrealnejše, kajti gre za največje število pravih povratkov ter za najmanjši dotok primerov nepravega povratništva. Pri vломilcih je bilo ugotovljenih 47 primerov ali 80% pravega povratništva, vendar smo semkaj priseli tudi nekaj bivših mladoletnih tatov, ki so iz tatvin prešli v povratkih na vlome.

Ob primerih večkratnih povratnikov izkazujejo posebne kartoteke tole situacijo:

2-kratni storilci	18%
3-kratni storilci	8%
4-kratni storilci	4%

5-in večkratni storilci 7%, pri čemer so vsi odstotki preračunani na celotno število obravnavane populacije (619).

Petkratni in večkratni povratniki izkazujejo v naših sedanjih podatkih isto, kar smo že mnogo let prej opazovali, namreč, da pomeni predvsem del bivših mladoletnih vломilcev jedro prihodnjih poklicnih kriminalcev. V dokaz navajamo naslednjo primerjavo: med bivšimi mladoletnimi vломilci je 9% petkratnih in večkratnih povratnikov med bivšimi mladoletnimi tatovi je 6% petkratnih in večkratnih povratnikov med bivšimi mladoletnimi pretepači je 4% petkratnih in večkratnih povratnikov

med bivšimi mladoletnimi mejaši je 3% petkratnih in večkratnih povratnikov. Med vsemi bivšimi gojenci VPD Radeče je torej povprečno 7% petkratnih in večkratnih povratnikov.

Omenimo naj še, da je večkratno povratništvo pri dekletih sorazmerno večje kot pri fantih. Vse bivše mladoletne vlomilke povratnice so vztrajale v večkratnem povratništvu, to je, bile so po petkrat in celo še po večkrat v povratku. Med taticami povratnicami pa jih je polovica v petkratnem in večkratnem povratku. Vse kaže, da tista dekleta, ki so se že odločila za kriminal, vztrajajo v njem veliko trdovratneje kot fantje. Res pa je tudi to, da je povprečno povratništvo (to je enkratno in hkrati nepravo povratništvo) med njimi znatno manjše kot pri fantih (znaša samo 25%). Ugotovitev bi bila razveseljiva, če bi ne bilo vmes latentne možnosti vlačenja. Glede tega pa so naši podatki pomanjkljivi.

4. Povratništvo radeške populacije in kriminalna politika v okviru dosedanjih možnosti ukrepanja po zakonu

V anketi obravnavana populacija bivših gojencev VPD Radeče je bila skoraj v celoti podvržena določbam kazenskega zakonika, ki je bil v veljavi od 1. julija 1951. leta. Izjema so bili samo tisti gojenci, zoper katere so sodišča ukrepala še pred omenjenim datumom. Sicer pa je za kazenskopravnji položaj večine bivših mladoletnih storilcev iz obravnavanega razdobia značilno predvsem dvoje: zoper nje so lahko bodisi vzgojnopoljševalno ukrepali (oddaja v VPD po določbah 70. čl. in drugih členov v VI. poglavju dosedanjega KZ), ali pa so jim odmerili tudi kazen, kolikor so bili že kazensko odgovorni (po določbah 72. čl. in drugih členov VI. poglavja dosedanjega KZ, kar je veljalo predvsem za starejše, delno pa tudi za mlajše mladoletnike).

Nasledki te, s stališča današnjih izkušenj nič kaj primerne zakonodajne tehnike so bili kriminalnopolitično neugodni. To se je pokazalo že po nekaj letih uporabljanja omenjenih predpisov in se posredno kaže še danes v razmeroma občutnejšem povratništvu populacije bivših radeških gojencev. Razumljivo je, da so sodniki in tudi drugi činitelji znatno omilili togost teh predpisov s primerno uporabo načela individualizacije. S tem so dosegli toliko, da radeška populacija, kakršna je v celoti, le ne izstopa prehudo iz normalnejše populacije bivših mladoletnih storilcev. Vendar pa lahko kljub temu trdimo, da sta togost in ožina predpisov dosedanjega kazenskega zakonika v marsičem pripomogli k premajhni učinkovitosti prevzgojnih prizadevanj. V dokaz navajamo nekaj podatkov.

Pri 460 bivših gojencih VPD Radeče so se sodišča odločila za vzgojno poboljševalni ukrep. Le-ta naj bi trajal:

do enega leta pri 140 mladoletnikih (22% celotne populacije),
od 1 do 2 let pri 176 mladoletnikih (28% celotne populacije),
od 2 do 3 let pri 122 mladoletnikih (20% celotne populacije),
nad 3 leta pri 22 mladoletnikih (4% celotne populacije).

Ob tem so izredno zanimivi odstotki, ki kažejo intenzivnost povratništva po že doseženi polnoletnosti za sleherno izmed navedenih skupin: pri prvi skupini znaša ta odstotek 34% in zajema 48 bivših gojencev, pri drugi 36% (64), pri tretji 36% (44) in pri četrti 40% (9).

159 bivših gojencev VPD Radeče ali nekaj več kot četrtnino celotne populacije pa so sodišča obsodila na kazen, in sicer:
na kazen zapora do 6 mesecev 88 ali 14% celotne populacije,
na kazen zapora od 6 mesecev do 1 leta 40 ali 7% celotne populacije,
na kazen zapora od 1 do 2 let 17. ali 3% celotne populacije,
na kazen strogega zapora 14 ali 2% celotne populacije.

Odstotki, ki kažejo intenzivnost povratništva po doseženi polnoletnosti, znašajo: pri prvi skupini 38% (34 bivših gojencev), pri drugi 45% (18 bivših gojencev), pri tretji 29% (5) in pri četrti skupini 42% (6).

Tako lahko opazimo, da so odstotki povratništva pri bivših mladoletnih obsojencih višji, kot pa pri gojencih, zoper katere je bil odrejen vzgojnopoljševalni ukrep. Če izvzamemo intenzivnost povratništva pri skupinah strogega zapora in vzgojnopoljševalnega ukrepa nad tri leta, v katerih so bili zajeti res najnevarnejši storilci, moramo reči, da so bile lažje zaporne kazni v kriminalopolitičnem oziru najmanj učinkovite, saj kažejo pri zelo povprečno nevarni populaciji razmeroma najvišjo intenzivnost povratništva (45%, 38%). Najnižjo intenzivnost povratništva (34%) kaže skupina vzgojnopoljševalnega ukrepa do enega leta, kar bi si veljalo v prihodnje zapomniti. Ker so na gornje rezultate součinkovali v zelo zamotanem prepletu še nešteti drugi činitelji, bi bilo sklepanje izključno samo iz njih prenagljeno. Da naše kriminalnopolitične domneve glede vzročne zveze med možnostmi ukrepanja in povratništvom vsaj nekoliko utrdimo, smo zbrali še nekaj naslednjih podatkov.

Že iz doslej navedenega vidimo, da je bila prognostična moč sodnih ukrepov bolj šibka

predvsem zaradi pomanjkljive zakonodaje. Povprečno 37%-no povratništvo (po posebnih kartotekah) in celo povprečno 45%-no povratništvo (po naknadno zbranih podatkih s terena, ki imajo glavno težo v sedaj že ne več kazensko-pravno tako aktualnem mejaštvu) to trditev v glavnem le upravičuje. Če pa pravkar omenjeno soočimo še s prognostično močjo predčasnih odpustov, ki so jih sodišča dovoljevala na podlagi tehtnih in uteviljenih predlogov upravnika VPD, vidimo, da je naše stališče povsem realno. Med 109 predčasno odpuščenimi bivšimi gojenci jih je bilo v povratku po doseženi polnoletnosti 23 ali 21%, kar pomeni znatno manjšo stopnjo povratništva. V zavodu so imeli pač možnost gojenca opazovati in so lahko temeljiteje pripravljali prognostično tako pomembno odločitev, kot je predčasni odpust. Med predčasno odpuščenimi je bilo največ povratnikov v skupini mejašev (vsak četrti), v skupini vlomilcev je bil povratnik vsak peti in prav tako tudi vsak peti predčasno odpuščeni bivši tat. Kljub veliki razlike med povratništvom predčasno odpuščenih in povratništvom ostalih pa moramo reči, da bi bila prognostična moč ukrepov upravnika VPD še večja in učinkovitejša, če bi v zavodu do kraja izkoristili vse možnosti opazovalnega in pedagoškopoljševalnega dela. Če že nič drugega, bi ob takšnem intenzivnejšem načinu dela morali opustiti predčasne odpuste tistih gojencev, ki še niso dosegli ustreznih pogojev oziroma katerih anamneza terja dolgotrajnejše vzgojne postopke. Predvsem pa je važno, da nikakor ne bi smeli predčasno opustiti takšnega gojenca, ki po prihodu v novo okolje ne bo imel nikogar, da bi ga osebno vodil in se zanj vsaj nekaj časa neposredno zavzemal.

Da je to naše mnenje upravičeno, dokazuje primer ene najboljših bivših gojenk VPD Radeče (primer št. 77). Bila je odlična učenka vajenske šole in se je v zavodu izučila za šiviljo. Zato so jo predčasno odpuстили. Toda po odpuštitvi se je dekle nastanila pri sestri, od koder se je vozila v tovarno na delo. V začetku je bila prav pridna in res sposobna delavka. Nevoščljivci, ki niso zasluzili toliko kot ona, pa so kmalu zvedeli za njeno preteklost in to okoliščino temeljito izkoristili, da bi se znebili tekmeца. Ne le, da so jo opravljali in obrekovali, začeli so ji celo podtikati tatvine in jo tako spravili iz podjetja. Če bi dekle v kritičnem času imela poštenega svetovalca, ki pa bi se moral zanj zavzeti tudi z dejanji, bi nikoli ne zabredla v povratek. Tako pa je začela begati iz službe v službo in ni nikjer več imela pravega obstanka. Ko jo je kmalu potem razočaral še zaročenec, s katerim je bila noseča, je bil njen ponovni padec neizbežen. Začela se je spet vlačugati hkrati pa je kradla in vlamljala. Kolikor ni v zaporu, se potika brez redne zaposlitve. Nezakonskega otroka ima v reji nekje na deželi. Njeno nesrečo povečuje še jetika, ki ji je bila podvržena že pred prihodom v zavod. Ob predčasnem odpstu so prenagljeno

ravnali tudi zaradi tega, ker so premašo upoštevali njeno anamnezo. Kot otrok desetčlanske revne družine podeželskega čevljarija je bila že od svojega detinstva (to je od drugega leta starosti) v reji pri tujih ljudeh. Od tod je pobegnila k sestri v Ljubljano, ko ji je bilo 13 let. Začela se je učiti frizerske obrti, hkrati pa zgodaj zaredila v pokvarjeno družbo in v kriminal. Malomarna sestra zanj ni skrbela in veliko premladila dekle se je lahko potikalo po svetu brez nadzorstva. V zavodu bi se morali zavedati, da dekle nima več doma in da bo vrnitve k malomarni sestri prešibko poroščvo zanj. Zato bi ji morali poleg službe poiskati še človeka, ki bi se zanj osebno zavzel in ji pomagal prebroditi na prostoto vsaj začetne težave. Tako pa so bili veliki stroški, ki jih je imela družba, proč vržen denar. Toda ne samo to, izgubil se je človek. Človek pa je za socialistični humanizem največja dobrina.

Razloček med učinkovitostjo vzgojnopopoljševalnih ukrepov in učinkovitostjo sodnih kazni naj osvetlimo še nekoliko natančneje. Predvsem so zanimivi podatki o povratništvu posameznih vrst delinkventov iz populacije bivših radeških gojencev.

Populacija v celoti

	Vzgojno popoljševalni ukrep	Zapor
vlomilci	122	46
tatovi	218	32
mejaši	89	76
krvni delinkventi	19	4
drugi	12	1

Povratniki po doseženi polnoletnosti (v razmerju do celotne populacije)

	Vzgojno popoljševalni ukrep	Zapor
vlomilci	34 ali 27 %	20 ali 43 %
tatovi	86 ali 39 %	13 ali 40 %
mejaši	32 ali 38 %	28 ali 37 %
krvni delinkv.	8 ali 42 %	2 ali 50 %
drugi	5 ali 41 %	—

Najvidnejši je razloček med učinkovitostjo vzgojnopoljševalnih ukrepov (ki so bili v obravnavanem razdobju med najnaprednejšimi možnostmi vplivanja na mladoletne delinkvente hujših kaznivih dejanj) in učinkovitostjo kazni pri vlomilcih. Skoraj še enkrat večja intenzivnost povratništva pri vlomilcih, ki so bili v VPD samo v zaporu in se sploh niso učili poklicnih strok, pove več kot marsikak drug podatek. Iz zbranega gradiva je razvidno, da so se v zavodu v veliko večji meri

lačko ukvarjali z gojenci, zoper katere je bil od rejen vzgojnopoljševalni ukrep. Ker so bili pri tem še posebno pozorni na vломilce, je povratništvo med njimi po podatkih iz poseljnih kartotek do konca leta 1959 najmanjše. Znaša le 27%. Toda zato je največje povratništvo pri obsojenih vломilcih, pri katerih znaša odstotek 43%. Res je sicer, da je bila med njimi skoraj ena četrtina obsojena na strogi zapor. Toda vsi ostali so bili povprečno le precej manj nevarni kot pa vломilci »ukrepovci«. Niti socialna anamneza ni bila pri njih tako zelo pereča, toda povratništvo je med njimi vendarle najmočnejše. To pomeni v kriminološko-penološkem smislu, da kratkotrajne prostostne kazni pač niso učinkovite. Tudi pri tatovi in krvnih delinkventih je intenzivnost povratništva tistih, ki so bili zaprti, višja kot pri »ukrepovcih«. Vendar moramo naglasiti, da razločki niso tolikšni in da so odstotki povratništva pri enih in drugih razmeroma visoki. Ob upoštevanju prepleta najrazličnejših činiteljev lahko domnevamo predvsem tole: tatovi kot manj nevarna, hkrati pa tudi najbolj povprečna populacija v prevzgojnem procesu niti kot »ukrepovci« niso bili deležni tolikšne pozornosti, kakor pa na primer »ukrepovci« vломilci. To je v neki meri tudi razumljivo, kajti vломilci so bili v glavnem le nevarnejši. Res je še to, da so bili mlajši mladoletniki vломilci zaradi netipičnosti svojih deliktov ter z njo povezane infantilnosti le veliko laže prevzgojljivi od tistih tatov, ki so se s pogostnimi drobnimi tatvami že premočno zasidrali v kriminalu.

V naslednjem naj navedemo nekaj tipičnih primerov vломilcev, poznejših večkratnih povratnikov, ki jih kratkotrajna prostostna kazan ni poboljšala.

Primer št. 223: Bivšega gojenca je ljubljansko okrožno sodišče leta 1956 obsodilo na 8 mesecev zapora zaradi vломov v trgovske izložbe. V domu je bil kot obsojenec še kar priden in ni povzročal nikakršnih vzgojnih težav. Tudi njegova socialna anamneza ni bila najslabša, saj so bili starši zaposleni in je bil materialno primerno preskrbljen. Otroka sta bila v družini samo dva in on je bil najmlajši. Edina pomislena vredna okoliščina je bila v tem, da je njegova mati znana tatica, čeprav sicer še ni bila obsojena. Bivši gojenec je imel že kot 14-letni fantič opravek z našimi organi zaradi tatvin. V prvem letu po prihodu iz zavoda so ga v Ljubljani spet prijeli zaradi tatvin, v Kopru pa zaradi vломov. Po izpustitvi iz KPD v septembru 1958, sled za njim izgine. Ni nikjer stalno zaposlen in tudi nima stalnega prebivališča. Baje je sedaj pri vojakih.

Primer št. 454: Bivši mladoletnik je prišel v VPD kot vломilec. Prvotno je ljubljansko okrožno sodišče izreklo zoper njega vzgojnopoljševalni ukrep za dobo treh let zaradi vломov z odpiračem v tuja stanovanja. Ta ukrep je bil za mladega storilca, kmečkega hlapca s slabo socialno anamnezo, primeren. (Njegov oče je bil al-

koholik in je že umrl. Starejši brat je bil že sodno kaznovan. Mati vdova se je po moževi smrti zaposlila in ni mogla nadzorovati treh dobraščajočih sinov. Fant je odšel po neuspelem poskušu, da bi se izučil za kleparja, za hlapca k teti na Gorenjsko.) Ta skrajno uporni in nemirni fant je iz zavoda večkrat pobegnil in na begu spet zakrivil večje vlome. Kot je sam zatrjeval, je hotel s tem izsiliti sodno kazan, ki bi bila formalno sicer hujša od vzgojnopoljševalnega ukrepa, toda po trajanju vendarle krajša. Ker se je zavedal pomanjkljivosti v tedaj veljavni zakonodaji, mu je namera tudi uspela. Ukrep je sodišče preklicalo in ga obsodilo na 1 leta strogega zapora. Od tedaj je mladi vломilec staleni gost zaporov. Zaradi tatvin, goljufij in vломov je bil obsojen že petkrat oziroma skupaj s prvo, zanj tako usodno kratkotrajno kaznijo že šestkrat. Skupno trajanje vseh dosedanjih kazni znaša že skoraj sedem let. Bil je več po zaporih kot pa na prostosti. Trenutno je na prostosti. Živi pri nekem prevozniku, vendar ni stalno zaposlen. Še vedno je hud delomrzneš in kjer se pojavi, se pojavijo tudi kazniva dejanja. Ker je poklicen kriminalec, ga naši organi stalno opazujejo.

Primer št. 497: Mladoletnika, sina upravnika zadruge, je obsodilo okrožno sodišče v Ljubljani zaradi vломov in tatvin pogojno na 8 mesecev zapora, upoštevajoč prejšnji sklep o vzgojnopoljševalnem ukrepu za dobo treh let. Zanimivo je, da je bil vzgojnopoljševalni ukrep izrečen že dve leti prej, vendar ga fant ni nastopil. Raje je pobegnil in se klatil po raznih krajih države ter hkrati vlamljjal in kradel. Ko je končno vendarle prišel v VPD, se nikakor ni hotel sprijazniti s tamkajšnjimi razmerami. Toliko časa je uhaljal iz zavoda, da se mu nazadnje le ni bilo več treba vrniti. Pač pa se je odtlej vračal v druge zapore zaradi tatvin, vломov in mejaštva. Postal je štirikratni povratnik in je sedaj v Marseille na Francoskem. Kljub temu, da so bile materialne razmerni tega bivšega gojenca VPD Radeče dobre, vendarle njegova socialna anamneza ni povsem zadovoljiva. Med starši ni bilo nikoli pravega soglasja in v družini ni imel toplega zavetja. Kradel je že kot šolar in se potepal v slabu družbi. Pozneje je postal tipičen ljubljanski postopač in gizdal. Takšen je bil tudi v zavodu, sicer pa je bil len, potuhnjen in ovdruški.

Primer št. 439: Desetkratni povratnik, danes verjetno eden najnevarnejših mlajših kriminalcev v Sloveniji, je prišel v VPD Radeče prestajat kazan enoletnega zapora zaradi vломov. Že po nekaj tednih bivanja v zavodu je ušel, bil zaradi vlonrov ponovno obsojen in tako začel svoje romanje po kazensko poboljševalnih zavodih. Po svojem nezakonskem, v NOB padlem očetu je fant partizanska sirota. Tako zanj kot tudi za brata, ki je prav tako nezakonski, se mati nikoli ni brigala. Značilno je, da se je vedno vztrajno upirala skrbniškim organom in celo iz vzgajalska veda spet spravila sina k sebi domov. Ker sama ni moralna ženska, ga pač ni mogla dobro vzgojiti. Lani je bil v družbi z vrstnikom, prav tako bivšim gojencem VPD Radeče, in še z neko Srbkinjo na nekakšni »turneji« po vsej državi. Kamor je ta družica prišla je seveda kradla in vlamljala. Največ škode so napravili v Beogradu, Skopiju in Pulu. Končno so jih miličniki prijeli lani decembra v Šmarju pri Jelšah. Zoper tega bivšega gojenca je prvo izreklo vzgojnopoljševalni ukrep za dobo treh let okrožno sodišče v Mariboru. Ker je po izreku ukrepa takoj

pobegnil, ga je isto sodišče po ponovnem prijetju zaradi starih in novih vlomov obsodilo na eno leto zapora. Ta kratkotrajna kazen pa zanj vse kakor ni bila koristna.

Primer št. 544: Bivši gojenec VPD je bil obsojen pred ljubljanskim okrajskim sodiščem kot tat na štiri mesece zapora. Vendar so bile okoliščine njegovega kazničnega dejanja takšne, da bi mo-rale dati sodišču mislišti na vzgojnopoljševalni ukrep. Fant je namreč uro, ki jo je ukradel, podtaknil sostanovalcu v škorenj in ga nato lažno ovadil zaradi tativne. Poleg tega je ukradel v podjetju kot gradbeni delavec precej elektrotehničnega materiala. Že pred tem je bil pogojno obsojen od okrajnega sodišča v Murski Soboti zaradi ponareditive bolniškega lista. Kot najstarejši otrok devetčlanske družine prekmurskega sezonskega delavca invalida je imel težavno socialno anamnezno. Vendar vse to sodišču ni zadostovalo, da bi se odločilo za primeren vzgojnopoljševalni ukrep. Na prestajanju kratke zaporne kazni v VPD fant ni bil niti prideniti odkritoščen. Odpustili so ga z nekakšno skepso. In niso se motili. Pozneje je bil še dva krat obsojen zaradi tativ in vlomov, v drugo celo na strogi zapor. Zanimiva je o njem ocena izpolnjevalca ankete. Takole pravi: »Anketiranec je bil vprašan po obsodbah, vendar jih je zanimal. Na izprševalca je napravil vtis potuhnjenega in pretkanega človeka. To sklepamo tudi iz dejstva, da ga v podjetju, kjer je zaposlen šele tri mesece hvalijo; v podjetju, kjer je bil prej nekoliko več časa, pa so ga označili za ničvrednega človeka, ker ga je več v jeziku kot v dejanjih. To podjetje mu je prav zato službo odpovedalo.«

Prav ob obdelavi povratniške problematike pa se nam je pokazal kot nadvse zanimiv še neki drug moment, namreč ekološki moment, neposredno povezan s kriminalno politiko posameznih sodišč. Pred mariborskim okrožnim sodiščem so obravnavali 54 vlomilce radeških gojencev. Od teh jih je v povratku po doseženi polnoletnosti 14 ali 26%. Precej drugačna pa je zadeva s 46 vlomilci, ki jih je obravnavalo ljubljansko okrožno sodišče.

	»ukrepovci«			obsojeni			skupaj		
	vsi	povratniki	vsi	povratniki	vsi	povratniki	vsi	povratniki	vsi
Okrož. sodišča	124	(38)	30 %	51	(22)	43 %	175	(60)	34 %
Podežel. okraj. sodišča . .	144	(54)	37 %	70	(26)	37 %	214	(80)	37 %
Okraj. sod. v mestih in industrij. središč	192	(73)	38 %	38	(15)	40 %	230	(88)	38 %

Kriterij razčlenitve podatkov po okrožnih, podeželskih okrajskih in mestnih ter industrijskih okrajskih sodiščih je kriminalnopolitično pomemben in zanimiv. Vendar nam v ekološko-teritorialnem oziru ne nudi povsem zadovoljive slike, kajti pred okrožnimi sodišči so obravnavali tako mladoletnike z izrazitim podeželskim prebivališčem kot tudi mladoletnike s prebivališčem v mestih, v industrijskih središčih in v okolici, ki teži k tem. Celo pri mnogih okrajskih sodiščih je bila situacija v tem oziru dvojna. Zato je bilo v obravnavan-

Od teh jih je namreč v povratku po doseženi polnoletnosti 20, kar znese 43%.

619 bivših gojencev VPD Radeče je sodilo in jim izrekalo vzgojnopoljševalne ukrepe 7 okrožnih in 32 okrajskih sodišč. Okrožna sodišča so jih obravnavala 175 ali 28 %. Poleg pretežne večine vlomilcev so obravnavala še tri roparje, dva mejaša-vodiča, enega posiljevalca in tri hujše krvne delinkvente. Po podatkih iz posebnih kartotek znaša povprečni odstotek povratništva pri vseh navedenih 34 %. Okrajna sodišča pa so obravnavala 336 bivših radeških gojencev. Značilno je, da si delijo podeželska sodišča in sodišča večjih mest ter industrijskih območij to populacijo približno naspol. Prva so obravnavala 214 bivših gojencev, kar znese glede na celotno populacijo 35 %, druga pa 230 bivših gojencev, kar znese 37 %. Zanimivo je, da je povprečna intenzivnost povratništva pri obeh vrstah okrajskih sodišč večja od tiste, ki se nanaša na populacijo, obravnavano pred okrožnimi sodišči. Odstotek povratništva bivših gojencev, ki so jih obravnavala podeželska okrajna sodišča, znaša namreč 37 %, povratništvo tistih bivših gojencev, ki so jih obravnavala okrajna sodišča v mestih in industrijskih središčih, pa znaša 38 %. Vsi ti podatki veljajo za razdobje do konca 1959 in za povratništvo po doseženi polnoletnosti na podlagi stanja v posebnih kartotekah. Ti podatki torej niso adekvatni povratniškim stopnjam, ki se kažejo na podlagi naknadno zbranega gradiva do prvega aprila 1960, ko je povratništvo obravnavane populacije že nekoliko intenzivnejše. Pregled podatkov, ki se ticejo kriminalne politike sodišč, je ob ločenem upoštevanju vzgojnopoljševalnih ukrepov in zaporov pri populaciji bivših gojencev VPD Radeče, naslednji:

nem razdobju v Radečah precej več gojencev, ki so bili doma z izrazitega podeželja in na pol podeželja kot pa kažejo gornji podatki. Posebej smo ugotovili, da je bivalo pred prihodom v VPD v podeželskem okolju 259 bivših gojencev, kar znese skoraj 42 %. Povratništvo med njimi je razmeroma močno, saj jih je zajelo po doseženi polnoletnosti 100 ali 39 %.

Razumeti je treba, da razmerje med podeželjem in mestom pri radeški populaciji ne ustreza niti splošni demografski situaciji v

Sloveniji niti razdelitvi splošne populacije mladoletnih prestopnikov na ozemlju republike. Za kriminalno politiko sodišč je bila navezadnje vendarle odločilna socialna anamnese obravnavanega mladoletnega delinkventa. Ta je bila pri storilcih iz slojev vaške revščine — to je dñinarjev, viničarjev, bajtarjev itd. — v resnici pereča. Nadrobnejša razdenitev podatkov kaže v populaciji bivših gojencev izredno visok odstotek pastirjev, hlapcev, dekel, dñinarjev in podobnih, za mladino v današnjih razmerah skrajno neprimerenih poklicev. Precej manj pa je sinov in hčera trdnjejsih kmetov in še ti so po večini udeleženi pri mejaštvu. Končno velja omeniti ob ekološko-teritorialnih momentih še tole: ne glede na to, da je severozhodno območje Slovenije razmernoma najmočnejši vir mlaadinske delinkvence v republiki in je bilo kot takšno močneje zastopano v radeški populaciji, je vendarle problematika povratništva na tem območju, vsaj kar se obravnavane populacije tiče, precej lažja.

To smo deloma videli že iz primerjave podatkov mariborskega in ljubljanskega okrožnega sodišča. Tudi če primerjamo podatke okrajnih sodišč obeh mest, lahko vidimo enake, kriminalnopolitično nedvomno zelo pomembne razločke. Ljubljansko okrajno sodišče je na primer obravnavalo 39 bivših gojencev VPD Radeče, od teh pa jih je bilo po doseženi polnoletnosti v povratku 19 ali 48 %. Mariborsko okrajno sodišče, ki je sicer obravnavalo precej več bivših gojencev VPD Radeče (93), pa ima med njimi razmeroma manjše povratništvo (34 %). O celotni ekološki in kriminalnomorfološki problematiki radeške populacije nas še nadrobneje pouči priložena tabela: Bivši gojenci VPD Radeče po glavnih deliktnih skupinah in po sodiščih, ki so jih obravnavala.

Že skopi, pretežno statistično obravnavani podatki nam povedo, da so bile možnosti širokopoteznega in bolj perspektivnega ukrepanja ob danem kazenskopravnem režimu skromne. Nadrobnejša analiza nam bo pojasnila, da so na primer v mariborskem okraju z večjo prizadevnostjo onemogočali povratništvo in da je tu delo za resocializacijo pokazalo vsaj nekaj uspehov. Toda to je glede na splošne kriminalnopolitične perspektive naše socialistične dežele še vedno premalo. Gre za to, da mora biti kriminalnopreventivno ukrepanje v resocialacijskem procesu že spočetka učinkovitejše. Kljub najrazličnejšim očitkom na račun pravnega formalizma pa je edino pomembno izhodišče za takšno delovanje še vedno v sodobni, temeljito vnaprej pripravljeni zakonodaji. Takšnih odlik pa dosejanemu kazenskemu zakoniku pač ne bi mogli pripisovati. Ko bi bila lestvica prevzgojnih

ukrepov že po dosedanjih zakonitih možnostih širša, kaznovanje pa v tolikšni meri omejeno na tako imenovani mladoletniški zapor, kot je predvideno v 79. čl. novega kazenskega zakonika, bi lahko bili rezultati prevzgoje bivših radeških gojencev, ne glede na vse poznejše resocializacijske težave, neprimereno boljši. Vsaj številke o povratništvu bi bile precej manjše. — Tudi ukrep oddaje v vzgognopoboljševalni dom je po novem, v kriminalnopolitičnem smislu mnogo bolj vnaprej preračunan kot v dosedanjih določbah (glej 77. čl. novega KZ). Toda že v naši dosedanji praksi je pokazal vzgognopoboljševalni ukrep nekaj, kar je bilo za leto 1951 res novo in je imelo precejšnje prednosti pred navadnim zaporom. Edino, kar je res znatno omejevalo njegovo učinkovitost, je bilo v naslednji, lahko rečemo paradoksnii situaciji: Bivšim gojencem »ukrepovcem«, ki so jih oddali v VPD za dve ali tri leta, je bilo včasih težko dopovedati, da prevzgoja ni kazzen. Zlasti med »ukrepovci« vlonilci je bilo veliko takšnih, ki so se silno razburjali, ko so videli svoje vrstnike, vlonilce zapornike, kako mnogo prej zapuščajo zavod (nekateri že po nekaj mesecih), čeprav so bili med njimi tudi zelo nevarni kriminalci (saj so vlamljali izredno iznajdljivo in predrzno, povzročali so veliko premožensko škodo in so bili sploh tudi osebno izredno napadalni). Odmev na takšno kriminalno politiko, ki jo je bilo treba izvajati vrhu vsega še v istem zavodu, se je pokazal v posameznih primerih prav nazorno. Marsikateri bivši gojenec, ki se je čutil v tem smislu prizadetega, je iz zavoda ušel in na begu vlonil samo zato, da so ga lahko ponovno izročili sodišču. To ga je kaznovalo s formalno sicer hujšo zaporno kaznijo, glede na trajanje pa vendarle mileje. Nova zakonodaja takšne ponesrečene možnosti v precejšnji meri omiluje, kolikor jih že do kraja ne odstranjuje. Določa namreč enoletni minimum prebivanja v zavodu, tako pri mladoletniškem zaporu kot pri ukrepu oddaje v VPD.

Historiat Radeč je v njihovem dosedanjem razvoju torej spremljala težavna kriminalnopolitična problematika, ki je izhajala že iz pomanjkljivosti v zakonodaji sami. Toda pretiravali bi, če bi trdili, da je bil v tem edini pretežni vzrok, da prevzgojna prizadevanja niso dosegla tistih idealnih ciljev, ki so si jih zastavili požrtvovalni delavec na tem področju ob ustanovitvi VPD v Radečah. Iz nadaljnje razčlenitve podatkov bomo poskusili kriminološko, predvsem pa kriminalnosociološko prikazati še nekaj drugih zelo pomembnih vzrokov, ki so hromili prevzgojna prizadevanja. Po drugi strani pa bomo prikazali številne pozitivne momente in resnične uspehe, ki so bili doseženi.

5. Anketna obdelava od anamneze do plebiscitnega intervjuja

Prvič se dogaja, da skušamo zajeti neko delinkventno populacijo v skoraj vsestranski kriminološki, predvsem pa v kriminalnosociološki obdelavi. Čeprav so anketna vprašanja, iz katerih izhaja naša obdelava, v manjšem pomanjkljiva, smo skušali zbrati zlasti pri skupinah podatkov o deliktih, o socialni anamnezi in o prevzgojnem procesu, vključno s pedagoško prognozo, kolikor mogoče popolno gradivo. Seveda delo ob tem ni bilo anketiranje v pravem pomenu, kajti zbirali smo le tako imenovane sekundarne podatke. Toda ker izpričujejo ti podatki uradno dokumentirana dejstva, so vendarle zelo pomembni. Zarato srno jih v odgovorih na anketna vprašanja večkrat še bolj razčlenili. Ob gradivu 619 dosijejev je bilo to zamudno delo, predvsem zaradi tega, ker nismo imeli sodobnejših tehničnih pripomočkov in razen enega samega zbiralca prav nikogar drugega. — Pravo anketno gradivo, ki so ga zbirala tajništva za notranje zadeve, je bilo še veliko zahtevnejše. Podatke je bilo treba zbrati hkrati z drugimi nalogami. Pri takšni populaciji, kakršna je bila bivša radeška, je namreč silno težko dobiti osebni stik s pozameznim anketircem. Zato ni čudno, da so naši terenski uslužbenci uspeli zbrati 71 % tega gradiva šele po dobrih petih mesecih. Že v začetku omenjena težavna dosegljivost (neznano prebivališče precejnjega dela bivših radeških gojencev, je bila izredno trd oreh. Pri anketiranju normalnejših populacij so takšne težave nepričerno manjše. Vendar je po dodatnem zbiranju podatkov za našo anketo število anketirancev le toliko naraslo (od 223 na 443), da okoliščina razmeroma težavne dosegljivosti sedaj ne vpliva več bistveno na kakovost rezultatov. Stevilo anketirancev je namreč tudi pri podatkih, ki so jih preskrbela tajništva za notranje zadeve na podlagi razgovorov z njimi ali z njihovimi svojci, že tolikšno, da sorazmerno majhna stopnja disperzije ne izključuje več sklepanja na določene determinante oziroma zakonitosti.

Podatke o socialni anamnezi ter o prevzgojnem procesu, vključno s pedagoško prognozo, na eni strani in podatke o resocializaciji, vključno s ponovnimi deviacijskimi okoliščinami in s tako imenovanim plebiscitnim intervjujem, na drugi strani smo razvrstili v tri primerjalne skupine. Podatke smo obdelali najprej v linearinem načinu, nato pa še deloma v konvergentnem načinu (navskrižne stičnosti med činitelji). Prva skupina so ne-povratniki, druga skupina so nepovratniki v nevarnem stanju (état dangereux), tretja skupina so povratniki.

a) Socialna anamneza radeške populacije po nekaterih negativnih točkah s stopnjami, ki nakazujejo nevarnost povratništva

Negativna stran socialne anamneze vzbuja pri sodobnih kriminalnih sociologih vse večjo pozornost. V njej se kažejo tako pri posamezniku kot pri skupinah daljnosežni slablji vplivi, ki jih ne morejo popolnoma zabrisati niti prevzgoja niti poznejši resocializacijski činitelji. Res pa je tudi to, da z večanjem časovne distance ti vplivi polagoma blede, dokler ne ostanejo aktivni le pri najtrdovratnejših povratnikih, to je pri poklicnih storilcih. Zakonitost takšnega razvoja kriminalne problematike odraslih — bivših mladoletnih delinkventov — ugotavljajo po svetu, čeprav je intenzivnost pojava v posameznih deželah dokaj različna. Tudi gradivo tistega dela bivših radeških gojencev, ki so ga anketirali okraji (443 gojencev), kaže podobno razvojno dinamiko, če le primerjamo z njim podatke o socialni anamnezi. To pomeni, da je verjetnost povratništva pri bivših mladoletnih storilcih toliko večja, kolikor intenzivneje so se kopici v času njihovega otroštva in mladosti nad njimi negativni socialni činitelji. Te činitelje imenuje sodobna kriminalnosociološka metodologija tudi negativne točke, ker jih ob posameznih primerih razčlenjuje na enote za matematičnostatistično obdelavo. Z negativnimi, pa tudi s pozitivnimi činitelj smo podobno ravnali tudi mi, čeprav smo se hkrati prav dobro zavedali, da s tem še daleč ne bomo mogli povedati nekaj, kar naj bi bilo dokončno veljavno.

Kaj so nam povedali najokvirnejši rezultati analize podatkov ob anamnezi v razmerju do prav takšnih rezultatov ob prevzgojnem procesu in ob resocializacijskih možnostih?

Celotna populacija bivših radeških gojencev kaže v socialni anamnezi povpreček 3,1 negativne točke na posameznika, pri čemer je zajet seštevek vseh negativnih točk, deljen s številom 619. — Prevzgojni proces, ki smo ga razčlenili na pozitivne in negativne točke, kaže v matematično enako obravnavanem gradivu kot končni rezultat: eno pozitivno točko na posameznika. To pomeni, da je bil prevzgojni proces v Radečah v letih 1952—1959 že toliko uspešen, da je absolutno premoč negativnega potisnil v tolikšni meri nazaj, da so pozitivni vplivi le dobili premoč. Čeprav je njena intenzivnost še zmerom skromna, saj se izraža le v stopnji ene same pozitivne točke na posameznika, je vendarle pomembna. — Resocializacijski proces pa kaže že večjo premoč pozitivnih faktorjev nad negativnimi, saj smo dobili po izračunaju točk stopnjo plus 1,6 točke na posameznika. Seveda

pa moramo naglasiti, da v podatkih o resocializacijskem procesu nismo mogli zajeti celotne populacije, ampak le 71 % (to je 443 bivših gojencev).

Razmeroma optimistična podoba, ki kaže očiten vpliv ugodnih družbenih razmer na radeško populacijo, pa ne bi bila popolna, če ne bi upoštevali še nečesa drugega. Gre za

navzkrižno obdelavo najokvirnejših podatkov s podatki treh poglavitnih skupin, to je ne-povratnikov, anketirancev v nevarnem stanju in povratnikov. Ta obdelava nam razdejava v pravkar naznačeni razvojni dinamiki ne-kaj zelo pomembnih posebnosti, kar je razvidno iz naslednje primerjave točkovnih povprečij:

	anamneza	prevzgojni proces	resocializacija
nepovratniki	- 2,9 točke	+ 2,5 točke	+ 3,9 točke
nevarno stanje	- 3,6 točke	- 0,8 točke	- 0,3 točke
povratniki	- 3,4 točke	- 0,7 točke	+ 0,5 točke
Celotna populacija:	- 3,1 točke	+ 1,0 točke	+ 1,6 točke

Pri nepovratnikih, kjer kaže že anamneza najmanjšo intenzivnost negativnih činiteljev, je dinamika izboljšanja vseh pogojev resocializacije največja in dopušča v količkaj urejenih razmerah povsem optimistično prognozo. Nepovratniki, ki jih je anketa zatekla v tako imenovanem nevarnem preddeliktinem stanju (pijančevanje, razvrat, prostitucija, brezdelje, klateštvo in nestalno prebivališče itd.), pa kažejo v tej dinamiki najšibkejši napredek. Najslabša anamneza z največjo negativno stopnjo — 3,6 točke je pri tej skupini očitno najodločilnejše pripomogla, da je celo v razvojni fazi resocializacije na prostoti ostal vpliv negativnih faktorjev v premoči, kar kaže še vedno negativno točkovno povprečje minus 0,3 točke na posameznika. Zanimivo je, da so pri povratnikih, ki so s kriminalnopolitičnega vidika družbi najnevarnejša skupina, resocializacijske možnosti vendarle za malenkost boljše kot pri skupini v nevarnem stanju. Celo njihova socialna anamneza je za spoznaje boljša, kar opazovalca na prvi pogled preseneča. Toda če pomislimo, da je bilo med povratniki radeške populacije precej takšnih, ki niso bili samo neprilagojeni, ampak so bili svojemu okolju celo »nadprilagojeni«, lahko razloček v celoti razumemo. Nekateri povratniki — bivši mladoletni storilci se za nekaj časa celo prav dobro prilagode življenju na prostoti, uspevajo v po-klicu, so izredno družabni itd., toda na staro pot kriminala zaidejo vendarle prej kot marsikakšen zaostal slabič, ki sicer svojih slabih lastnosti ne more premagovati, toda hkrati prav tako ni sposoben za kakšno resnejšo obliko kriminalitete. To velja vsaj za pogoje na prostoti. Kar pa se tiče prevzgojnega procesa, sta ti skupini precej bolj izenačeni in predstavljata tudi v zaključnem točkovnem računu skoraj enak vzgojni problem s še vedno negativnima stopnjama — 0,8 in — 0,7 točke. Ker predstavljalata številčno ti dve skupini bivših radeških gojencev večino (342 : 277 nepovratnikom), kljub ugodni razvojni dinamiki vendarle ne smemo biti preveč optimi-

stični, ker bi nas to lahko zavedlo v prognostične zmote.

Daljnosežnost negativnih vplivov, ki nam jih kažejo podatki o socialni anamnezi, pa bi s pravkar obravnavano statistično-matematično metodo še ne bila življenjsko izpričana, če ne bi pokazali nekaj značilnosti tudi ob njihovi posebni morfologiji in ob posameznih primerih (case work).

Za nas so bili najprej izredno zanimivi vplivi, ki se kažejo v negativnih nasledkih tako imenovane **okrnjene družine**. Čeprav so podatki, ki smo jih obravnavali z vidika metodologije sociološke ankete, kot posredni podatki le drugotnega pomena, so vendarle nad-vse značilni, predvsem pa kot dejstva nesporne. Ugotovili smo, da je negativni vpliv okrnjene družine prizadel do prihoda v VPD 334 ali 54 % bivših radeških gojencev. Nezakonskih jih je bilo 94 ali 15 %, enostranskih sirot 180 ali 29 %, obojestranskih sirot 23 ali 4 % in otrok iz razvezanih zakonov 37 ali 6 %. Sleherni, ki količkaj pozna mladinske kriminalne probleme, mora priznati, da je okrnjena družina činitelj, ki ob součinkovanju drugih faktorjev v precejšnji meri pri-pomore h kriminalnosti mladoletnih delin-kventov. To potrjujejo tudi naši podatki. Vendar za nadaljnji razvoj bivšega mladoletnega storilca činitelj okrnjene družine le ni tako usoden, kot bi kdo na prvi pogled domneval. Če bi bilo drugače, bi namreč naši podatki kazali bistveno drugačno podobo od naslednje:

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Nezakonsko rojstvo	12 %	10 %	18 %
Enostranska osirotelost	32 %	28 %	26 %
Obojestranska osirotelost	4 %	—	3 %
Razveza zakona staršev	6 %	3 %	6 %

Primerjava nam pove, da je bilo tudi v relativnem merilu največ sirot iz vrst nepovratnikov, kar je na prvi pogled precej nena-vadno. Toda tisti, ki pozna splošno problematiko mladinske kriminalitete v zadnjih de-

setih letih na Slovenskem, ve, da osirotelost ni več tako tipičen spremjevalec teh pojavov, čeprav je bila njena intenzivnost pri bivših radeških gojencih neprimerno večja kot pri splošni mladinski delinkventni populaciji. Tudi odstotki o zakonski razvezi staršev niso izraziti oziroma tipično se stopnjujoči od skupine nepovratnikov do skupine povratnikov. Odstotek je razmeroma majhen in dokazuje, da v slojih, iz kakršnih izhaja najbolj ogroženi del naše delinkventne mladine, vsaj v obravnavanem razdobju razveza zakona staršev še ni bila v navadi. Pač pa so nekoliko značilnejši podatki o nezakonskem rojstvu. Povprečni odstotek nezakonsko rojenih je bil pri splošni mladinski delinkventni populaciji po podatkih iz posameznih let mnogo manjši (leta 1955 smo ugotovili samo 6,3 % nezakonsko rojenih). Sorazmerno visok odstotek pri radeški populaciji pa izpričuje predvsem zavesten izbor sodišč, ki niso imela pred očmi samo stopnje nevarnosti deliktnega stanja, ampak predvsem stopnjo socialne ogroženosti v posameznem primeru. Da znaša ta odstotek pri povratnikih radeške populacije 18 %, pomeni res veliko, hkrati pa jo ob upoštevanju celotne socialne anamneze povsem razumljivo. Manj razumljiv je sorazmerno majhen odstotek nezakonsko rojenih med ogroženci iz skupine nevarnega stanja, čeprav so z vidika negativne socialne anamneze, kakršna velja zanje v celoti, še nekoliko na slabšem kot pa skupina povratnikov.

Nadalje sta populacijo bivših radeških gojencev zelo odločilno oblikovala dva anamnestično izredno pomembna negativna činitelja, ki sta sicer pri splošni delinkventni populaciji prav neznatna. Ta dva činitelja sta bila: **neprimerna zaposlitve in skrajno pomanjkljivo šolanje**. Dejstvo, da je bila med radeško populacijo skoraj četrtina bivših kmečkih hlapcev, pastirjev, dninarjev, dekel, pestunj, gospodinjskih pomočnic itd., je vsekakor odločilnega pomena. Ta bitja so bila predmet najbolj surovih in primitivnih oblik izkorščanja, ne samo materialnega, temveč največkrat tudi moralnega izkorščanja. Če k temu dodamo, da je bila šestina radeške populacije skrajno pomanjkljivo šolana, ker ni izdelala niti štiri razredov osnovne šole, nam je podoba o slabi socialni anamnezi že samo v tem oziru precej jasnejša. Časovno daljnosežnost teh dveh činiteljev in hkrati njuno usodnost za ves nadaljnji razvoj prizadetega posameznika pa izpričuje predvsem tale primerjava:

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Kmečki hlapci, dekle, dninarji, gosp. pomoč. itd.	22 %	21 %	27 %
Manj kot štiri raz. osnovne šole	14 %	21 %	21 %

Med bivšimi radeškimi gojenci povratniki je odstotek neprimerne zaposlitve pred prihodom v VPD najvišji, v čemer je dokaz, da je prevzgojljivost socialno zatrtilih in izkorščanih bivših mladoletnih delinkventov težavna stvar. Nekaj podobnega velja tudi za tiste, ki so jim bila zaradi nedoseženega minimuma izobrazbe vrata v življenje naprednega človeka zaprta. Tudi tu je razloček med kritičnima skupinama in manj kritično skupino nepovratnikov očiten in velik (14 % : 21 %). Priponinjamo, da bi bili razločki med skupinami ne samo pri pravkar obravnavanih podatkih, ampak sploh pri vseh podatkih o socialni anamnezi še mnogo večji, če ne bi bilo tu še vprašanja sedanje latentne neprilagojenosti in kriminalitete. Dokaz za to je skupina nevarnega stanja, ki je s svojimi 60 bivšimi gojenci v primerjavi z ostalima dvema skupinama (277 + 282 bivših gojencev) očitno premajhna. Ob negativnih činiteljih neprimerne zaposlitve in premajhne šolske izobrazbe pa moramo omeniti še nekaj, namreč kopičenje negativnih točk v posameznem primeru. To je značilno prav pri bivših mladoletnih hlapcih in pastirjih ter pri analfabetih itd. Dejstvo, da je bil kdo v naših družbenih razmerah kot mladoletnik kmečki hlapec ali dekla, nikakor ni tako preprosto. Za njim je vedno še veriga drugih vzrokov, slabih socialnih činiteljev oziroma negativnih točk.

Najprej naj v potrditev omenjenega na kratko označimo nekaj primerov.

Primer št. 244: Zoper bivšega gojenca VPD Radeče je odredilo okrajno sodišče v Slovenski Bistrici že leta 1950 vzgojnopoljševalni ukrep do polnoletnosti zato, ker je do smrti pretepel svojo mater, hkrati pa je bil še vломilec. Tako oče kot mati sta bila alkoholika. Oče je bil piskovez, mati pa kmečka dninarica, oba torej tipična predstavnika vaške revščine. Za sina sploh nista skrbela. Že zgodaj je moral h kmetom služiti za pastirja. Kmetje so ga izkorščali v tolikšni meri, da ni mogel dovršiti niti treh razredov osnovne šole. Vrhu tega je bil še duševno zaostal, kar je bilo verjetno nekoliko v zvezi z materino slaboumnostjo. Ker fant ni imel obstanka pri izkorščevalskih kmetih, se je že zgodaj začel klatiti in krasti, pozneje pa je začel še vlamljati. — V VPD ni uspeval, saj ni mogel izdelati niti pripravljalnega razreda. Bil je hlevar in je skrbel predvsem za prašiče. Pri drugih delih ni pokazal napredka, živino pa je rad vardeval. Bil je top in miren gojenec le kadar so ga razjezili, je pobesnel. Osebno je bil zanemarjen in nesnažen. — Po odpustitvi iz VPD je ostal pri istem poklicu kot prej, to je pri poklicu gospodarskega pomočnika — hlapca. Videti je bilo, da se je nekoliko ustalil, kajti menjal je samo dva gospodarja. Vendar s kriminalnimi

dejanji ni prenehal, saj je bil leta 1957 štiri mesece zaprt v mariborskem KPD zaradi tatvin. Leta 1956 je bil tudi upravno kaznovan. Rad se namreč druži s postopači in razgrajači. Vzrok je deloma tudi v tem, ker služi sedaj za hlapca pri nekem zasebnem gostilničarju. Ta ga zna samo izkoriščati, za njegov napredok pa ne skribi. — Bivši gojenec je odnesel o VPD dober vtip. Še sedaj se spominja dobre zavodske discipline in reda. Pravi pa tudi, da se mu je glede oskrbe in prehrane bolje godilo kot kdajkoli prej ali pozneje. Edino, kar mu ni bilo všeč, so bili nekateri moralno pokvarjeni gojeni, ki so uhanjali iz zavoda in še druge silili k temu.

Primer št. 257: Tega bivšega gojenca so priveli v VPD zaradi mejaštva. Čez državno mejo je hodil sam, za plačilo pa je vodil tudi druge ljudi. Ko je bil star sedem let, mu je zasulo očeta rudarja v jami. Mati, ki je ostala sama s štirimi otroki, se je vdala pijači. Otroke je oddala tujim ljudem. Fant, ki je bil najmlajši, je moral služiti na kmete. V šolo je hodil zelo malo in je dovršil komaj dva razreda. V času, ko je začel uhajati čez mejo, ni imel več niti stalnega dela niti prebivališča. — V VPD ni uspeval ne v šoli ne pri delu. Bil je len in nevztrajen, po značaju precej top in otročji. Toda za nepoštena dejanja je bil vedno nared. V domu je poskusil dvakrat vlomiti, štirikrat pa je pobegnil. Osebno je bil zelo nečeden in zanemarjen. — Po odpustu iz VPD je še nadalje prehajal čez državno mejo, poleg tega pa je kradel in celo vlamljal. Ker je sedaj v Avstriji, ga nismo mogli anketirati.

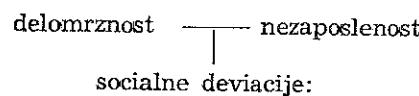
Primer št. 270: Bivšo gojenko je pred odajo v VPD obravnavalo okrajno sodišče v Mariboru zaradi tatvin. Dekle je bilo iz šestčlanske družine delavca invalida. Med starši ni bilo nikoli soglasja, vedno sta se prepipala in pretepal. Oče je bil poleg tega še alkoholik in hud ženskar. Svoje štiri otroke sta dala zgodaj v rejo na kmete, sama pa sta hodila na sezonsko delo v Nemčijo in Francijo. Reja je bila pot, po kateri je deklet prešlo v poklic slabo plačane in izkoriščane kmečke dekle. Kot večina drugih poslov in kmečkih dninarjev, tudi ona ni mogla dovršiti osnovne šole, ampak ima samo tri razrede. Ko je tako vsestransko zapostavljena in vzgojno zanemarjena nekoliko odrasla, si je želeta lepših oblek in lepotičja. Okradla je gospodarja z namenom, da uresniči sanje. Nakupila si je razna ženska oblačila, ki so bila prav tako ukradena. Ker je za to vedela, je poleg tatvine zakrivila še kaznivo dejanje prikrivanja. — V VPD je tretji razred osnovne šole morala ponavljati kajti naučiti se je morala vsaj za silo pisati in brati. V začetku prevozo je bila precej zakrnjena in zanemarjena, pozneje pa se je vidno popravila. Marljivo je delala v kuhinji in pralnici. — Po odpustu iz VPD se ni nikjer stalno zaposlila. Bila je le po-

možna sezonska delavka. Sedaj je tudi že nezakonska mati. V družbenih organizacijah ne dela. Moralno se slabo ponaša, kajti še sedaj rada pohakuje z moškimi, zahaja z njimi v razne lokale in pijančuje. Kot povratnica je bila v postopku zaradi vломne tatvine. — Ko so jo anketirali, je pohvalila dober red in disciplino v VPD. Hvaležna pa se je pokazala zaradi tega, ker se je tam marsičesa koristnega naučila. Podobno kot drugi bivši gojeni ki so bili pred prihodom v VPD hlapci in dekle, je tudi ona poudarila, da se ji še nikjer ni tako dobro godilo kot v Radečah.

Med najhujše socialne činitelje, ki pa ne izhajajo samo iz krivde okolice, ampak tudi iz šibkega hotenja in volje mladoletnika samega, prištevamo **nezaposlenost v času storitve**. Med bivšimi radeškimi gojeni je bilo 21 % takšnih, ki ob času storitve kaznivega dejanja niso bili zaposleni. Ob lahkih možnostih zaposlitve pri nas, je to visok odstotek. Dokazuje, da delomrznost med mladoletnimi storilci ni tako redek pojav. Sicer pa so tu spet vidnejše razlike med posameznimi skupinami, iz katerih lahko sklepamo na časovno daljnosežnost tega negativnega činitelja:

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Nezaposlenost v času storitve	17 %	26 %	25 %

Primerjava pove, da sta odstotka pri obeh problematičnih skupinah precej večja, prednjači pa odstotek skupine ogrožencev v nevarnem stanju. Pri ogrožencih, med katrimi je največ bivših storilcev slabičev, prednjačijo z intenzivnostjo vedno tisti faktorji ali vplivi, v katerih se vidneje kaže prizadetost osebnosti kot celote in šele preko nje vpliv na dejanje. To nam ponazoruje naslednja shema, ki je v takšnih razmerah, kot so naše (ko o pravi brezposelnosti sploh ne moremo govoriti!), skoraj nujna:

(to je: neprimerno ponašanje, razvrat, prostitucija, kriminaliteta).

Primer bivše gojenke VPD št. 76 v polni meri potrjuje tako našo shemo kot tudi to, kar smo rekli o skupini ogrožencev v nevarnem stanju, ko smo obravnavali faktor nezaposlenosti v času storitve. Ta bivša gojenka je tretji najmlajši otrok sodno razvezanih staršev. Kmalu potem, ko je oče zapustil družino, je umrl. Bil je finančni uradnik. Ob očetovi smrti je imelo deklet pet let. Mati, fotografksa retušenka, je

kmalu po moževi smrti zapustila otroke. Odšla je na Reko, kamor jo je gnala želja po uživanju in razbrzdanem življenju. Vzgojo je prevzel po-božnjaški stari oče, ki je s pretirano strogostjo in z nerazumevanjem dosegel samo to, da je deklet začelo že s 15. leti uhajati ponoči z doma, se vlačiti po lokalih in se predajati moškim. Pot jo je privedla končno v kriminalno druščino ljubljanskih žeparic in v roke zvodnicam. Razumljivo je, da je deklet, ki je bila nekaj časa v šoli prav dobra dijakinja, v takšnih okoliščinah opustila šolanje. Vendar tudi kot delavka v neki tovarni ni mogla dolgo časa vzdržati. Kriminalna druščina ji je pomenila vse, dokler ni zaradi nje prišla prvič pred sodišče. To je izreklo vzgojni ukrep za dobo treh let. — V Višnji gori in pozneje v VPD Radeče je deklet razneroma dobro napredovalo ter pokazalo vse znake poboljšanja. Bila je pridna in nadarjena. Izucila se je šiviljstva in opravila pomočniški izpit z odliko. Edino, česar je tudi v domu niso mogli odvaditi, je bilo spogledovanje s fanti, osebna nesnažnost in strast za lepotičenje. — Dekle je po odhodu iz VPD spet hitro zabredila na staro pot, predvsem zaradi svoje šibke narave. Z delom ni bila nikjer zadovoljna, kajti privlačili so jo edinole brezdelje in moški. V kriminal sicer ni več zašla, ker je postala po izkušnjah za to nekako prerazumna. Pač pa je zabredila v prostitucijo, s katero se preživlja kot z rednim poklicem. Tudi večina njenih vrstnic iz razvite druščine ljubljanskih žeparic se danes pretežno preživlja s prostitucijo. Prepričani smo, da je precejšnji razlog za tovrstne pojave tudi v delni popustljivosti družbe. Menimo, da je dosledna delovna terapija najboljše zdravilo za delomrzneže in prostitutke. V zadnjih štirih letih je bilo deklet že šestkrat upravno kaznovano zaradi prostitucije. Ob njenem padcu pa je vendarle zanimivo, da se na VPD spominja z veseljem. Zatrjuje, da ji je bilo tam najbolj všeč kulturno razvedrilo. To, da je lahko sodelovala v dramski, folklorni, pevski in glasbeni skupini, jo je zelo osrečevalo. Edino, s čimer se ni strinjala, so bile kolektivne kazni.

Kriminalnost v rojstni družini spada med najhujše negativne vplive, ki imajo podobno kot pravkar omenjena nezaposlenost (zaradi delomrznosti) časovno zelo daljnosežen učinek. Že v naših študijah, ki so bile objavljene pred leti (na primer v študiji o mladoletnih povratnikih iz kriminalnih družin), smo naglašali, da kriminalnost staršev vpliva mnogo močneje na otrokovo osebnost v celoti kot pa na morebitno njegovo kriminalno specializacijo. Tedaj smo zatrjevali, da je med otroki kriminalnih staršev sorazmerno več storilcev slabicev kot pa izrazitih povratnikov. Takratne naše ugotovitve o splošni populaciji potrjuje sedaj tudi radeška populacija.

Na splošno smo ugotovili vpliv kriminalnosti članov rojstne družine pri 208 bivših gojencih VPD Radeče, kar pomeni le nekaj manj kot pri tretjini celotne populacije. Otrok kriminalnih staršev je bilo 132 ali 21 % celotne populacije; takšnih, ki so imeli kriminalne brate ali sestre, pa je bilo 76 ali 12 %.

Če primerjamo odstotek otrok kriminalnih staršev pri radeški populaciji (21 %) z enakovrstnim odstotkom pri celotni mladinski delinkventni populaciji med leti 1952 do 1956 (5,5 %), vidimo, da je ta skoraj trikrat manjši. V tem je močan dokaz, da je bila radeška populacija neprimerno hujje ogrožena od splošne mladinske delinkventne populacije. Toda prav iz te primerjave pa lahko sklepamo še nekaj drugega, kar glede na problematiko radeške populacije dopušča optimizem in pomeni priznanje tamkajšnjim vzgojiteljem ter njihovemu velikemu prizadevanju. Medtem ko je bilo med 606 bivšimi mladoletnimi delinkventi — otroki kriminalnih staršev, katerih večina ni bila nikoli v VPD, 55 % povratnikov, jih je bilo med enakovrstnimi bivšimi gojenci VPD v povratku le 39 %. Razlika na prvi pogled niti ni tolikšna, toda je vendarle izredno pomembna.

Sicer pa kaže radeška populacija v tej zvezi enake zakonitosti kakor splošna mladinska kriminalna populacija. O daljnosežnosti kriminalnega vpliva staršev povedo največ tile podatki:

	Nepovratniki	Nevarnost stanje	Povratniki
Kriminalnost staršev	18 %	33 %	21 %

Primerjava pove, da je bilo daleč največ otrok kriminalnih staršev v skupini ogrožencev, to je slabotnežev, ki jih anketa sicer ni zatekla v stanju povratništva, pač pa v stanju nezaposlenosti, pijančevanja, prostitucije itd. Zanimivo je tudi to, da je bilo med povratniki sorazmerno manj otrok kriminalnih staršev in da njihov odstotek ni došti večji od odstotka pri skupini nepovratnikov. Tudi med tistimi bivšimi gojenci VPD Radeče, ki so imeli oba od staršev kriminalna, so slabotneži, to je tisti iz skupine nevarnega stanja sorazmerno najmočneje zastopani. Vse to kaže, da vpliv kriminalnih staršev v prvi vrsti onesposablja otroka za aktivno sožitje z ljudmi. Napravi ga za slabotneža v tolikšni meri, da največkrat ne more postati niti pravi kriminalec.

Kriminalnost bratov in sester po našem mnenju ni takšen vpliv, ki bi odločilno deloval na celotno osebnostno strukturo prizadetega, kot na primer kriminalnost staršev.

Zato je tudi razmerje med našimi podatki v tej zvezi nekoliko drugačno.

	Nepovratniki	Nevarnostanje	Povratniki
Kriminalnost bratov in sester	10 %	13 %	14 %

Pač pa moramo vedeti, da kriminalni bratje in sestre močno vplivajo na neposredno kriminalno uveljavljanje svojih mlajših so-bratov oziroma sosester. Zato je razumljivo, da je odstotek tega vpliva pri skupini povratnikov največji (14 %).

Skoraj enaka razvrstitev podatkov kakor pri vplivu kriminalnosti staršev se kaže tudi še pri naslednjih vplivih: krvoskrnska razmerja v družini, seksualna moralna oporečnost staršev, alkoholizem staršev in splošna vzgojna zanemarjenost prizadetih mladoletnikov. Ob vseh teh vplivih kažejo skupna števila negativnih točk sorazmerno največje odstotke spet pri skupini nevarnega stanja in dopuščajo sklepanje na globje in trajnejše osebnostne deformacije — z močnejšim poudarkom na značajski pasivnosti, kot pa na ofenzivnejši kriminalni aktivnosti.

	Nepovratniki	Nevarnostanje	Povratniki
Krvoskrnska razmerja	4 %	9 %	6 %
Seksualna moralna oporečnost staršev	8 %	16 %	9 %
Alkoholizem staršev	18 %	31 %	18 %
Splošna vzgojna zanemarjenost	63 %	95 %	79 %

V ponazoritev problematike in ozadja gornjih podatkov naj navedemo nekaj primerov:

Primer št. 123: Zoper bivšo gojenko VPD je izreklo okrajno sodišče v Novem mestu vzgojnopoljševalni ukrep zaradi krvoskrnskega razmerja z očetom. Ta je hčerko spolno zlorabiljal že od njenega sedmega leta dalje. Dekle je bilo dolgo časa s starši v Franciji in Belgiji, kjer je oče delal kot rudar. Tam se je ponesrečil, zaradi česar so ga invalidsko upokojili. Potem je prišel z družino domov. Ker je hud pijanec, je vladalo v šestelanski družini vedno skrajno pomanjkanje. Že samo dejstvo, da vse gospodinjstvo ni premoglo več kot eno posteljo, je pomemben dokaz za to pomanjkanje. Bivša gojenka je najstarejša hči. Doma je morala biti nekakšna hišna pomočnica, hkrati pa je očetu nadomestovala ženo, to je lastno mater, ki se je že leta 1953 ločila. Sicer pa je tudi mati skrajno pokvarjena in nesnažna ženska. Z možem sta se vpričo otrok stalno pretepalna. Oba sta bila v Belgiji že

sodno kaznovana zaradi tatvin. Dekle se v takšnih družinskih razmerah sploh ni moglo šolati, dovršilo je komaj dva razreda osnovne šole. — V VPD je bila mirna toda topa in je kazala znake lažje debilnosti. Delala ni preveč rada, pa tudi z njenim šolanjem ni bilo nič, kajti inteligenčno je bila precej pod povprečjem. Ker je doraščala v tujini, tudi domačega jezika ni dobro znala. Osebno je bila zanemarjena in nekako zagrenjena. Deloma je bil vzrok za to tudi v njeni pohabljenoosti, kajti ima skrivljeno hrbitenico. — Po odpustu se je zaposlila v tovarni, kjer še sedaj stalno in pridno dela. Celo v SZDL se je včlanila. Toda pri vsem tem je z njo vendarle ostalo v bistvu tako, kot pred prihodom v VPD. Njena mati je z otroki vred zapustila moža, od katerega se je, kot že omenjeno, sodno ločila že prej. Edino bivša gojenka je ostala pri očetu za gospodinjo. Prav verjetno je, da še vedno živila v krvoskrnskem razmerju. — Ob anketiranju je dekle hvalilo vzgojo v VPD. Edino zoper to se je pritoževala, da ji niso omogočili izučiti se za šivilo.

Primer št. 304: Bivši gojenec, nezakonski sin poklicne prostitutke, je doraščal pri starih starših. Po smrti stare matere so postale možnosti za njegovo vzgojo zelo slabe. Stari oče alkoholik ni kaj prida pazil nanj in tako je fant kot dimnikarski vajenec kmalu padel v izkušnjavo. Ko je delal v nekem stanovanju, je ukradel fotografiski aparat. Pozneje se je lotil še tatvin denarja in oblek na škodo kopalcev. — Sodišče ga je poslalo v VPD za dve leti. Pomanjkljivo šolani fant je v domu komaj izdelal tako imenovani dopolnilni razred. Delati se mu nikoli ni ljubilo, bil pa je po značaju izredno sebičen in do vzgojiteljev zelo hinavski. Izjemna njegova odlika je bila ta, da je bil izredno snažen in da je na svoje stvari zelo skrbno pazil. — Značilno je, da je imela nanj mati prostitutka vseskozi zelo močan vpliv, čeprav je živila daleč od njega. Tudi v zavodu mu je stalno pisarila pisma in ga vabila k sebi v Beograd. Ker so bila mnoga njena pisma v moralnem oziru dvomljive vrednosti, jih uprava VPD ni hotela gojencu vedno izročati. V njih mu je na primer mati razlagala svoje uspehe v poklicu, češ da je še vedno privlačna za moške, da jo je hotel neki 20-letni mladenič po več ljubezenskih nočeh kar poročiti itd. Vse to je hotela sinu razlagati mati prostitutka, ki je že med vojno »službovala« v nekem bordelu na Dunaju in je vrhu vsega že dlje spolno bolna. — Po odpustitivi iz zavoda se je fant samo za nekaj mesecov zaposlil v neki kemični tovarni pri Mariboru, potem pa je odšel v Beograd, kjer se je poročil. Vendar tudi v zakonu ni vztrajal dolgo, kajti z ženo sta se že po nekaj tednih sporekla in razšla. Še v istem letu je bivši gojenec pobegnil v Avstrijo, tu pa je pustil nezaposleno ženo.

Primer št. 245 samo delno nakazuje problematiko enega najhujših vplivov — alkoholizma

staršev. Skoraj petina bivših radeških gojencev je irnela vsaj enega od staršev kromičnega pijanca. Neredko pa sta bila takšna kar obo. Razumljivo je, da so se tam, kjer je gospodaril alkohol, drugi slabi vplivi vidno kopici. Alkoholizem enega ali obeh staršev je vplival tako na celotno psihično osebnost prizadetega mladoletnega delinkventa (o čemer priča izredno visok odstotek faktorja pri skupini nevarnega stanja — 31 % : 18 % : 18 % kot tudi na njegovo neposredno kriminalno aktivnost (starši alkoholiki zelo pogosto sami napeljujejo svoje otroke na krajo zato, da bi dobili sredstva za pigančevanje). Primer bivšega gojencega VPD, ki naj pojasni problematiko tega vpliva, pa je takle: Okrajno sodišče je poslalo sina majhnega kmečkega kolonista v zavod zaradi tatvin koles in dinam s koles. Kradel je izpred gostiln in iz gostilniških vež v večernih urah, potem ko se je prepričal, da so lastniki koles že pijani. V tatvine so ga napeljevali starši; kako naj krade, pa ga je učil neki odrasel tat. V času storitve kaznivih dejanj je bil ta bivši gojenec gradbeni delavec težak. Dovršil je štiri razrede osnovne šole. Po starosti je bil drugi izmed štirih otrok. Oče je bil že sodno kaznovan zaradi skrivanja orožja. Tako oče kot mati sta bila kronična alkoholika in sta sina navajala v krajo izključno samo zaradi tega, da bi jim preskrbel denar za pijačo. — V zavodu je bil fant samo tri mesece, kajti ves ostali čas je prebil v okrajnih zaporih. Bil je potuhnjen in se je hlinil, kakor da ga muči silno domotožje. — Po prihodu na prostost ne kaže pri delu posebne stalnosti. Zaposlitev je že štirikrat premenjal; kot pravi, predvsem zaradi zasluzka. Tudi vojaščina mu ni bila posebno pri srcu. Z domačimi se je dogovoril, da mu bodo poslali brzjavko o smrtno nevarni očetovi bolezni. Zaradi tega je dobil izreden dopust. Pozneje pa se je pokazalo, da je bila vsebina brzjavke zlagana. Fanta so morali s tega njezega »izrednega dopusta« privesti nazaj k vojakom s silo, ker se sam od sebe ni maral vrniti. Ko se je lani vrnil od vojakov, se ni več zaposlil, ampak raje v brezdelju postopa okoli. Ljudje, ki ga dobro poznajo, ga spet sumijo, da krade. Ta sum potrjuje tudi okoliščina, da si je kljub nezaposlenosti v zadnjem času kupil novo kolo in obleko.

Spološna vzgojna zanemarjenost je bila pri bivših gojencih VPD Radeče pogojena že z večino drugih vplivov (na primer s pigančevanjem staršev, z njihovo nemoralnostjo, kriminalnostjo, zakonskimi razvezami, z nezakonskim rojstvom itd.). Vendar smo poskusili, da bi ta vpliv prikazali še posebej. V njem naj bi se pokazala izrazita brezbrižnost staršev ali drugih oseb za vzgojo in celo neposredno hotenje spraviti otroka na kriva pota (bodisi v nemoralu ali pa v razvrat, v kriminalu itd.). Ta odnos staršev in drugih

odgovornih oseb do prizadetih bivših gojencev VPD se je pokazal po izračunanju negativnih točk v zelo visokih odstotkih pri vseh treh skupinah, v izjemno visokem odstotku (95 %) pa predvsem pri skupini nevarnega stanja.

Duševna abnormnost mladoletnika ali koga drugega v družini in širje ali več otrok v rejstni družini sta dva tako imenovana kriminoplastična faktorja, ki sta lahko v bolj ali manj posredni zvezi z mladinsko delinkventnostjo in seveda s poznejšim ponašanjem bivših mladoletnih delinkventov. Čeprav spadata oba v okvir socialne anamneze, je vendarle prvi pretežno biolesko pogojen, drugi pa je izrazit socialni faktor, odvisen predvsem od razvoja socialno-ekonomskih razmer na določeni stopnji. Naravnost presenetljivo je, da se kaže razmerje med temo dvema, navidezno diametralno različnima činiteljema ob posameznih skupinah v neneavadno podobnih stopnjevanjih.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Duševne abnormnosti mladoletnika ali drugega v družini	5 %	7 %	11 %
Širje ali več otrok v družini	50 %	51 %	58 %

Skupina povratnikov kaže kot številčno še vedno najmočnejša skupina obravnavane populacije (282 ali 45 % od 619!) najvišjo stopnjo pojavorov duševnih abnormnosti in se z njo ne more meriti niti skupina slabotnežev — skupina nevarnega stanja. V tem je zelo značilna ugotovitev, ki vsekakor terja še temeljitejše raziskave izvedencev ustreznih znanstvenih panog. Tudi odstotek sam je po našem mnenju precej visok. Najvažneje pa je to, da se močno razlikuje od odstotka pri skupini nepovratnikov. — Tudi faktor štirih ali več otrok v družini kaže najvišji odstotek pri skupini povratnikov, čeprav je zelo visok tudi pri ostalih dveh skupinah. Dejstva, da je bila dobra polovica bivših gojencev VPD Radeče iz družin, ki so imele s starši vred najmanj šest članov, ne kaže omalovaževati. Razmeroma manj premožne, pretežno delavske ali revne kmečke družine v danem razvojnem stadiju naše družbe s takšnim številom po večini gospodarsko še nesamostojnih članov ne morejo uspevati v tolikšni meri, da bi dosegle vsaj povprečno raven našega sedanjega življenjskega standarda. S tem seveda še ni rečeno, da so takšne družine zaradi družbenih razmer prisiljene živeti v hudem pomanjkanju. Če že kdo pri nas živi v takšnem pomanjkanju, je pač predvsem sam kriv. Vendar se moramo zavedati, da tudi tiste

dr-užne z večjim številom članov, ki sicer ne žive v skrajnem pomanjkanju, čutijo zaradi svojih objektivno nekoliko utesnjениh materialnih razmer nekakšno zapostavljenost, nekaj, kar jih družabno ovira in omejuje. Takšni občutki lahko privedejo tudi v razmeroma dobrih časih posamezne člane v duševne napetosti in preko njih v ekscese, pri čemer bi poduarili kot najusodnejšega predvsem alkoholizem. Vzporedno s splošnim gospodarskim napredkom naraščajo tudi človekove splošne potrebe. Tisti, ki je bil včeraj zadovoljen še s skorjo kruha, si danes želi že marsičesa drugega, kajti ve, da to pri nas izdelujemo in da ta večina tudi že ima. Trenutno pa je že tako, da številnejše družine z večjim številom nepreskrbljenih članov prav v tem smislu še ne morejo biti popolnoma zadovoljene in v tem je poglaviti vzrok za določene čustvene napetosti, pri posameznikih pa celo za manj-vrednostne komplekse. Vse to ustvarja primerna tla za razne družbene deviacije. Sicer pa moramo ob obravnavani populaciji prav glede tega, trenutno negativnega faktorja poseči vsaj nekoliko let nazaj. Časi, v katerih se je rodil in preživil otroštvo pretežni del bivših gojencev VPD Radeče, so bili vojni časi. Eksistenčni pogoji družin s številnimi otroki ter hkrati s premajhno premoženjsko osnovno so bili ne samo težavni, ampak obupni. Če so starši v takšnih razmerah zapadali v alkoholizem, ni bilo nič čudnega. Prav tako pa ti časi opravičujejo narast duševnih abnormnosti in sploh manjšo psihofizično odpornost tistih, ki so bili tedaj rojeni oziroma so doživljali svojo zgodnjo mladost. Dva navidezno diametalno nasprotna faktorja, ki smo ju v tej zvezi namenoma soočili, ob družbeno-zgodovinski situaciji ponovno potrjujeta to, kar že dobro desetletje vzajno raziskujemo in poudarjamo, namreč širšo družbeno-ekonomsko pogojenost deviacij mlađoletnikov.

Za konec obdelave negativnih točk s področja socialne anamneze nam preostane še bolj ali manj negativni činitelj tako imenovanega »domovstva«. Med obravnavano populacijo bivših gojencev VPD Radeče je bilo 55 ali 9 % gojencev takšnih, ki so bili že pred prihodom v VPD v raznih drugih vzgojnih, socialnoskrbstvenih in prevzgojnih zavodih oziroma v deških in dekliških državnih vzgajališčih. Nekateri so bili v zavodih že od majhnega in so bili v psihosocialnem oziru bistveno drugače formirani od drugih gojencev VPD Radeče. Med njimi je bil kar lep odstotek tako imenovanih »starih domskih volkov«. Bili so v glavnem precej podivjani in čustveno povsem hladni. Prav dobro pa so poznali vse prijeme vzgojiteljev. Kot takšni so si neredko zagotovili vodilne položaje v skupinah (največkrat v tajnih, nelegalnih skupinah) in so

sploh s svojim nastopom obvladovali sogojence. Do vzgojiteljev so znali biti pretkani, do sogojencev pa so bili skoraj vedno surovi. Vendar bi se motili, če bi domnevali, da so bili med temi starimi domskimi volkovi socialno nadprilagojeni nasilneži, kandidati za bodoče poklicne storilce povratnike. Podobno kot pri ostalih, osebnostno pretežno frustiranih bivših gojencih, je tudi pri »domovcih« značilen najvišji odstotek ob skupini nevarnega stanja, čeprav je tudi odstotek skupine povratnikov velik.

Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
»Domovci«	6 %	12 %

V pojasnilo naj navedemo naslednji primer »domovstva«:

Primer št. 142: Bivši gojenc VPD je bil že od zgodnje mladosti varovanec ustanov za zapuščeno mladino. Najprej je bil v Domu Tončke Čečeve v Celju, potem v mladinskem domu v Polzeli, v mladinskem domu v Slivnici pri Mariboru, v deškem vzgajališču v Planini pri Rakiku, v mladinskem domu v Dobrni, v deškem vzgajališču v Smledniku in končno v VPD Radeče. Socialna anamneza tega bivšega gojanca v polni meri opravičuje njegovo romanje po zavodih. Oče, polkvalificirani delavec, nikoli ni skrbel za vzgojo svojih otrok predvsem zato ne, ker se z ženo nista razumela. Mati, zelo prepirljiva in celo pretepaška ženska (zaradi hude telesne poškodbe je bila zaprta 1 leto in 2 meseca), je vseskozi tudi nemoralna. Vedno si je želela in si tudi našla družbo moških. V letu 1947 je zapustila družino in odšla kot zidarka v precej oddaljeni kraj, kjer je imela ljubimca. Nasledek tega je bila sodna razveza zakona. Svoje otroke je prav slabo vzgajala. Ne le, da jim je dajala skrajno pohujšljiv zgled, ampak jih je tudi napeljevala k tatvinam. Sicer pa svojih otrok nikoli ni marala. Poskrbela je, da se jih je čimprej znebila, oziroma da so jih oddali v zavode. Sedaj že polnoletni otroci so razkropljeni po vsem svetu. Eden od bratov je v Avstraliji, starejša sestra, ki smo jo tudi stalno obravnavali zaradi kaznivih dejanj, je v Kanadi, tretji brat pa je v Belgiji. — Bivši gojenc je prišel v VPD zaradi tatvin, ki jih je zakrivil skupaj z bratom in s setro, ter zaradi vloma, ki ga je storil sam. V domu se je priučeval vrtnarski stroki. Bil je zelo živahen in navidezno otročji, toda tembolj prebrisan. Kot star domski veteran je imel vzgojiteljsko taktiko v malem prstu. Za delo ni bil nikoli preveč navdušen, toda vanj se je s časom le znaš toliko vživeti, da je proti koncu prevzgoje veljal celo za pridnega. V šolo ni hodil, kajti enoletni ukrep, ki mu ga je izreklo sodišče, je bil prekratek. Mater je hudo sovražil. Tega ni prikrival niti v domu. — Po izpustu je odšel k

očetu, katerega nekoliko bolj spoštuje. Zanimivo je, da se je sedaj kot industrijski delavec ustalil. Kot športnik se uveljavlja v disciplini, ki nekako ustreza njegovi psihofizični konstituciji, kot tudi njegovi domski preteklosti. Je namreč boksar. Moralo pa njegovo življenje ni na zadovoljivi višini. Je hud ženskar in rad zahaja v družbo prostitutk. Tudi družba kriminalcev mu je še vedno pri srcu. V povratku je zakrivil kaznivo dejanje po 289. čl. KZ, ker je miličniku poskusil preprečiti uradno dejanje. — O prevzgoji v VPD ima v glavnem ugodno mnenje. Všeč mu je bilo uvi devno in dobrohotno ravnanje z gojenci. Od bijalo pa ga je, če so gojenca za kazen tepli ali če so ga ostrigli na golo. To se je baje pripetilo tudi njemu, ko so ga privedli z bega. Ker se je fant ustalil vsaj pri delu, njegova prevzgoja morebiti le ne bo zaman in bo vplivala vsaj toliko, da ne bo več zabredel v hujša kriminalna dejanja. Njegova surovost in hladnokrvna nasilnost pa sta po drugi strani spet lastnosti, ki ga utegneta vrnilti v kriminal. Prepričani smo, da je še sedaj mnogo odvisno od kakovosti okolja, kam se bo ta, normalnega življenja nevajeni fant nagnil.

Socialna anamneza predstavlja kot preplet pretežno negativnih činiteljev, ki pa niti v dveh primerih nimajo enakih značilnosti, izhoden kompleks dejstev, na katerem lahko proučevalec gradi vse svoje poznejše delo v smislu longitudinalnih študij. To je edini realni temelj, to so sociološko odločilne determinante, ki v skladu z rezultati prevzgojnega procesa in drugih resocializacijskih prizadevanj lahko dajo določenim prognozam kako-vostno tehtnost. Toda že ob teh treh momentih se moramo zavedati tehtnosti najširših dogajanj, ki lahko tako rekoč čez noč spremene morebitne, sicer zelo vestno pripravljene in metodološke dognane napovedi. Nikakor pa niso neposredno zaznavni tisti faktorji določenih družbenih deviacij, ki dajejo sebi in in zunanjim dogajanjem odločilen potek. Najširša družbena dogajanja pogojujejo deviacijske pojave z njihovimi neposrednimi faktorji vred. Zato moramo gledati tudi na negativne činitelje v okviru socialne anamneze, kljub njihovi usodnosti za razvoj posameznika, vendarle s pridržkom. V vojnah, v velikih družbenih revolucijah, v hudi gospodarskih krizah kot tudi v izrednem gospodarskem napredku itd. se pokaže relativnost vseh nadrobnejših raziskav kot na dlani. Proučevalec empirik, ki vsega tega v svojem ozkem obzorju ne vidi, neredko obstane že pri takšnih, pretežno metodoloških težavah, ki jih v kakšni deželi povzroči zaradi intenzivnejših sprememb močno povečana notranja migracija. O tem, da bi pravilno presodil pomen najglobalnejših činiteljev, pri takšnem raziskovalcu ni govora. Zato prav ob negativnih

činiteljih socialne anamneze, ki so za osebno oblikovanje človeka odločilnega pomena, empirična metodologija najraje zaide in potem obtiči ob čisto statičnih ugotovitvah. Sicer je težko zatrjevati, da takšni činitelji, kot so na primer pomanjkljiva družina ali razne deviacije in anomalije v rojstni družini, ne morejo imeti nikakršnih časovno daljnosežnejših nasledkov. Vendar se celo tu kaže precejšnja relativnost, ki jo empiriki le redkokdaj vidijo. Lep dokaz za to nudijo že naši podatki. Ni činitelja, pa naj bo še tako usodno »slab«, da ne bi bil zastopan tudi pri skupini povratnikov in to skoraj na vseh naših tabelah. Po drugi strani pa moramo spet presoditi nekatere druge izrazito kriminoplastične činitelje, na primer tistega o štirih ali več otrocih v rojstni družini. Ali je nujno, da bo ta činitelj vedno tako tipičen pri skupini povratnikov, kjer je dosegel stopnjo 58%? Razdobje hitrih gospodarskih sprememb, ki povzročajo v določenih družbah veliko notranjo migracijo, s pojavom stanovanjske stiske družinam s številnim potomstvom ni ravno naklonjeno. Stanje se še poslabša, če se takšna hitra spremembra sprevrže v gospodarsko krizo zaradi neenakomerne razdelitve dobrin, kot je to značilno za kapitalistično družbo. Ker pri nas na razvoj družbeno-gospodarskega življenja ni treba gledati tako, lahko upravičeno domnevamo, da bo vprašanje primerne velikih delavskih družin v najkrajšem času zadovoljivo rešeno. Možnosti zasluga so namreč kar najugodnejše, predvsem pa se temeljito spreminja položaj žene, ki postaja gospodarsko vedno bolj samostojna. Ob takšnih materialnih in politično-moralnih možnostih vprašanje večjih družin ne bo več dolgo pereče.

b) Uspehi in pomanjkljivosti prevzgojnega procesa pri radeški populaciji z označbo pedagoške proguze

Že ob primerjavi z globalno podobo anamnističnih negativnih točk smo ugotovili, da je bil proces zavodske prevzgoje ob vseh težavah in pomanjkljivostih vendarle v glavnem uspešen. Statistično-matematično izračunana ena pozitivna točka sicer v primerjavi s stopnjo —3,1 točke, ki velja za anamnistično podobo, ne pomeni izrednega napredka. Vendar je to kljub vsemu le napredek, izračunan celo na empirični metodološki osnovi. Toda še pomembnejša je ugotovitev, ki izhaja iz povsem življenjske situacije. Medtem ko je bilo med bivšimi mladoletnimi storilci-otroki kriminalnih staršev 55 % povratništvo, je med tistimi bivšimi gojenci VPD Radeče, ki so prav tako otroci kriminalnih staršev, odstotek povratništva mnogo manjši. Znaša le 39%, kar je celo za nekaj odstotkov pod povpreč-

jem povratništva pri celotni radeški populaciji. Že samo ta podatek pove, da so si vzgojitelji v Radečah uspešno prizadevali in tudi nekaj dosegli celo pri najbolj ogroženih bivših gojencih. Lahko trdimo celo takole: Najbolj ogroženim in najnevarnejšim, zlasti vložilcem, so včasih posvečali še preveč skrbi in zaradi njih nekoliko pozabljali na povprečne gojence.

Splošni rezultati prevzgoje bivših radeških gojencev se kažejo v 2415 pozitivnih in v 1450 negativnih točkah.

Pozitivne točke povedo, da se je 89 bivših gojencev ali 14% celotne populacije v domu izučilo poklica, 63 ali 11% jih je doseglo polkvalifikacijo, 100 ali 18% jih je dovršilo enega ali dva razreda vajenske šole, 71 ali 11% pa jih je dovršilo osnovno šolo. Ob teh uspehih pa povedo negativne točke tole: pri 129 bivših gojencih ali pri 20% celotne populacije so morali prizadevanje za doseg kvalifikacije ali osnovnošolske izobrazbe opustiti, toda ne zaradi njihove nesposobnosti, ampak zaradi njihovega osebnega odpora do učenja. Pri ostalih 26% bivše radeške populacije prevzgoje v smeri izobraževanja niso izvajali, ker so bili to obsojeni s krajsimi prostostnimi kaznimi.

Pedagoško delo je nadalje pokazalo, da so bili med obravnavano populacijo v pretežni večini povprečno nadarjeni gojenci. Vendar ni primanjkovalo tudi izredno nadarjenih. Bilo jih je 116 ali 19%. Skrajno nenadarjenih oziroma razumsko podpovprečnih pa je bilo 127 ali 20%.

Med bivšimi gojenci je bilo sorazmerno veliko takšnih, ki so se pokazali pridne pri delu (325 ali 52%) in so imeli od vsega začetka pretežno ugodne značajske lastnosti (212 ali 32%). Takšnih, ki jim je prevzgoja vidno popravila značajske poteze, jih pripravila k delavnosti in tudi k temu, da so se osebno uredili, postali snažni itd., je bilo 114 ali 19%. Osebno urejenih in snažnih pa je bilo že od začetka prevzgoje 216 ali 35% gojencev. Disciplinsko ni bilo niti enkrat kaznovanih 367 ali 60% gojencev; takšnih, ki niso iz doma nikoli pobegnili, pa je bilo 507 ali 82%. Zaradi precejšnjega števila pozitivnih točk je razumljivo, da optimistična pedagoška prognoza v 235 primerih odpustov iz VPD nikakor ni bila pretirana.

Kar se tiče lenobe in neprizadenvnosti pri delu, je bilo vse do konca prevzgoje takšnih 187 ali 30% gojencev. Pretežno slabe značajske lastnosti je do konca prevzgoje obdržalo 280 ali 45% gojencev; osebno jih je bilo vseskozi nesnažnih in neurejenih 137 ali 22%, disciplinsko pa je bilo kaznovanih 252 ali 40%. Beguncev iz doma je bilo 112 ali 18%.

Takšnih, ki so storili hujša kazniva dejanja (predvsem vlome in večje tativne) bodisi v domu samem ali na begu, je bilo 54 ali 9%. Skeptična pedagoška prognoza vzgojiteljev pa je pospremila iz VPD 127 ali 26% gojencev.

Okvirna razčlenitev najvažnejših pozitivnih in negativnih točk prevzgojnega procesa pa bi ne bila zadovoljiva, če bi nekaterih njenih postavk ne dopolnjevala še nekoliko nadrobnejša analiza ob treh najznačilnejših skupinah, to je nepovratnikov, ogrožencev (état dangereux) in povratnikov. Tu se šele vidneje uveljavijo tiste značilne determinante, ki nakazujejo organično povezavo z anamnestično situacijo kot tudi s situacijo poznejše resocializacije. Seveda velja za te determinante enak dialektični pridržek, na kakršnega smo opozarjali že v drugih zvezah, namreč pridržek o prevladujočem vplivu najširših družbenih zakonitosti v dani razvojni situaciji.

Med prve činitelje, ki naj omogočijo vsaj kolikor tčliko uspešno prevzgojo, spada prav gotovo **primerna stopnja razumnosti** in sploh duševne razvitosti. Na podlagi uradne dokumentacije o pedagoških izkušnjah lahko trdimo, da povprečna nadarjenost obravnavane populacije ni bistveno zaostajala za povprečno nadarjenostjo kakršnekoli druge mladinske populacije. Ni pa tako s skrajnostmi, se posebej ne s tistim delom radeške populacije, ki se je pokazal kot izrazito nenadarjen in za razumsko delo nesposoben. 127 takšnih gojencev ali 20% niti ni videti mnogo. Toda ta odstotek je zelo relativen, kajti preračunan je na celotno populacijo, to je na vseh 619 bivših gojencev. Če pa od skupnega števila odštejemo 150 gojencev-obsojenih, ki se niso šolali, sprevidimo, da je bilo med učecimi se bivšimi gojenci VPD Radeče pravzaprav 27% podpovprečno nadarjenih. Sorazmerno največ nenadarjenih je bilo med poznejšimi ogroženci iz skupine nevarnega stanja, kar se v celoti ujema z našimi ocenami te skupine. Bilo jih je 20 ali 33%, če upoštevamo 60 bivših gojencev iz te skupine. Skupina povratnikov je imela 55 izrazito nenadarjenih in hkrati za učenje izrazito lenih bivših gojencev, kar znese 19%. Število nenadarjenih pri poznejših nepovratnikih pa zajema 52 bivših gojencev (16%).

Poleg izrazitih nenadarjenih (nekaj med njimi jih je bilo na pol debilnih) pa preseneča med bivšo radeško populacijo tudi sorazmerno visok odstotek zelo nadarjenih. Po podobnem računu, ki smo ga napravili za nenadarjene, je bila med izrazito nadarjenimi najmanj četrtnina vse učče se bivše radeške populacije. Seveda moramo takoj pripomniti, da gre tu za bolj ali manj enostransko nadarjene gojence. Vzgojitelji in strokovni učitelji so v

znatni meri upoštevali predvsem sposobnost in nadarjenost za stroko, v kateri se je posamezni gojenc učil, kar je s pedagoško-prevzgojnega vidika pravilno. Kako pa so bili bivši gojenci VPD Radeče intelektualno raz-

viti ali nerazviti v psihološkem smislu, pa bolje in več povedo obdelave psihologov.

Razmerje med obravnavanimi skupinami je z vidika pedagoško ugotovljene izrazite nadarjenosti naslednje:

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Izrazita nadarjenost	57 ali 20 %	7 ali 11 %	52 ali 17 %

V bistvu gre torej za podobno zakonitost kot drugje. Izrazito izstopa skupina nevarnega stanja, povratniki in nepovratniki pa so si približno enaki. Poudarimo naj, da so v skupini povratnikov razlike med izrazito nadarjenimi in nenadarjenimi zelo velike. Nekateri nevarni bivši vlomilci so se izkazali kot izredno nadarjeni gojenci in so spadali tako po šolskem uspehu kot tudi po uspehih v stroki med najboljše gojence. Nekaj pa je bilo med povratniki spet takšnih, ki so bili izrazito nenadarjeni, duševno zaostali in celo na pol debilni.

Primer št. 15: Gojenc je obiskoval vajensko šolo in opravil pomočniški izpit iz kovinarske stROKE s prav dobrim uspehom. Zaradi svoje izredne nadarjenosti in prebrisanošči je bil celo mladinski vodja. Svojo vlogo je baje opravljal v skladu z interesu uprave in gojencev, kar ni bila vedno lahka naloga. Med drugim je bil tudi najboljši fizkulturnik in kot izrazit nastopač ter gizdal in ljubljeneč deklet. Sicer pa njegove značajske poteze nikoli niso bile zadovoljive. Bil je namreč precej zahrbten. Disciplinsko so ga kaznovali petkrat: zaradi ponočnega zahajanja k dekletom, zaradi raznih nerdenosti, zaradi pobega iz doma, predvsem pa zaradi dveh vlomov, ki ju je organiziral v domu samem. Organizirai je vlom v menzo, v stanovanje ekonoma in v gledališko garderobo. Prevzgoja se pri tem fantu ni uspešno končala. Ko je bil na dopustu, je pobegnil v Nemčijo, kjer je še sedaj. — Ce si ogledamo anamnezo tega bivšega gojanca, vidimo naslednje značilnosti: Mati je vdova že od leta 1939, ko se ji je mož v duševni zmedenosti obesil. Svoje štiri otroke je preživila kot hotelska kuharica. Vedno jih je »po opicje« ljubila. Oba brata tega bivšega gojanca (ki je najmlajši) sta kriminalca. Nastarejši brat je bil štiri leta zaprt kot vojaški deserter. Drugi brat, ki je bil prav tako gojenc VPD, pa je bil napeljevalec pri vlomih. Bivšega gojanca je nekaj časa vzgajal stric miličnik, in sicer v nasprotju z materino mehkobovo precej trdo in surovo. Videti je, da je tega sicer zelo nadarjenega fanta izpridila poleg drugih vplivov tudi neprimerna vzgoja.

Primer št. 189: Bivša gojenka je dovršila dva letnika vajenske šole z odličnim uspehom. Izkazala se je kot zelo nadarjena, pa tudi marljiva učenka. Tudi pri strokovnem in drugem delu je bila sposobna, marljiva, vestna in vztrajna. Osebno je bila vedno snažna in urejena. Edino, kar je vzgojitelje motilo, je bila neodkritosrčnost in premajhno veselje do šivilskega poklica, ki se ga je sicer zelo uspešno izučila. Vedeti je treba, da je prišla v dom kot frizerska vajenka iz izrazitim veseljem za ta poklic. Hkrati pa je prišla v dom kot trikratna vlomilka in šestkratna tatic. — Je obojestranska sirota. Po ocetu, ki je bil žrtev fašističnega nasilja, je tudi vojna sirota.

Po smrti staršev ni za njeno vzgojo nihče skrbel. Ker je bila edinka, je ostala čisto sama na svetu. Imela je sicer očima (pokojna mati je bila ponovno poročena), toda ta jo je takoj po smrti žene nagnal od doma. Kot zakonita dedinja po starših ima sedaj na domu očima in mačeho, sama pa se mora potikati po svetu brez zaposlitev in stalnega prebivališča. Po odpustitvi iz doma je bila že petkrat v povratku zaradi vlomov in tatvin. Poleg tega se stalno vdaja tudi prostituciji. Ob anketerjanju našim uslužbencem ni bila dosegljiva.

Primer št. 40: Zaradi hude duševne zaostalosti in delne debilnosti je bil gojenc nesposoben za kakršnokoli učenje. Tudi za navadna dela ni bil uporaben. Čeprav je bil takšen, pa je vendarle imel odličen spomin. Poleg tega je imel presenetljivo ostro razvit čut za krajevno orientacijo, kar je izkoristil pri številnih pobegih iz VPD. Ponoči je prišel v zelo oddaljeni domači kraj, pri čemer pa ni hodil po cestah, ampak po odročnih poteh in stezah. Osebno je bil zelo zanemarjen in nečeden. Močil je posteljo. Po treh letih neuspešnega prevzgajanja so ga odpustili domov. — Anamneza tega primera pove, da je bil fantov že umrli oče pijanec in pretepač. Tudi do žene in otrok je bil skrajno nasilen in surov. Mati je slabotna, popustljiva ženska, ki se za telesno in duševno zaostalega sina ni nikoli tako zavzela kot bi bilo to potrebno. Starejši brat bivšega gojanca je sicer normalnejši, toda bil je že prav tako obsojen. Bivši gojenc ni dovršil niti treh razredov osnovne šole. Stalno ni bil nikjer zaposlen, pač pa se je zelo rad klatil in pijanjeval. — Po odpustitvi z doma je s takšnim življnjem nadaljeval. Sedaj je že petkrat v povratku zaradi drobnih tatvin in dveh vlomov. Anketa ga je zatekla v delovnem razmerju, je cestni pometič in zasluži na mesec 7800 din. Duševni defektnosti sta se v zadnjem času pridružili še bolezni sreca in želodca. Sedaj je že popolna razvalina in nima celo do življenga nobenega veselja več. Dokler bo še živel, bo kot slabotnež in alkoholu podvržen človek prav verjetno še naprej po malem kradel.

Naglasili smo že, da se je v okviru domske prevzgoje razvijal najodločljnejši boj na področju poklicnega usmerjanja in usposabljanja. Uspehi, ki so jih vzgojitelji in strokovni učitelji pri tem dosegli, bodo kot pozitivni vplivi časovno prav gotovo najdaljnosenežnejši. To je razvidno tudi iz primerjave med tremi najznačilnejšimi skupinami, ker so razločki med njimi res pomembni in že sami po sebi dokazujejo, da je izučitev v poklicu le precej vplivala na manjšo stopnjo povratništva pri bivši radeški populaciji. Navidezno izjemo pomeni edino rubrika »dovršen eden ali dva razreda vajenske šole«, kjer je odstotek povratnikov sorazmerno največji.

Vendar moramo ob tem podatku upoštevati naslednje okoliščine: mnoge bivše gojence, poznejše povratnike, so v domu sicer prevzgajali tri leta, toda v tem času niso dosegli kvalifikacije.

Izfikacije, ampak so dovršili enega ali kvečjemu dva razreda vajenske šole, ker so pač morali ponavljati. Med skupino nepovratnikov pa takšnih primerov skoraj ni bilo.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Pomočniški izpit	17 %	15 %	10 %
Dosežena polkvalifikacija	12 %	13 %	7 %
Dovršen eden ali dva razreda vajenske šole	14 %	20 %	16 %
Dovršena osnovna šola	13 %	10 %	10 %
Skupaj	56 %	58 %	43 %

Ce na podlagi zgornje tabele povzamemo sedeminspolletna vzgojna prizadevanja VPD Radeče, lahko ugotovimo, da je 52% obravnavane populacije zvišalo svojo izobrazbeno raven. Že samo s tem si je bistveno izboljšalo tudi svoj položaj v družbi. Odstotek, ki smo ga navedli, pa je spet le relativen, če pomislimo, da se dobra četrtina bivših gojencev, ki so bili obsojeni, v Radečah ni šolala. Zato lahko trdimo, da so bili pri obravnavani populaciji doseženi uspehi pravzaprav še v mnogo višjem odstotku (75%!). V tem dejstvu je po našem mnenju za zavod uspeh prve vrste.

Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
49 ali 17 %	14 ali 23 %	66 ali 23 %

Primeri, v katerih je izobraževalno vzgojno prizadevanje spodeljelo, so bili torej v znaten manjšini. O tem priča primerjava med številom in odstotki primerov, v katerih so bila opuščena prizadevanja za dosego kvalifikacije, polkvalifikacije ali osnovnošolske izobrazbe pri bivših gojencih.

Iz primerjave sprevidimo tudi to, da je bila izobrazbena prevzgojna problematika težavnejša pri poznejših povratnikih in ogrožencih. Pojasniti moramo še, da se pri nepovratnikih in pri ogrožencih včini teh primerov ni dalo nič doseči s šolanjem in z obrejo predvsem zaradi inteligenčne podpovprečnosti. Pri skupini povratnikov pa se ji je redko pridruževala še skrajna lenoba in zanikrnost pri učenju (66 primerov).

Pretežno osebnostno pogojene točke, ki smo jih zbrali na podlagi pedagoških ocen o bivših gojencih, nakazujejo prevzgojno problematiko še z nekega drugega vidika, ki pa je prognostično prav tako zelo pomemben, namreč z vidika značajskih potez, angažiranja volje in smisla za red in disciplino sploh. Primerjava, ki jo v naslednjem prikazujemo, govori o pozitivnih in negativnih točkah ter o razmerju med njimi pri posameznih skupinah.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Pozitivne točke			
Pridnost pri delu	168 ali 60 %	27 ali 45 %	130 ali 46 %
Ugodne značajskie lastnosti	120 ali 43 %	15 ali 25 %	77 ali 26 %
Prevzgoja je popravila značaj in ustvarila smisel za red in pridnost	62 ali 22 %	14 ali 23 %	38 ali 13 %
Osebna urejenost in čistost	106 ali 39 %	14 ali 23 %	96 ali 33 %
Disciplinska nekaznovanost	172 ali 63 %	34 ali 57 %	161 ali 58 %
Brez pobegov iz doma	244 ali 88 %	51 ali 85 %	212 ali 76 %
Negativne točke			
Lenoba pri delu	57 ali 20 %	20 ali 33 %	110 ali 40 %
Negativne značajskie lastnosti	95 ali 34 %	30 ali 50 %	155 ali 55 %
Osebna neurejenost, nesnažnost	51 ali 18 %	22 ali 36 %	64 ali 22 %
Disciplinska kaznovanost	105 ali 37 %	26 ali 43 %	121 ali 42 %
Pobegi iz doma	33 ali 12 %	9 ali 15 %	70 ali 24 %
Kazniva dejanja v domu in na begu	16 ali 5 %	4 ali 7 %	34 ali 12 %

Iz gornjega vidimo, da prevladujejo pozitivne točke pri skupini nepovratnikov, negativne točke pa pri obeh problematičnih skupinah. Poznejši povratniki so na primer že med prevzgajanjem pokazali, da bo njihova

resocializacija na prostoti težavnejša in da se bodo še povrnili na kriminalno pot. Posebej značilna so bila zanje kazniva dejanja, ki so jih zakrivili v zavodu in pa sploh pobegi iz zavoda. Tu kažejo neprimerno večja od-

stotka kot ostali dve skupini. Sicer pa je zanimivo, da se pri nekaterih vrstah točk približujajo ogrožencem, pri drugih pa spet ne-povračnikom.

Pedagoška prognoza je v glavnem pravilno predvidevala prihodnost odpuščenih gojencev. Zajelja je 64% celotne populacije, kar v danih

razmerah ni bilo tako malo (zavod je v tem razdobju šele nastajal in kader ni imel posebnih izkušenj). Toda če razčlenimo optimistične kot tudi skeptične prognoze po posameznih skupinah, vendarle vidimo neke pomankljivosti v predvidevanju.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Optimistična prognoza	128 (45 %)	21 (35 %)	86 (33 %)
Skeptična prognoza	48 (17 %)	23 (38 %)	101 (36 %)

Predvsem moramo opozoriti na pomankljivosti pri prognozah o poznejših povratničih. Zakaj tolikšen odstotek optimističnih predvidevanj? V opravičilo moramo navesti, da je bilo med primeri, ki jih zajema ta odstotek, največ mejašev. Ti so se v zavodu v glavnem dobro ponašali in lepo napredovali, toda na beg čez državno mejo niso prenehali misliti. Našo ugotovitev potrjuje naslednji konkretnejši primer:

Primer št. 523: Gojenka, ki je prišla v VPD prestajat šest mesecov zapora zaradi poskusa pobega čez državno mejo, se je priučevala v domski kuhinji, nekaj časa pa je delala tudi v pralnici in na ekonomiji. Pri delu je bila vse-skozi pridna in vestna. Ker je bila obsojenka, ni hodila v šolo. Osebno je bila urejena in čista, po značaju pa mirna in dostojna. Odpustili so jo s polnim optimizmom. — Anamneza je kazala tole sliko: Očeta, revnega hišarja in gozdarskega delavca, so leta 1942 ubili Italijani. Gojenka je bila torej vojna sirota, otrok žrte fašističnega nasilja. Mati vdova je le s težavo preživila tri otroke, med katerimi je bila dekle po starosti druga. V času pred poskusom pobega čez državno mejo je bila zaposlena v nekem lesnoindustrijskem podjetju, nedaleč od domačega kraja, kot nekvalificirana delavka. Za svoj prvi poskus pobega se je odločila, ker je nasedla tuji propagandi. Poskusila je pobegniti v družbi treh sovaščanov in vodiča ilegalca. Po odpustu iz VPD je bila doma samo še čez zimo, spomladi pa je pobegnila v Italijo.

Kolikor so ob odpustu dajali ugodne prognoze tudi za prihodnje povratnike drugačnih vrst kriminala (na primer za vlonilce), so jih dajali pač zato, ker so premalo pretehtali vsebino anamneze in se hkrati preveč zanašali na trajnost prevzgojnih uspehov. Takšni primeri so bili sicer redki, toda bili so vendarle. Dokaz za to je primer št. 377, ki smo ga opisali že pri splošni obravnavi povratništva bivših gojencev VPD Radeče.

K označbi prevzgojnega procesa spada še omemba nekaterih drugih pomankljivosti. V obravnavanem razdobju so v VPD Radeče prevzgajali zelo raznovrsten material. To se je pozneje močno kazalo pri izobraževalnem in strokovnem delu, ki v vseh sedmih letih ni moglo doseči potrebne enotnosti. Glede na trajanje prevzgojnih ukrepov in na skoraj nujne zastoje v napredovanju večine gojencev bi bilo za zavod verjetno bolje, če bi da-

jal prednost takšni poklicni izobraževalni dejavnosti, ki bi zagotovila solidno polkvalifikacijo predvsem v poklicih predelovalno-industrijskega in agro-industrijskega tipa. Popolna kvalifikacija v poklicih tradicionalnega obrtnega tipa bi prav lahko odpadla. Nasledek takšne prakse bi bil, da bi zapustilo zavod vsaj 80% poklicno trdno usmerjenih gojencev in bi za njihovo zaposlitev v industriji in kmetijstvu pozneje ne bilo tolikšnih skrbi, kot se je to dogajalo v sedanjem pre-vzgojno izobraževalnem režimu. Resocializacija na prostosti bi bila mnogo normalnejša in lažja ter je ne bi spremljale razne težave in razočaranja oziroma — kar je najhuje — skrajno slabe delovne ali učne razmere pri raznih zasebnih obrtnikih in kmetovalcih. Manj nadarjeni mladoletniki, ki jih kriminal še ni prehudo spridil, okolje, v katerem so živeli, pa jih je osebnostno le precej zatrlo, so v Radečah iskali rešitev zase in jo ob pomoči vzgojiteljev večinoma tudi našli prav zaradi tega, ker so se odločili za kmetijsko, sadjarsko, gospodinjsko (dekleta!), čevljarsko, pekovsko, stavbno kleparsko, industrijsko strugarsko in še za številne druge stroke, ki so že doslej omogočale priučitev oziroma tako imenovano polkvalifikacijo.

Po dosedanjih ugotovitvah so bili mnogo na slabšem tistti, ki so počasi lezli skozi posamezne razrede vajenske šole in so imeli prav malo upanja, da jo v zavodu tudi uspešno dovrše.

Velika pomankljivost dosednjega radeškega prevzgojnoizobraževalnega sistema je bila končno tudi v tem, da je praktično prav malo nudil tistim, ki zaradi premajhne osnovnošolske izobrazbe niso mogli dovršiti niti štirih razredov osnovne šole. Ti gojenci so morali sicer delati, toda polkvalifikacije niso mogli doseči zaradi toge šolske politike niti v takšnih strokah, ki bi to dopuščale tudi ob nedovršeni osnovni šoli. Razlika, ki se je delala med gojenci VPD samo zaradi birokratskih prosvetnih predsodkov, se je bridko maščevala v poznejšem obdobju resocializacije na prostosti. Privajanje na delo, solidno usmerjanje v temeljne industrijske poklice in vzgojiteljsko poglabljanje v slehernegoga go-

jenca pcsebej — to bi bilo veliko več vredno od papirnato brezglave kvalifikacije, ki je odločilno zavirala napredek celotnega kolektiva in navadno dajala prednost prebrisanim gojencem, ki so bili neredko tudi med najbolj pokvarjenimi. Ali je bilo potrebno, da so takšni gojenci zaradi najboljših ocen v razmeroma zahtevni vajenski šoli predstavljalni nekakšno elito zavoda? Za dobrim šolskim uspehom pa so lahko skrivali svojo pokvarjenost in v precejšnji meri tudi lenarili. Ali ne bi bilo zanje bolje, da bi se z drugimi vred privadili na vztrajno in solidno delo v stroki polkvalifikacijske stopnje in si pri tem krepli voljo in značaj, kar je za prevzgojo najvažnejše?

Sploh je v rednem izobraževalnoprevzgojnem delu v Radečah primanjkovalo takšnih metod, ki dajo človeku vztrajnost in potrpljenje pri delu, metod, ki ga navajajo k natančnosti in hkrati k popolni zaposlenosti lastne osebnosti. Pomembno izjemo so sicer predstavljalne delovne akcije, vendar niso bile redno in stalno delo. Delovna aritmičnost, ki je bila značilna za radeški zavod na vseh področjih, je bila prejkone škodljiva. Zavod bi moral biti monolitnejši kolektiv, ki bi imel sicer samosvoj, toda enoten delovni utrip. Cepljenje na najrazličnejše možne in nemožne variante je hromilo enotnost dela in mu jemalo tako potrebno prevzgojno ter tudi psihološko sugestivno moč.

S tem pa ni rečeno, da smo zoper načelo individualizacije v prevzgoji. Prav nasprotno je res. Ob enotnem delovnem utriku, ki potegne za seboj slehernega posameznika, je dodatno delo vzgojiteljev mnogo lažje. Gojenc, ki pride v enoten delovni kolektiv, katerega utrip bo čutil tako rekoč ves dan, se bo veliko prej vključil in priznal pritisk zdrave večine. To pa ga bo pripravilo k odkritosčnosti, v čemer je namreč poglaviti pogoju za individualno prevzgojno delo, ki je za slehernega vzgojno zanemarjenega mladoletnika poleg delovne terapije najpomembnejše prevzgojno sredstvo.

Nadaljnja pomanjkljivost prevzgojnega sistema v VPD Radeče ni bila toliko v bolj ali manj nerešljivem vprašanju klasifikacije (po vrstah kriminala, po značajskih tipih, po starosti, po interesnih skupinah, po spontanih skupinah itd.), ampak predvsem v tem, da vzgojitelji niso proučevali svojih gojencev tudi v kriminalistično-sociološkem smislu. Predvsem bi ne smeli biti brezbržni do kriminalne preteklosti posameznih gojencev, zlasti če so se pokazali kot nevarnejši storilci. Okoli takšnih, intelektualno neredko zelo razvitih in nadpovprečnih gojencev se začno oblikovati spontane skupine, ki v bistvu niso nič več in nič manj kot tipične mladinske krimi-

nalne združbe. Zakaj? Oglejmo si primer. Vodja spontane skupine si pridobi v zavodu ugled. Neredko je uspešen celo v delavnici in šoli, včasih se dokopije tudi do legalnih funkcij. Gajenci, ki beže (to velja zlasti za novince), so odvisni od teh vodij. Da se izognejo njihovemu, včasih tudi zelo pretkanemu nasilju (le-to se navzven ne opazi, kajti ima lahko samo psihične učinke), jih podkupujejo. Beže zato, da si pridobe plen in da potem lahko nekaj veljajo v očeh vodje. To dejstvo je zgodovina VPD Radeče že večkrat potrdila in ga še bo, če osebje ne bo kos takšnim pojavom s pravočasnimi preventivnimi ukrepi.

S tem ni rečeno, da moramo spontane skupine gojencev razbijati s silo in da je treba za vsako ceno uvesti strahovlado uprave. Tu je treba predvsem veliko in načrtno opazovati. Seveda je treba poznati vse zapletene vzvode med posameznimi spontanimi združbami, klapami, klikami ali kakor jih že imenujemo. Predvsem pa je treba spoznati njihovo hierarhijo. Nekronanih suverenov te hierarhije seveda ne kaže nagrajevati s častnimi funkcijami vodij legalnih skupin ali celo s funkcijo zavodskega starešine, predsednika mladinskega sveta itd. Spontane kriminalne združbe je treba pri njihovih akcijah že vnaprej onemogočiti. Doseči je treba, da bodo na primer pobegli vломilci čimvečkrat zasačeni pri samih dejanjih. Že v zavodu moramo zvedeti, kam namerava kdo pobegniti, kje vlotiti itd., vendar tega ne s provokacijami ali s stalnim sumničenjem, še manj z vohuni. To ni vzgojno. Vse to moramo zvedeti samo z vztrajnim in s skrajno potrežljivim opazovanjem ter kvečjemu še s sodobnimi prenosljivimi tehničnimi pripomočki, ki pa jih moramo znati uporabljati res spontano in skrivaj.

Najvažnejša preventiva in prevzgoja je po našem mnenju v nepretrgani zaposlitvi in v učenju. Tu nikakor ne mislimo samo na skrajno utrudljivo fizično garanje in šolsko guljenje, marveč predvsem na zelo intenzivno psihofizično angažiranje v delavnicah, v šoli, pri kulturnem delu, pri prostovoljnem delu, pri športu, igrah, igranju itd. Vse to mora biti vrtinec, ki mladega človeka ne izpusti niti za sekundo. Poglavitni regulator tega vrtinca pa mora biti red. Ne toliko navidezni red nekakšnih militarističnih enot, pač pa notranji red, ki se kaže v umerjenem ritmu dela (ta ne utruja!) in razvedrila, kaže pa se tudi v urejenosti čustvovanja. Red in z njim vred globok notranji mir pomenita mladim iztirjencem več kot še tako ljubeča roka. Na žalost jim je takšna pretirana ljubeča roka vsaj v začetku prevzgoje predmet posmeha in zanicevanja. Najpredrznejši vidijo v njej tudi vzgojiteljevo osebno slabost in nemoč. Suro-

vost življenja, ki jo mladi iztirjenci večinoma izkušijo že zelo zgodaj, ne pozna ljubežih rok. Zato moramo pri njih začeti najprej z natančnim in doslednim, toda hkrati s skrajno pravičnim redom. Z redom, ki je sicer zahteven, toda za vse popolnoma enak. To je začetek poti, po kateri šele lahko pripeljemo mlaadega izgubljenca v svet višjih vrednot, med kakršne spada tudi ljubeča toplina sodeloveka.

Ob doslednem vztrajanju pri redoljubnosti pa bi prevzgojnemu osebju v prihodnje ne svetovali več takšnih disciplinskih metod, kakršne so bile v navadi doslej. V obravnavanem razdobju so bile disciplinske kazni prepogostne in preveč pavšalne. Ali je bilo potrebno, da je bilo disciplinsko kaznovanih 252 ali 40% vseh gojencev in to povprečno po dvakrat? Če bi te kazni prizadele pretežno poznejše povratnike in ogrožence, bi bilo do neke mere razumljivo. Toda dejstvo, da so disciplinske kazni skoraj v enaki meri prizadevale tudi nepovratnike, je nekoliko tež razumljivo. Prizadele so jih 105 ali 37%. Povratnikov je bilo disciplinsko kaznovanih 121 ali 42%, ogrožencev iz skupine nevarnega stanja pa 26 ali 43%.

c) Resocializacijski proces na prostosti pri bivši radeški populaciji

Resocializacijski proces na prostoti je zlasti v prvih letih po odpustitvi iz zavoda za bivšega mladoletnega delinkventa življenjsko odločilen. Če se v tem času ustali in vživi v pošteno družbo, je navadno pozneje vse življenje pozitiven človek. V nasprotnem primeru pa so prav ta leta lahko zanj in za družbo usodna. Razumljivo je, da resocializacijskega procesa na prostoti ni tako lahko opazovati, zlasti ne v aktivnem smislu, to je z namenom, da bi sproti kaj preprečili in popravili. V tem oziru pa so metode sodobnih longitudinalnih študij zelo prikladne in smo jih zato tudi mi uporabljali vsaj pri zbiranju objektivnih podatkov ter deloma tudi pri urejanju anketnega gradiva.

Za longitudinalne študije velja že kot nekakšno pravilo, da se prvotna 100% populacija ob slehernem nadalnjem anketiranju postopno zmanjšuje. Ker gre pri takšnem

obravnavanju mlajše populacije za majhno smrtnost, je odločilen vzrok za zmanjševanje prvotne populacije predvsem v nedosegljivosti tistih, ki bodisi odidejo v tujino ali v druge naše republike, ali pa žive brez stalnega bivališča in zaposlitve v domači republike. Ker so bili vsi trije momenti pri obravnavani populaciji zelo močni, smo lahko kar zadovoljni, da nam je uspelo zbrati ustrezače podatke za 443 ali 71% bivših gojencev VPD Radeče.

Omenili smo že, da je splošna podoba o resocializacijskih pogojih pri dosegljivih bivših gojencih v glavnem ugodna, kajti s + 1,6 pozitivno točko na posameznika dopušča vsekakor neki optimizem. Dejstvo, da ima 56% te populacije sedaj tudi stalno zaposlitev, ki je vezana pri nas na stalno prebivališče, je vsekakor nadvse pomembno. Tudi to, da jih je 71% zdravih, je dobro znamenje. O ustalitvi govori tudi podatek, da je med njimi 19% že poročenih. V družbeni organizaciji jih je včlanjenih 42%. Neoporečnega moralnega ponašanja jih je 55%, upravno nekaznovanih pa 58%.

Negativne točke so bile pri dosegljivih anketirancih (443) v manjšini. Nezaposlenih je bilo ob zbiranju anketnih podatkov 13%. Nestalno zaposlenih in takšnih, ki so več kot dvakrat menjali zaposlitev, je bilo 17%, bolnih in invalidnih 29%, nevčlanjenih v družbeni organizaciji 37%, s slabšim moralnim ponašanjem 32% in upravno kaznovanih 18%. Ker so bili mnogi anketiranci le na pol dosegljivi, kajti bili so na primer pri vojakih, začasno v drugem kraju itd., so podatki o resocializaciji na prostoti, pri populaciji 443 gojencev še vedno pomanjkljivi. To se dobro vidi tudi iz zgornjih okvirnih navedb, ki pa so kljub temu zelo pomembne.

Ceprav je razmerje med posameznimi skupinami pri resocializacijskih podatkih nekoliko drugačno kot pri celotni populaciji (619), smo vendarle lahko uredili vse podatke tako, da so približno adekvatni podatkom v dosedanjih primerjavah. Zaradi jasnosti pa kljub temu navajamo razmerje med skupinami pri populaciji 619 gojencev in pri populaciji 443 gojencev najprej v okvirni primerjavi.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Populacija 619 gojencev	277 ali 46 %	60 ali 9 %	282 ali 45 %
Populacija 443 gojencev	174 ali 39 %	60 ali 13 %	209 ali 48 %

Šele na podlagi zgornje primerjave lahko pravilno presojamo nadrobnejšo razčlenitev podatkov o resocializacijski populaciji ob sleherni od obravnavanih treh skupin.

Če vzamemo v pretres najprej vprašanje zaposlenosti, takoj opazimo naslednje pomembne značilnosti:

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Kolikor toliko stalna zaposlitev	163 ali 93 %	29 ali 48 %	57 ali 27 %
Nestalna zaposlitev	11 ali 6 %	14 ali 21 %	53 ali 25 %
Nezaposlenost	3 ali 1 %	19 ali 31 %	37 ali 17 %

Lahko rečemo, da je anketa zatekla skoraj vse bivše gojence nepovratnike, stalno in primerno zaposlene s povprečnimi mesečnimi prejemki 10 000—14 000 din. Z drugimi besedami lahko označimo to dejstvo tudi takole: stalna in solidna zaposlitev omejuje povratništvo bivših mladoletnih storilcev v takšnih razmerah, kakršne so pri nas (socialistična družbena ureditev!), na najmanjšo mero. Prav v tej trditvi pa je tudi razlog, da je bila med anketiranimi povratniki le dobra četrtina takšnih, ki so bili stalno zaposleni. In še med njimi je bila pretežna večina mejašev ter storilcev krvnih deliktov (to je udeležencev navadnih pretegov). Tatovi so bili med njimi samo trije, vломilca pa ni bilo nobenega. Za zgornjimi ugotovitvami tiče po našem mnenju najtehtnejše družbeno-ekonomske zakonitosti, ki dopuščajo domnevo, da je povprečna kriminaliteta mlajših ljudi pogojena predvsem v teh zakonitostih in šele sekundarno v izrazitih biopsičnih nagnjenjih. Res je seveda tudi to, da tisti, ki si delo žele in pri njem vztrajajo, niso nikoli v tolikšni meri kriminalni, kot delomrzneži. Tem pa tudi naša družba sicer zelo raznovrstnimi možnostmi zaposlitve ne more vedno pomagati, to se pravi, vsaj z normalnimi resocializacijskimi sredstvi ne. 17% nezaposlenih med povratniki si zato lahko razlagamo kot nasledek izrazite delomrznosti, nikakor pa ne (niti v enem samem primeru!) kot nasledek pomanjkanja objektivnih zaposlitvenih možnosti pri nas. Nekoliko drugače si moramo razlagati najvišji odstotek nezaposlenih med ogroženci iz skupine nevarnega stanja (31%). Tu ne gre samo za delomrznost, ampak ne redko tudi za skrajno nerodnost in nespretnost, skratka za takšne osebne lastnosti, ki odbijajo v neki meri tudi delodajalca, saj se ta upravičeno brani človeka, ki ne zna nič in od katerega ima lahko prejkoslej škodo. Minimalen odstotek nezaposlenosti med nepovratniki dokazuje tisto, kar smo že rekli, da namreč kolikor toliko stalna zaposlitev sama po sebi znatno omejuje kriminaliteto, zlasti pa še povratništvo. Enako si lahko razlagamo končno še podatke o nestalni zaposlitvi pri bivših radeških gojencih, čeprav so tu sorazmerja nekoliko drugačna. Navedemo naj dva primera uspešne resocializacije, h kateri je v precejšnji meri pripomogla solidna in stalna zaposlitev:

Primer št. 405: Bivši gojenc je prišel v zavod zaradi petih vlomov in sedmih navadnih tatvin, ki jih je zakrivil v družbi sovrstnikov. Njegove

domače razmere so bile še kolikor toliko urejene, edino to je bilo narobe, da so ga starši premalo nadzirali in da je ostal po nedovršenem drugem letniku rudarske šole brez zaposlitve. V ta čas padejo tudi njegovi delikti. — V VPD se je gojenc odlično razvil. Iz precej topega in nesamostojnega fanta je postal eden najboljših vajencev električarske stroke. Tudi vajensko šolo je dovršil z odliko. Osebno je postal v zavodu zelo čist in urejen. Odpustili so ga z upravičenim optimizmom. — Takoj po prihodu domov se je zaposlil v tamkajšnjem rudniku kot kvalificiran električar in dela sedaj na istem delovnem mestu že sedem let. V času anketiranja je zaslужil 20 000 din mesečno. Je popolnoma zdrav in se je tudi že poročil z ženo delavko. Ima enega otroka. V družbenih organizacijah aktivno sodeluje, zlasti v društvu radioamaterjev in v SZDL ter ZSJ. Moralno je vseskozi neoporečen in tudi upravno ni bil kaznovan. Na splošno se je zelo zresnil. Ljudje ga ocenjujejo kot skrbnega družinskega očeta. Med sodelavci je priljubljen in spoštovan. Na VPD se spomina z veseljem. Pohvalil je delo in disciplino v njem.

Primer št. 332: Bivšega gojanca so oddali v VPD zaradi sedmih vlomov, predvsem v izložbe trgovin. Ker je vlamjal celo v družbi odraslih, je bil že precej pokvarjen in je pomenil v zavodu hud vzgojni problem. Očeta, ki je bil uradnik, je izgubil, ko je bil star 13 let, to je v času, ko bi njegovo vzgojo najbolj potreboval. Sicer nadarjeni fant je še isto leto v šoli zaostal, pozneje pa se je začel klatiti in je zabredel zaradi vpliva zelo pokvarjene družbe v nevarnejša kazniva dejanja. — V VPD je bil neugnan in izredno kljubovalen gojenc vse dotlej, dokler ga niso prijeli pri vlomu v vzgojiteljevo stanovanje. Po temeljiti individualni pedagoškopsihološki obdelavi pa se je fant bistveno spremenil. Zavzel se je za delo in za učenje ter kmalu izredno napredoval. Opustil je tudi svojo prejšnjo oholost in kljubovalnost ter se začel značajsko klesati. Po prestanem vzgojnem ukrepu je opravil pomočniški izpit iz elektroinštalaterske stroke z odliko. — Uprava doma ga je priporočila za sprejem v službo pri RTV. Sprejeli so ga za elektromonterja in je sedaj tam že tretje leto. Vse kaže, da se bo pri delu ustalil. Je še samski in popolnoma zdrav. Živi pri materi in ji je kot edinec v oporo. V organizacijah ne deluje. Največ se druži z dvema bivšima sogojencema, ki pa sta se podobno resocializirala kot on. Upravno je bil enkrat kaznovan zaradi prepira z milici. To se je pripetilo ob obisku v Radečah, kjer so se baje tamkajšnji milicični po nepotrebnem nekaj obregovali ob obiskovalce — bivše gojence. — Bivši gojenc je v službi zelo prizaden, poleg tega pa obiskuje še tehnično srednjo šolo. Ob anketiranju je zaslужil 14 500 din mesečno. — Svojega štiriletrega bivanja v VPD se spominja z mešanimi občutki. Z veseljem se ga spominja zato, ker se je v domu lahko izučil, ker je lahko sodeloval pri radijskem oddajniku Kresniček in ker je bil za prizadetvo delo večkrat nagrajen. Kritizira pa prestroge disciplinske kazni, na primer nočno ribanje hodnikov v zimskem mrazu in v coklah. Poleg tega se pritožuje še zoper prenaporno delo pri raznih gradnjah, ki so bile v največjem razmahu prav v času njegovega bivanja v zavodu.

Včlanjenost v družbene organizacije je činitelj, ki ga v danih razmerah ne kaže podcenjevati. Lahko rečemo, da so tisti bivši gojenci, ki so bili sprejeti v članstvo Zveze komunistov, danes domala zanesljivo resocializirani in se zanje skorajda ni treba batiti, da bi ponovno zabredli v kriminal. Nekaj podobnega bi lahko veljalo za aktivno sodelujoče člane SZDL in ZSJ, zlasti če se hkrati aktivno uveljavljajo še v športnih organizacijah, v Ljudski tehniki, v raznih krožkih, v kulturno-prosvetnih društvih, pri RK itd. Vsi tisti primeri bivših gojencev, kjer smo ob anketi to ugotovili, so z vidika resocializacijske problematike dobrí primeri z ugodno prognozo. Vendar moramo vedeti, da je vprašanje član-

stva v družbenih organizacijah za bivše gojence precej težavnejše kot pa vprašanje zaposlitve. Reči moramo, da si naša družba res izredno veliko prizadeva glede čimstalnejše in čimugodnejše zaposlitve bivših mladoletnih delinkventov. To je resocializacijska postavka, ki se nam je pri obravnavani populaciji že bogato obrestovala. Toda precej drugače je z drugimi možnostmi resocializacije, ki so morebiti prav tako pomembne. Ne moremo se znebiti vtisa, da se ponekod družbene organizacije otresajo bivših gojencev VPD. Ne smemo misliti, da se bivši gojenci sami izogibajo družbenih organizacij, kar bi morebiti veljalo kvečjemu za povratnike. Našo domnevno potrjujejo naslednji podatki:

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Članstvo v družbenih organizacijah (in neugotovljeno)	72 %	50 %	60 %
Nečlanstvo v družbenih organizacijah	28 %	50 %	40 %

Zakaj je pri skupini nepovratnikov odstotek takšnih, ki niso včlanjeni niti v eno družbeno organizacijo, tako visok? Ali smemo domnevati, da bi sicer poboljšani bivši gojenc, ki se je odvrnil od kriminala, odklonil vabilo k sodelovanju, če bi bilo izraženo v prijaznem in humanem tonu? Mislimo, da ne. Toda če ni nikogar, ki bi mu ponudil roko, ostane pač pasiven, hkrati pa splava po vodi ena najpomembnejših resocializacijskih možnosti. Zakaj izkazuje skupina nevarnega stanja največje število nečlanstva? Prepričani smo, da zaradi tega, ker slabotneža vsakdo prezre. In prav takšni posamezniki bi se tako značajsko kot tudi kulturno najbolj okrepili v primerni družbeni organizaciji, ki bi jim znala dvigniti zavest. S tem sicer nočemo reči, da spadajo značajsko šibkejši naravnost v ZK. Toda tu je še vrsta drugih družbenih organizacij, ki imajo prvenstveno in neposredno nalogo, da dvigajo zavest svojega članstva in mu pomagajo tudi na višjo kulturno raven. Pri povratnikih, ki jim članstvo v družbenih organizacijah verjetno ne prija preveč, je odstotek nečlanov sicer manjši kot pri skupini nevarnega stanja, toda je še vedno zelo visok. Pomisli moramo še na to, da zanesljivih podatkov o članstvu anketa ni mogla zbrati, o nečlanstvu pa jih je.

Podatki o moralnosti in podatki o upravnem kaznovanosti zajemajo kompleks dejstev, ki so zelo pomembno merilo za resocializacijsko stopnjo pri takšni populaciji, kot je bivša radeška. V zvezi z moralnostjo so izpravevalci zbirali tudi podatke o druščini bivšega gojanca. To je bilo sicer koristno delo. Vendar po našem mnenju slaba druščina še ni stodostotno zanesljivo merilo za to, da je kdo zaradi nje tudi osebno nemoralen. Res je, da pomeni slaba druščina kriminalcev, prostitutk, delomrznežev itd. veliko nevarnost, toda nemoralnosti sama po sebi še ne izkazuje. Vedeti moramo, da so neredko prisiljeni živeti v skrajno slabem okolju celo osebnostno zelo kvalitetni ljudje, toda s tem še daleč ni rečeno, da se v njem moralno pridijo. Zato smo zbrane podatke o moralnosti in nemoralnosti bivšega gojanca vrednotili zelo previdno. Upoštevali smo jih predvsem tam, kjer so tudi druga, nanje se nanašajoča dejstva takšno oceno dopuščala, na primer povratek, upravna kazzen zaradi neprimernega ponašanja (toda ne vedno zaradi prometnega prekrška), pijančevanje, prostitucija itd. Komčno moramo vedeti, da so tudi v tej zvezi nastajale vrzeli zaradi pomanjkljive dosegljivosti anketirane populacije.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Primerno moralno ponašanje (in neugotovljeno)	98 %	14 %	32 %
Slabo moralno ponašanje, slaba druščina, kriminalna družina	2 %	86 %	39 %
Upravno nekaznovani	93 %	52 %	39 %
Upravno kaznovani	7 %	48 %	19 %

Primerjava nam pove, da je med negativnimi točkami daleč najmočneje zastopana skupina nevarnega stanja. To pa je takoj razumljivo, če pomislimo, da smo nevarno stanje, ki je odločilna karakteristika te skupine, presojali predvsem po ponašanju, po slabih druščini, pajančevanju, prostituciji itd. Edino, kar v 86% ni zajeto, je živiljenje skupaj s kriminalnimi starši in nestalno bivališče ter nezaposlenost, kolikor prizadeti ni sam kriv tega. Vendar že odstotek sam pove, da so bili takšni primeri redki (8 primerov). — Precej manjši odstotki nemoralnega ponašanja in tudi upravne kaznovanosti pri skupini povratnikov po našem prepričanju niso realni. Dokazujejo kvečemu to, da so mladi kriminalci povratniki neprimerno bolj prebrisani od svojih bivših sovrstnikov iz skupine nevarnega stanja. Pretkani kriminalci se znajo včasih zelo dostojo ponašati in se spretno izogibajo slehernemu konfliktu z oblastjo tudi kot storilci prekrškov. Vse to pa je lahko le prikrivanje, s katerim odvračajo sum od sebe. S to okoliščino si tudi razlagamo majhen odstotek njihovega nečlanstva v družbenih organizacijah. V pojasnilo naj navedemo značilen primer, ko se je znal bivši gojenec, sedaj povratnik, v vseh ozirih neoporečno ponašati.

Primer št. 324: Gojenec se je po odpustu iz VPD zaposlil pri gradbenem podjetju. Bil je navidezno zelo pošten in odkrit, zaradi česar je postal kmalu aktiven član sindikalne podružnice. Tudi oženil se je že in ima dva otroka. V družino ne zahaja in skrbi za družino. Toda tri leta po odpustitvi iz VPD je vendarle ukradel kolo in moral zaradi tega odsedeti štirimesečno zaporno kaznen. — Zanimivo je, da je na izpraševalce napravil najboljši vtis. Ti so njegove pretežno pohvalne izjave o prevzgoji v VPD poslušali z zadovoljstvom. Toda kljub temu je bivši gojenec povratnik, čeprav je vse drugo v njegovem resocializacijskem procesu dobro. — Ta bivši gojenec je prišel v zavod kot vlonmlec. Bil je socialno zatrtn, saj kot kmečki hlapec ni bil niti

pismen. Kot nezakonski otrok in hkrati popolna sirota je bil že od mladega pri bogatem kmetu rejenec, pozneje pa hlapec, to je predmet najhujšega izkoriščanja. Značilno je, da je njegova mati mela štiri nezakonske otroke. — Prevzgoja v zavodu je bila zanj in za vzgojitelje težavna. Bil je precej okoren, pa tudi len, čeprav drugače miren in tih. Tudi snažen ni bil. V Zavodu se je priučeval čevljarstvu. Zanimivo je končno to, da v zavodu ni bil nikoli disciplinsko kaznovan, pa tudi na prostosti ni bil upravno kaznovan. Edino vprašanje pri njem je torej, zakaj je kljub ugodni resocializacijski situaciji v povratku vendarle kradel.

K podatkom o upravni kaznovanosti oziroma nekaznovanosti, ki kažejo v razmerjih med skupinami podobne značilnosti kot podatki o moralnosti, bi pripomnili še tole: nekoliko vidnejši odstotek (7%) pri skupini nepovratnikov gre pretežno na rovaš cestno-prometnih prekrškov. Ti pa po našem mnenju niso vedno nasledek skrajne brezobzirnosti, objestnosti ali še kakšnega drugačnega izrazito slabega ponašanja. Končno opozarjamо še na zelo majhen odstotek upravno kaznovanih med povratniki, kar pa po našem mnenju spet potrjuje domnevo o njihovi pretkanosti.

Podatki o zdravstvenem stanju tudi lahko izpričujejo uspešnost resocializacije, čeprav zdravje ali bolezen sama po sebi nimata neposredne zveze s kriminalom. V zdravstveno ugodnem ali neugodnem stanju se po svoje pač vedno kažejo socialne razmere kakšne populacije, pri čemer populacija bivših gojencev VPD Radeče ni izjema. Tako kot vsi drugi pokazatelji, tudi zdravstveno stanje kaže nekaj značilnih posebnosti. Ugotovitev, da je bilo med anketirano populacijo bošnjih ali invalidnih 61 bivših gojencev, sicer ni najbolj ugodna, saj pomeni to 29% anketiranov. Razmerje med skupinami pa je ob teh pokazateljih naslednje:

Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Zdravje dobro (in neugotovljeno)	86 %	77 %
Bolezen ali invalidnost	14 %	23 %

Skupina slabotnih ogrožencev je bolna ali invalidna v najvišjem odstotku. Za to skupino, ki je v primerjavi z ostalima dvema precej manjša (60 bivših gojencev), je ugotovitev vsekakor značilna. Sicer pa so po naših podatkih povratniki celo nekoliko bolj pri zdravju kot nepovratniki, kar morebiti kaže na njihovo večjo žilavost in telesno odpornost. Seveda so v teh naših podatkih le zelo skromni simptomi, ki se pač ne morejo meriti z rezultati somatskih raziskav. Vendar lahko rečemo, da v glavnem niso v nasprotju z že obstoječimi rezultati psiho-somatskih raziskav, čeprav so bile te opravljene pri nekoliko manjših populacijah kot je naša. Med bolez-

nimi bivših gojencev VPD Radeče se v njihovem resocializacijskem razdobju prvih let po odpustitvi vidneje kažejo ravmatična obolenja, tuberkuloza in bolezni srca. Hujša živčna obolenja in duševne bolezni so razmeroma redke. Psihopatij ob anketi naši organi niso ugotavljal, ker ni bilo na razpolago primernega osebja.

Podatki o sklenitvi zakonskih zvez so pri populaciji bivših gojencev po svoje zelo zanimivi in pomenijo vsaj za resocializacijsko razdobje prvih let po odpustu iz zavoda ugoden sindrom. Celo ti podatki, ki navidezno nimajo nič skupnega s povratništvom ali celo z nevarnim stanjem, kot odraz tako imeno-

varnih kriminoplastičnih činiteljev zelo zgovorno pričajo o enotni zakonitosti, ki se kaže

v razmerju med obravnavanimi tremi skupinami.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Sklenitev zakonske zveze	51 ali 29 %	3 ali 5 %	31 ali 14 %

Dejstvo, da je 85 ali skoraj petina anketiranih bivših gojencev VPD Radeče že poročena, bi na prvi pogled pomenilo, da gre za nepremišljene mladostniške zakonske zveze. Toda ker je bil od teh zakonov doslej razvezan samo eden, čeprav trajajo nekateri več kot štiri ali celo nad pet let, lahko dormnevamo, da zakonske zveze za bivše mladoletne delinkvente v primerni starosti (pri fantih na primer po odslužitvi vojaščine) niso neugodne. Za to mnenje govori v precejšnji meri tudi podatek o daleč najvišjem odstotku poročenih pri skupini nepovratnikov (29%) in podatek o daleč najmanjšem odstotku (samo 5%) pri skupini slabotnežev v nevarnem stanju. Tudi to je značilno, da je med poročenimi iz skupine nepovratnikov skoraj polovica bivših gojenk VPD (23), medtem ko pri skupini nevarnega stanja ni nobene, pri skupini povratnikov pa jih je samo pet ali manj kot šestina. A celo v okviru te šestine so štiri, ki so v drugo pobegnile čez državno mejo. Da je zakonska zveza v primernih pogojih zelo pomembna v kriminalno preventivnem oziru zlasti za bivše gojenke VPD, dokazuje tudi naslednji konkretni primer:

Primer št. 200: Bivša gojenka VPD Radeče se je takoj po odpustu v letu 1953 zaposlila v tovarni, kjer dela še danes. Včlanila se je v ZSJ in v SZDL. Kmalu se je poročila. Vzela je marljivega in varčnega delavca. Z njim živi sedaj že šesto leto v urejeni zakonski skupnosti. Imata enega otroka, za katerega prav lepo skrbita. S pridnostjo in varčnostjo sta si zgradila že majhno hišo, v prihodnosti pa si nameravata kupiti tudi motor. Oba sta zdrava in med sodelavci ter drugimi ljudmi priljubljena. V takšnih razmerah je postala bivša gojenka moralno neoporečna. Tudi upravno ni kaznovana, kaj šele, da bi bila v povratku zaradi kriminala. — Vzgojno poboljševalni dom je ohranila v najlepšem spominu. Pravi, da se je v njem naučila sodobnega gospodinjstva, kar ji sedaj poleg redne zaposlitve neizmerno koristi. Z vzgojiteljico, na katero je bila še posebno navezana, sta še sedaj v rednem pismenem stiku. — Če pomislimo, da je bila ta mlada žena, nekdanja mladoletna tática, pred oddajo v VPD že v rokah razvpite ljubljanske zvodnice, lahko hitro spoznamo, kako koristna je dobra prevzoja in pozneje ugoden resocializacijski proces na prostosti. Zvodnica, ki je od nje, takrat še mladoletne, zahtevala, naj se vdaja starejšim moškim samo zato, da je lahko pri njej stanovala, je bila skrajno brezvestna. Zanimivo je, da je pognala na takšno pot in ob enakih pogojih že njenou starejšo sestro. Toda ta ni imela sreče, da bi prišla v primerno prevzgojno ustanovo, zato se njenou današnja usoda precej razlikuje od sestrine. Obe sestri izhajata iz štirinajstčlanske revne bajtarske družine. Očeta je pobrala jetika, mati pa je ostala ob tolikšnem številu otrok skoraj brez moči. Pomanjkanje je otroke

že zgodaj pognalo po svetu. Bivša gojenka in njena sestra sta se napotili v Ljubljano. V neki zasebni gostilni se je bivša gojenka zaposlila kot pomožna natakarica, stanovaša pa je skupaj s sestro pri že omenjeni zvodnici. V stiski, v kakršno jo je spravilo moralno propadlo okolje, se je dekle odločilo celo za tatvino. Okradla je svojo gospodinjo, zasebno gostilničarko. Pobrala ji je nekaj zlatega nakita in perila in nato ušla. V teh dejanjih pa je bila zanjo, lahko rečemo, sreča v nesreči. Omogočila ji je namreč, da je stopila na pot uspešne prevzgoje in resnične resocializacije.

Končno naj ob kriminoplastičnem činitelju poročenosti oziroma bolje neporočenosti opozorimo še na neko drugo primerjavo. Odstotek poročenosti je pri bivših gojenkah celo ob primerjavi s celotno populacijo mnogo višji od enakovrstnega odstotka pri bivših gojencih. 28 sedaj že poročenih bivših gojenk pomeni v razmerju do celotnega njihovega števila (122) — 23%. 30 sedaj že poročenih bivših gojencev pa pomeni v razmerju do celotnega njihovega števila (505) le slabih 6%. Se enkrat naj naglasimo, da pomeni zakonska zveza za bivše mladoletne delinkvente precejšnjo oviro morebitnemu povratku. Lahko rečemo, da je njihova socialna degradacija s tem v znatni meri odpravljena. Pri fantih pa sklenitev zakonske zveze nima tolikšnega pomena. Sploh je bila usoda bivših gojenk VPD Radeče nekako takšna: Približno četrtina, ki se jih je poročila, je glede povratka v kriminal vsaj v prvih letih zakona skoraj izven nevarnosti. Druga četrtina bivših gojenk, ki je v povratku zaradi določenih vrst deliktov in seveda ni poročena, je zlasti pri vlotih in tatvinah v precejšnji meri izpostavljena večkratnemu povratništvu. Tako ob obravnavani populaciji 122 bivših gojenk lahko računamo vsaj na desetodstotno povratništvo. Glede prognoze ostalih, to je kakšnih 80 bivših gojenk, pa je v zvezi s povratništvom za sedaj težko kaj reči. Seveda ni nujno, da bi katerakoli od njih spet zabredla v kriminal. Toda tu so še možnosti skrite prostitucije, ki je z instrumenti kazenskega zakonika ni tako lahko registrirati.

*

H končni označbi resocializacijskega procesa, kakršnega smo opazovali pri populaciji bivših gojencev VPD Radeče, spada še to, da moramo njegove razmeroma dobre rezultate gledati predvsem v luči nasprosto ugodnih družbenih razmer pri nas. Dejstvo, da ima resocializacija ob končnem izračunanju vseh činiteljev na prostoti (pozitivnih in negativ-

nih) povprečno stopnjo + 1,6 točke na posameznika, je zelo pomembno. Dokazuje, da tradicionalna zavodska prevzgoja kljub vsemu prizadevanju in dokaj ostremu nadzorstvu niti približno ni tako uspešna kot pa resocializacija na prostosti v okolju hitro se razvijajoče socialistične družbe. Vendar tudi prevzgojnemu procesu kot takšnemu ne smemo odrekati koristnega učinka vsaj pri populaciji, ki smo jo obravnavali. Če pomislimo, da je skrajno slaba anamnistična situacija povprečno obremenila slehernega člena obravnavane populacije z — 3,1 (negativne!) točke in da je znašal rezultat prevzgojnega procesa vendarle + 1 pozitivno točko na posameznika, je vendarle že samo v tem razveseljiv napredok, ki je kot splošni činitelj vplival tudi na poznejši povprečni resocializacijski rezultat bivanja na prostosti.

Največji napredok kaže resocializacijski proces pri nepovratnikih: od — 2,9 točke (anamneza) preko + 2,5 točke (prevzgojni proces) do + 3,9 točke (resocializacija na prostosti). Pri skupini v nevarnem stanju je vzpon točk najmanjši: — 3,6 : 0,8 : — 0,3. Izboljšanje je podano celo tudi tukaj, toda pozitivne točke ni niti na resocializacijski stopnji bivanja na prostosti. To je nespororen dokaz, da je resocializacija te skupine najtežavnejša. Menimo, da bi tu dosegli resocializacijski napredok edino tako, če bi prevzgojni proces organizirali drugače kot pri povprečno normalnejši populaciji, na primer z večjim podarkom na defektološki plati prevzgojnega dela. Tudi pri povratnikih, kjer vzpon povprečnih točkovnih stopenj prav tako ni zadovoljiv (— 3,4 : — 0,7 : + 0,5) se pojavlja vprašanje, ali so sedanje prevzgojne metode zanke uspešne. Pri tem mislimo le na del povratnikov iz obravnavane populacije, kajti z mejaši in tudi z enkratnimi, čisto slučajnimi povratniki drugih kaznivih dejanj je zadeva drugačna. Sploh se moramo zavedati, da so k razmeroma slabemu stanju točkovne sheme pri povratniški populaciji v največji meri pripomogli večkratni povratniki, k združujejo poleg skrajno negativne anamneze in pretežno negativnih točk v prevzgojnem procesu tudi v resocializacijskem procesu na prostoti še izrazite karakteristike nevarnega stanja.

d) Rezultati plebiscitnega intervjuja

Sestavljalci vprašanj za obrazec »A« so prišli na svojevrstno zamisel, da bi ob neposrednem anketiranju bivših gojencev VPD Radeče, izvedli še nekakšen plebiscit. Zanimalo jih je namreč, kako ti gledajo na prevzgojo v VPD danes: ali gledajo nanjo zreleje, zakaj jo imajo v ugodnem spominu oziroma zakaj je nimajo itd. Anketa je zbrala 373 ugodnih in 170 neugodnih odgovorov. Ob

nadrobnejši razčlenitvi bomo videli, da so se mnogi anketiranci vzdržali glasovanja ali pa so dali skrajno skope, nejasne ali pomanjkljive odgovore. Nekateri anketiranci so bili tudi nekoliko preplašeni, drugi pa so bili spet zelo predzrni, da ne rečemo skoraj nesramni. Skratka, plebiscit ni uspel tako, kot je bilo prvotno zamišljeno. Toda prav njegova spontanost, ki je izprševalci v ničemer niso hoteli ovirati, je dala še toliko pomembnejše rezultate. Res je, da so ti rezultati številčno skromnejši kot bi bili morebitni rezultati taktično vnaprej pripravljenega izprševanja, opremljenega s primerno količino sugestivnosti ali vsaj psihološkega vplivanja. Zato pa so kot spontan izraz razpoloženja izprševancev toliko verjetnejši.

155 bivših gojencev ali 34% anketirane populacije se je pohvalno oziroma v mnogih primerih celo z vidno hvaležnostjo izrazilo o nadvse ugodnih možnostih izučitve poklicev in šolanja. 124 ali 27% jih je hvalilo dobre metode vzgojiteljev, njihovo dobroto, prizadevnost, osebno dostopnost, skrbnost itd. Dobre prehrane se jih je spominjalo 23 ali 5%. Red in disciplino v zavodu je pohvalilo samo 33 ali 7% bivših gojencev. Dobre kulture (mišljeno je predvsem kulturno-prosvetno delo in razne kulturne prireditve) se je spominjalo samo 17 bivših gojencev ali le nekaj več kot 3%. Dobrega športa pa se je spominjalo 38 ali 8% gojencev.

Pri neugodnih točkah prednjačijo pritožbe zoper surovost nekaterih sogojencev, pritožbe zoper slabo skupinsko razdelitev (klasifikacijo) gojencev, pritožbe zoper to, da je vzgojno osebje dopuščalo fizična obračunavanja med gojenci oziroma jih ni vedno preprečevalo itd. Takšnih nevšečnosti se je spominjalo 62 ali 13% bivših gojencev. Prestrog disciplinski režim je kritiziralo 40 ali 9% bivših gojencev. 30 ali 6% jih je omenjalo celo slabe ali surove postopke vzgojiteljev in mojstrov. 18 ali nekaj manj kot 4% jih je kritiziralo disciplinsko kazeno striženja las na golo, 20 pa se jih je spominjalo slabe prehrane in oskrbe.

Ob navedenih podatkih je spet zanimivo, kako je uspel plebiscitni intervju pri skupinah, ki smo jih že doslej obravnavali.

Možnost izučitve poklica in šolanje sploh so ugodno ocenili:

Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
82 ali 47%	25 ali 41%	48 ali 22%

Izredno značilen je razloček med povratniki in ostalima dvema skupinama. Predvsem se zelo dobro vidi nenavaden odpor poznejših povratnikov do vsega, kar je imelo kakršnokoli zvezo z delom, zlasti pa z izobraževanjem v zavodu. Že pri podatkih o prevzgojnem

procesu se je pokazal ta odpor v precejšnji meri; tu pa imamo sedaj dokaz, da je pri večini iz te skupine ostal še pozneje. To je zavesten odpor proti vsemu, kar je družbeno pozitivno, zlasti še zoper vse tisto, kar daje poročstvo za uveljavitev v socialistični družbi. Takšna antisocialnost po našem mnenju ni toliko determinirana kot nekakšna zaostalost, ampak je pri marsikakšnem večkratnem povratniku izoblikovana s precejšnjim dodatkom volje oziroma iz te izhajajočega sovraštva do dela in družbeno koristnega delovanja sploh. Našo ugotovitev v znatni meri potrjuje tudi podatek o ogrožencih iz skupine nevarnega stanja. Ta odstotek se zelo približuje odstotku nepovratnikov. Značilno je, da tudi v prevzgojnem procesu slabotneži niso kazali večjega odpora do šolanja ali do poklicnega izobraževanja, nasprotno, vse to so si celo želeli; toda drugo vprašanje je, koliko so tudi v resnici zmogli. Mogoče se v tem njihovem visokem odstotku kaže tudi nekakšen oportunitizem slabiča, ki daje v strahu pred morebitnimi neugodnimi posledicami ugodne odgovore.

Pri hvaljenju **dobrih prevzgojnih metod** je razmerje med skupinali skoraj enako kot v prejšnji primerjavi. Razloček je samo v tem, da je odstotek pri skupini slabotnežev celo najvišji.

Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
62 ali 35 %	25 ali 41 %	37 ali 17 %

Dobre prehrane in oskrbe se je spominjalo manjše število bivših gojencev. Ob tem pa le nekoliko preseneča ugotovitev, da sta odstotka slabših dveh skupin večja od odstotka pri skupini nepovratnikov. Visok odstotek pri skupini nevarnega stanja je razumljiv predvsem zaradi tega, ker je v njej pretežna večina skrajno zanemarjenih in zaostalih bivših pastirjev, dninarjev, kmečkih hlapcev in dekel. Vsem tem se je v zavodu pač neprimerno bolje godilo kot pa pri izkoriščevalskih delodajalcih. Nekoliko višji odstotek ugodnih odgovorov na račun prehrane pri povratnikih si lahko razlagamo sicer s podobnimi argumenti, vendar pa nas pri tem nekoliko moti njihova splošna upornost kot nekakšno protislovje. Podatki o pravkar opisani primerjavi so tile:

Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
6 ali 3 %	6 ali 10 %	11 ali 5 %

Podatki, ki govore o **pohvali reda in discipline** v VPD, so skromni pri vseh treh skupinah in se med seboj bistveno ne razločujejo.

Značilno je, da te podatke količinsko v znatni meri prekašajo adekvatni negativni podatki; predvsem tisti, ki izražajo pritožbe glede surovosti gojencev, glede prestrogega disciplinskega režima, glede striženja las za kazen in slabih ter surovih postopkov vzgojiteljev ali mojstrov. Zato navajamo primerjavo med temi podatki kar skupaj:

Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
17 ali 9 %	5 ali 8 %	11 ali 5 %
28 ali 16 %	16 ali 26 %	18 ali 8 %
20 ali 10 %	12 ali 20 %	8 ali 3 %
11 ali 6 %	2 ali 3 %	6 ali 2 %
10 ali 5 %	2 ali 3 %	6 ali 2 %

Razumljivo je, da so zoper surovost gojencev pritoževali nepovratniki. V še večji meri pa je to razumljivo pri slabotnežih iz skupine nevarnega stanja. Ti so bili pač največkrat tarča nasilnežev, kajti kot razmeroma problematičen prevzgojni material niso imeli pri vzgojiteljih in drugih osebah niti toliko zaslonbe, kakor na primer nepovratniki, ki so bili večinoma vsaj dober, če že ne zelo dober prevzgojni material. Obračunavanje med gojenci je bil težaven problem. Da so imeli tu prvo besedo najslabši gojenci — poznejši povratniki, je nazorno razvidno tudi iz tega, da so se kot anketiranci v najmanjši meri pritoževali zoper surovost sovrstnikov. Razloček med odstotki je torej prav pomemben. Na strani poznejših povratnikov je bila v zavodu pač »pravica pesti« in vsekakor je

bil tisti, ki bi moral to »pravico« odstraniti, neredko prešibek. Po našem mnenju je bila prav v tej okoliščini ena najobčutljivejših točk vse prevzgojne problematike v samem zavodu. — Enake karakteristike z morebiti še izrazitejšimi kontrasti nudijo podatki o prestrogem režimu v VPD. Povratniki, med katerimi so bili bivši najpredrznejši in najnesramnejši gojenci, se zoper strogost režima niso mogli kaj prida pritoževati in se ob anketiranju tudi v resnici niso (samo 3%). Najbolj pa so bili spet prizadeti slabotneži, ki so morali kot skrajno neprilagojeni nebogljenci neredko plačati račun za bolj prebrisane, čeprav hkrati neprimerno bolj pokvarjene gojence. — Zoper slabe in surove postopke vzgojnega osebja in tudi zoper kazen striženja las so se v največjem odstotku pritoževali

nepovratniki. Koliko so bile njihove pritožbe v resnici upravičene, je precejšnje vprašanje. Po našem mnenju je resnica približno tale: Pozneje nepovratnike, ki moralno le niso bili pokvarjeni, je ostrina postopkov, zlasti še ostrina raznih kolektivnih kazni, huje prizadela kot pa na primer vsega slabega vajene in že od prej močno frustrirane slabotneže in seveda tudi povratnike. Na mladega človeka, ki ni navajen na ostre besede in tudi ne na tako imenovane vzgojne klofute, napravijo nekoliko cestrejši in včasih tudi z nervoznostjo povezani postopki mnogo slabši vtis. Zato bi bilo priporočljivo, da vzgojitelji ne dajejo duška svojim čustvom in ohranijo mirno križe zaradi večine razmeroma nepokvarjenih gojencev. Če pa se v kakšni skrajni situaciji le ne morejo obvladati (kar je pač človeško, saj vzgojitelji niso stroji in je zelo prav, da niso!), naj to čutijo edinole pravi krivci. Kolektivne kazni in čustveni izbruhi nad nedolžnimi dokazujejo šibkost vzgojnega kadra.

Menimo, da je analiza odgovorov bivših gojencev kljub marsikakšnemu pretiravanju z njihove strani koristna in poučna.

Končno naj ob skupinski razčlenitvi podatkov plebiscitnega intervjuja nekaj omenimo še o **dobri kulturi in športu**. Znano je, da so si v radeškem zavodu v obeh smereh veliko prizadevali. Tudi materialni izdatki so bili veliki, saj takšni objekti, kot so plavalni bazen, igrišča, oder, dvorana za prireditve, glasbila, knjižnice itd., niso malenkost, zlasti ne, če je oprema dovršena in vzbuja občudovanje (posebej velja to za plavalni bazen!). In vendar so se anketiranci vsega tega v svojih odgovorih le bolj medlo spominjali. Res je, da je marsikom življenjska realnost lahko že v teh nekaj letih zameglila spomin na vse to. Toda število bivših gojencev, ki so kakorkoli omenjali kulturno in športno dejavnost, je kljub vsemu po našem mnenju premajhno. Sicer pa so tudi v tem skromnem merilu podatki prav zanimivi.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Dobra kultura	11 ali 6 %	3 ali 5 %	2 ali 1 %
Dober šport	11 ali 6 %	2 ali 4 %	17 ali 8 %

Podatki kažejo značilno minimalno zanimanje za kulturo pri povratnikih, hkrati pa maksimalen interes za šport pri njih. Zanimivo je res, da so bili najbolj problematični bivši gojeni svoj čas tudi najboljši domski športniki. Toda ali je bilo njihovo zanimanje za šport tudi v resnici zdravo? Nastopaštvo in rekorderstvo, združeno z neko mero surovosti, še niso kvalitete resničnega športnika. Morebiti so poznejši povratniki celo nekoliko preveč vsiljivo nastopali v vrstah radeških športnikov in s tem celo odbijali druge. Prav bi bilo, če bi takšne in podobne pomisleke pri domski prevzgoji v prihodnje upoštevali, kajti v tako imenovanih dejavnostih prostega časa je vrsta zelo tehtnih prevzgojnih in tudi re-socializacijskih činiteljev.

K zaključni označbi plebiscitnega intervjuja bi pripomnili, da so izjave, ki so jih dale bivše gojenke še mnogo redkejše in bolj skope od izjav bivših gojencev. Vsega skupaj so dale samo 37 odgovorov, kar je v primerjavi s 506 odgovori bivših gojencev prava malenkost. Zanimivo je tudi to, da so dale kritične odgovore samo tri bivše gojenke, in sicer ena na račun slabih in surovih postopkov osebja, druga na račun surovosti sogojencev in sogojenk, tretja pa na račun prestrogega disciplinskega režima.

SKLEP

Populacijo bivših gojencev VPD Radeče, ki smo jo v pričajoči razpravi obravnavali predvsem po zahtevah intenzivne socioološke

metode, bi bilo treba v mnogih ozirih soočiti še z najširšimi družbenimi pojavi in jo sploh obdelati po ekstenzivni socioološki metodi. Zbrani podatki so tako tehtni, da bi se kaj takšnega izplačalo. Toda to bi bila že snov za posebno razpravo. V naslednjem naj vendarle nakažemo vsaj nekaj najznačilnejših potez takšne obdelave.

1. Prvo zelo pomembno širše socioološko in hkrati historično odločilno dejstvo je v tem, da pripadajo vsi obravnavani gojeni tako imenovani **vojni generaciji**. Ugotovitve, ki smo jih naglašali že v naših prejšnjih razpravah o splošni mladoletniški delinkventni populaciji na Slovenskem, veljajo tudi za radeško populacijo. Starejši letniki (od 1933 do vključno 1936) so doživljali vojno v glavnem že kot šolski otroci in so kot takšni sprejemali predvsem v vzgojnem oziru skrajno slabe vtise tega časa. V precejnjem delu so se tudi skrajno pomanjkljivo šolali, kar velja še posebej za radeško populacijo. Mlajši, rojeni v letih 1937—1945, pa so občutili vojno pretežno v biopsihološkem oziru. Njihovo rojstvo in zgodnje detinstvo so spremljali dogodki takšne vrste, ki so temeljito razdirali potrebno ravnotežje in občutek varnosti v rojstnih družinah. Duševna in hkrati živčna vznemirjenost staršev se je zelo usodno prenašala na ta rod tudi v biogenetičnem smislu. Zato lahko domnevamo, da so psihične napetosti pri tem rodu še sedaj razmeroma močnejše, kar prav gotovo ni brez vpliva na stop-

njoj njegove sedanje družbene prilagojenosti. Oglejmo si samo nekaj razlik med starejšo in mlajšo vojno generacijo pri bivši radeški po-

pulaciji, pa se bomo o pravkar omenjenem lahko takoj prepričali. Najprej spet primerjava med običajnimi tremi skupinami.

	Nepovratniki	Nevarno stanje	Povratniki
Starejša vojna generacija	48 %	6 %	46 %
Mlajša vojna generacija	43 %	13 %	44 %

Tako lahko opazimo, da sta odstotka povratništva pri obeh generacijah (iz starejše vojne generacije je bilo v Radečah 209 ali 34% bivših gojencev, iz mlajše vojne generacije pa jih je bilo 410 ali 66%) malodane izenačena. To pomeni, da je povratništvo pri starejši vojni generaciji sorazmerno manjše, kajti povprečno računano so ti bivši gojenci na prostosti vsaj še enkrat več časa, kot pa zastopniki mlajše vojne generacije. Res je sicer, da je povratništvo v prvih letih po odpustu iz zavoda pri bivših mladoletnih delinkventih precej intenzivnejše. Vendar ta okoliščina v bistvu ne spremeni naše trditve, zlasti še zaradi tega ne, ker je bil precejšnji del zastopnikov mlajše vojne generacije ob izvajanju ankete oziroma ob zbiranju sekundarnih podatkov iz VPD pravkar odpuščen in kot tak pri obravnavanju povratništva sploh

še ni prišel v poštov. — Poleg tega pa imamo v primerjavi še zelo zanimiva odstotka slabotnežev iz skupine nevarnega stanja, ki kaže, da je bilo med zastopniki mlajše vojne generacije odkritih še enkrat več bivših gojencev v nevarnem stanju, kot pa med zastopniki starejše vojne generacije. Res je, da je ob tej ugotovitvi spet treba prvenstveno upoštevati razlike v časovnih razlikah. Toda kljub temu lahko sklepamo tudi na večje število slabotnežev prav med zastopniki mlajše vojne generacije.

Zelo značilno karakteristiko zastopnikov mlajše vojne generacije med bivšimi gojenci VPD Radeče nam nudijo še kriminalistični morfološki podatki o njihovem povratništvu. V primerjavi z enakovrstnimi pojavi pri zastopnikih starejše vojne generacije so videti takole:

	Starejša vojna generacija		Mlajša vojna generacija	
	Pravi povratek	Nepravi povratek	Pravi povratek	Nepravi povratek
Tatovi	10 %	2 %	8 %	0.5 %
Vlomilci	9 %	1 %	9 %	0.25 %
Krvni delinkventi	1 %	5 %	0 %	3.25 %
Mehjaši	9.5 %	9.5 %	12 %	9 %
Ostali	0.5 %	0.5 %	0 %	2 %
	30 %	18 %	29 %	15 %

Odstotki nam povedo, da se zastopniki mlajše vojne generacije močneje nagibajo k pravemu povratništvu kot pa zastopniki starejše vojne generacije. Njihov posebni odstotek povratništvra (29%) je že skoraj dosegel enakovrsten odstotek zastopnikov starejše vojne generacije. Če pomislimo, da je razloček v povprečnih časovnih razdaljah ob datumih odpustitve iz zavoda med zastopniki ene in druge generacije zelo velik (zastopniki starejše vojne generacije so bili odpuščeni povprečno že pred šestimi ali sedmimi leti, zastopniki mlajše vojne generacije pa povprečno pred dvema letoma), nas ti številčno sicer ne tako vidni razločki vendarle presenečajo. — Najmočneje se zastopniki mlajše vojne generacije nagibajo k pravemu povratništvu pri mejaštvu. Toda to v sedanjih družbenih razmerah pri nas niti ni več tako zelo kritično. Pač pa zasluži vso pozornost odstotek pravega povratništvra pri vlomilcih, ki je kot stopnja

nagnjenosti k povratništvu že dosegel enak obseg kot odstotek zastopnikov starejše vojne generacije in to v polovico krajšem razdobju. Tudi odstotek pravega povratništvra tato je razmeroma visok.

Pri obravnavanju starejše in mlajše vojne generacije bi še na kratko omenili delež bivših gojenc VPD Radeče. Razmerje 40 zastopnic starejše vojne generacije proti 82 zastopnicam mlajše vojne generacije približno ustrez splošnemu razmerju v merilu celotne obravnave populacije. Vendar bi poudarili, da je med starejšimi bivšimi gojenkami veliko več povratnic (40%) kot pa med mlajšimi, pri katerih je povratnic le nekaj več od četrteine. Vzroke smo deloma že razložili ob obravnavanju večkratnega povratništvra bivših gojenc. Poleg tega pa omenjamo še nekaj drugega: Razdobje, v katerem so se oprijele kriminala zastopnice starejše vojne generacije še kot bivše mladoletnice, je bilo razdobje

strogih administrativnih posegov v takšne pojavе, kot so na primer brezdelje, prostitucija itd. Zlasti zaradi znanega družbeno koristnega dela se je zanemarjenim dekletom takrat nekako bolj izplačalo krasti, kot pa se na primer prostituirati. Ko je pozneje pritisak v tej smeri popustil, se je struktura bistveno spremenila. Kolikor so zastopnice starejše vojne generacije zabredle v pravo večkratno povratništvo, v njem vztrajajo še sedaj. Pri vseh ostalih, zlasti še pri mlajših, pa sedanja situacija ni čisto jasna. Zelo verjetno je, da so se popolnoma resocializirale, saj so družbeno-ekonomske možnosti pri nas tudi za žensko delovno silo vsak dan ugodnejše. Nekaj znakov pa vendarle kaže, da se manjši del skrivaj priložnostno prostituirja. Na to smo delno upravičeni sklepali iz podatkov skupine nevarnega stanja, kjer so ženske zastopane z

močnim odstotkom. V tej skupini jih je namreč skoraj tretjina, medtem ko jih je ob splošni populaciji komaj dobra šestina.

2. Struktura tako imenovanih širših socialnih kriminoplastičnih faktorjev, kot so socialno poreklo in poklici, je bila v naših dosedanjih razpravah vedno predmet intenzivnega obravnavanja. To je bilo tudi razumljivo, kajti obravnavali smo splošno mladinsko delinkventno populacijo, ki se nikoli ni vidneje ločila od povprečne nedelinkventne mladinske populacije pri nas. Analiza najširše socialne strukture pri radeški populaciji pa je v glavnih obrisih že bistveno drugačna. Primerjava socialnega porekla treh časovno adekvantnih delinkventnih skupin s časovno prav tako adekvantno temeljno socialno razslojitev slovenskega prebivalstva v celoti nas o tem nazorno prepričuje.

Socialno poreklo	Bivši gojenci VPD Radeče	Mladoletni povr. iz krim. družin	Splošna popul. mlad. delinkv.	Temelj. soc. razslojitev slov. prebiv.
Kmečko	29 %	24 %	43 %	40.8 %
Delavsko	61 %	66 %	50 %	30.6 %
Obrtniško	5 %	6 %	4 %	7.2 %
Uradniško	4.5 %	4 %	3 %	6.5 %
Ostali	—	—	—	14.9 %

Pri vseh treh delinkventnih populacijah ima najmočnejši delež delavsko socialno poreklo. Za razdobje, ki je oblikovalo vse primerjane skupine, to je za razdobje zadnjih dveh do treh desetletij, bo že držalo, da je bilo na Slovenskem delavstvo tisti sloj, ki je moral prenašati najtežja socialna bremena. Zato se ne smemo čuditi naslednji zakonitosti: Čim huje je bila neka specifična skupina socialno prizadeta in odrinjena na rob družbe, tem intenzivnejši je bil dotok vanjo iz delavskih slojev. — Kmečki sloj, ki ga je iz dneva v dan manj, kaže ravno nasprotno dinamiko. Čim huje je neka specifična skupina socialno prizadeta, tem šibkejši je dotok vanjo iz tega (kmečkega) sloja. Seveda se moramo zavedati, da so zakonitosti, ki smo jih pravkar nakanali, rezultat razvoja več desetletij nazaj. To so torej izrazito retroaktivne socialne zako-

nitosti, ki jih lahko utemeljujemo s širšimi zgodovinskimi nujnostmi. Zato smo prepričani, da bo sedanje zgodovinsko razdobje ustvarilo že v bližni prihodnosti bistveno drugačno podobo tudi v zvezi z našimi pojavi.

Problematiko kriminoplastičnega faktorja **poklicne strukture** smo pri radeški populaciji deloma nakazali že pri obravnavanju socialno neprimernih poklicev kmečkih hlapcev, dekel, gospodinjskih pomočnic, pastirjev in kmečkih dñinarjev. Tu bi jo vsaj v grobih obrisih še nekoliko dopolnili s problematiko ostalih poklicev, v katerih so bili bivši gojenci VPD Radeče ob storitvi delikta, odločilnega za vzgojno poboljševalni ukrep. Ob primerjavi s povprečno poklicno strukturo splošne mladinske kriminalne populacije (iz let 1952 do 1956) bomo poskusili opozoriti na nekaj posebnosti, značilnih za radeško populacijo.

Radeška populacija	Splošna mladinska kriminalna populacija
Kmečki sinovi (hčere)	12 %
Kmečki hlapci, dekle, dñinarji, gospodinjske pomočnice	25 %
Industrijski delavci	9 %
Delavci drugje	12 %
Obrtniški vajenci	28 %
Dijaki in učenci sred. strok. šol	5 %
Brez poklica in nezaposleni	9 %
Delno izučeni, toda brez zaposlitve (v času storitve)	11 %
	14.4 %
	4.9 %
	5.9 %
	18.1 %
	16.3 %
	12.5 %
	11.3 %

Kmečkih sinov in hčera, zaposlenih doma na posestvu, je bilo v Radečah skoraj prav toliko, kot jih je bilo med splošno mladinsko

delinkventno populacijo. Neprimerno večji pa je odstotek kmečkih hlapcev in dekel ter gospodinjskih pomočnic, ki zajema četrtino biv-

ših gojencev, medtem ko je pri splošni populaciji odstotek petkrat manjši. Nekoliko večji je tudi odstotek industrijskih delavcev, toda vedeti moramo, da kvalificirani industrijski dela vsev med bivšimi radeškimi gojenci ob njih ovem prihodu v zavod ni bilo. Celo polkvalificirani industrijski delavci so bili zelo redki. — Delavcev drugje, to je neindustrijskih delavcev, je bilo med radeško populacijo manj kot med splošno populacijo. To na prvi pogled preseneča, kajti neindustrijski delavci so v kriminalnem oziru pri nas povprečno le nekoliko močnejše problematični, zlasti med mlajšimi storilci. Toda zavedati se moramo zelo visokega odstotka hlapcev in nezaposlenih, ki doseže pri radeški populaciji v številku 45%, medtem ko je pri splošni populaciji skoraj trikrat manjši (znaša samo 16,2%). — Izredno visok je odstotek obrtniških vajencev, v čemer je dokaz, da je bila v obravnavanem razdobju kriminalna problematika med vajensko mladino hujša, kot pa med drugimi poklicnimi skupinami naše mladine. Prav napsprotno pa se nam kaže pri dijaški skupini. Tu je odstotek bivših gojencev VPD Radeče precej manjši od odstotka pri splošni delinkventni populaciji bivših mladoletnikov na Slovenskem. Iz tega lahko sklepamo, da kriminalna problematika pri dijaški populaciji ni bila nikoli preveč pereča in se zoper njo ni tako pogosto ukrepalo v vzgojno poboljševalnem smislu.

Razmeroma skopa obdelava tako imenovanih kriminoplastičnih faktorjev, ki jim sicer že vseskozi posvečamo veliko pozornost, nas je prisilila, da smo ob gradivu bivše radeške populacije začasno opustili obdelavo nadrobnejših zveznosti. Izjema so samo primerjave med skupinami povratnikov, nevarnega stanja in nepovratnikov ter ekstenzivna obdelava nekaterih najširših družbenih činiteljev. Prepričani smo, da bomo nadrobnejše obdelave lahko izvedli v prihodnje, zlasti če nam bo uspelo zaključiti začeto longitudinalno študijo v časovno ustreznejšem razdobju vsaj še dodatnih 5—10 let. Gibanje populacije, ki jo po doslej opravljenem delu že dobro poznamo, lahko nudi bogato gradivo za resocializacijsko razdobje na prostosti šele po 5—10 letih. Zaradi boljšega razumevanja naših teženj naj nakažemo dve oblikovno sicer različni, toda vsebinsko enakovredni programske varianti za prihodnje delo.

VARIANTA A

Slehernega bivšega gojenca VPD naj bi čez eno leto po odpustitvi iz zavoda anketirali in zbrali podatke o pogojih njegove resocializacije na prostosti hkrati z okoliščinami morbitnega povratka. Tem podatkom ob prvi

anketi bi priključili gradivo objektivne anamneze in prevzgojnega procesa. Pozneje bi se anketiranje in seveda tudi zbiranje objektivnih podatkov brez ankete glede resocializacijskih pogojev na prostoti ponavljalo vsako leto do petega leta po odpustitvi, nato pa še vsaki dve leti do dvanajstega leta po odpustitvi iz VPD. — Anketiranje v smislu te prve variante naj bi bilo občasno. Trajalo naj bi vsako leto nekaj tednov in naj bi zajelo celotno skupino bivših gojencev, odpuščenih v zadnjem letu, v eni obdelavi; v drugi obdelavi celotno skupino bivših gojencev, odpuščenih v predzadnjem letu, v tretji obdelavi celotno skupino bivših gojencev, odpuščenih pred tremi leti itd. Delo bi bilo bolj kampanjskega značaja in bi terjalo vsakoletno angažiranje večjih ekip izpräsevalcev, socialnih delavcev ter drugih strokovnjakov. Opozarjam tudi na to, da bo obseg obravnavane populacije vsako leto večji. Obdelati pa bi bilo treba vedno vso populacijo, čeprav posamezne dele iz časovno različnih intervalov. Priponimamo, da je vse to v tehnično raziskovalnem oziru precej zahtevno, toda z vidika dinamike, to je gibanja neke skupine v času, vsekakor nujno. Lahko recemo, da je prav v tem ena največjih metodoloških prednosti longitudinalnih študij, kakršne si zamišljamo.

VARIANTA B

Namesto občasnega vsakoletnega anketiranja bi lahko uvedli permanentno delo in opazovanje po načinu rokovnikov. Delo bi ne zahtevalo angažiranja večjega števila oseb in bi ga v določenih mejah lahko izpeljal en sam raziskovalec. Edini pogoj bi bil ta, da bi bil v stalnih stikih s terenom in da bi dnevno obdelal vsaj 3—5 bivših gojencev. Seveda bi moral poleg tega še sproti zbirati objektivno anamnestično gradivo in gradivo prevzgojnega procesa za vse pravkar odpuščene gojence, pripravljati posamezne analize in večje obdelave itd. Najpomembnejše pa bi bilo pri permanentnem longitudinalnem delu to, da bi raziskovalec v marsikakšnem primeru lahko neposredno pripomogel k uspehu kriminalne preventive, saj bi lahko sproti opozarjal na posamezne primere ene najbolj ogroženih kriminalnih populacij — populacije bivših gojencev VPD. V svojih stalnih stikih s terenom, to je ne samo s postajami LM, ampak tudi s skrbniškimi organi, s posredovalnicami za delo, s poklicnimi posvetovalnicami, s kadrovskimi vodstvi podjetij in seveda tudi z anketiranci samimi, bi lahko zelo pozitivno vplival, marsikaj dobro svetoval, pomagal in tudi osebno urenil.

Ker sta obe varianti v naših sedanjih pogojih izvedljivi, bi bilo prav, da bi se začeto

del z longitudinalnimi študijami nadaljevalo. Poudariti moramo tudi to, da bi bila škoda zavreči vse doslej zbrano gradivo, ki obsegajo blizu 700 lepo urejenih dosijejev. To je temelj, ki je bil ustvarjen s precejšnjim prizadevanjem. Prihodnje delo bo lažje in bo določalo življenjsko aktivnost tudi v drugih smereh, na primer v smeri neposredne kriminalne preventive. Povemo naj še to, da so dosijeji opremljeni z robnimi označbami po točkovnem sistemu, kar je za kombinacijsko kriminološko opazovanje najsodobnejša metodološka tehnika. Tako opremljeni dosijeji uspešno nadomeščajo vrsto kartotek. Poleg tega pa imajo še to prednost, da so hkrati zbiralniki celotnega anketnega in dokumentacijskega gradiva. Ekonomičnost takšnega načina tehnično-metodološkega obravnavanja gradiva je očitna. Koristi ustanovi, kjer se delo opravlja, ne zavzema veliko prostora in je tudi v materialnem oziru manj zahteven. Še bolj pa seveda koristi raziskovalcu samemu, ki ima pri roki tako rekoč celotno gradivo: arhiv, tehnično kartotečni pripomoček in statistično manipulativni pripomoček.

PRIJOMBE

¹ Podatki so povzeti po predavanju prof. Streuba O metodologiji longitudinalnih študij, ki ga je imel 21. V. 1960 na Inštitutu za sociologijo univerze v Ljubljani.

² Sheldon and Eleanor Glueck — njuna poglavitna dela: Five Hundred Criminal Careers, 1930; One Thousand Juvenile Delinquents, 1934; Five Hundred Delinquent Women, 1934; Later Criminal Careers, 1937; Juvenile Delinquents Grown Up, 1940; Criminal Careers in Retrospect, 1943; After Conduct of Discharged Offenders, 1945; Unraveling Juvenile Delinquency, 1950; Delinquents in the Making, 1952; Physique and Delinquency, 1956.

³ M. A. Elliot: Crime in Modern Society, 1952.

⁴ D. R. Taft: Criminology — a Cultural Interpretation, 1950.

⁵ M. H. Neumeyer: Juvenile Delinquency in Modern Society, 1955.

⁶ Encyclopedia of Criminology, 1949.

⁷ Barnes, Teeters: New Horizons in Criminology, 1959.

⁸ F. Bauer: Das Verbrechen und Gesellschaft, 1957.

⁹ S. Glueck: Theory and Fact in Criminology, 1956. Sutherland: Principles of Criminology, 1955.

¹⁰ Dr. H. Leferenz: Probleme der kriminologischen Prognose (v reviji Kriminalbiologische Gegenwartsfragen, zv. 3, 1958).

¹¹ Gre za tako imenovano metodo točkovnega postopka — Punktverfahren methode.

¹² prav tam 1.

¹³ prav tam 8, 10.

¹⁴ Seelig: Lehrbuch der Kriminologie, 1951.

¹⁵ prav tam 10.

¹⁶ Le premier »Traité de sociologie« publié en France (ocena knjige v reviji Cahiers internationaux de sociologie, zv. XXVII, 1959.)

Kriminalna sociologija, ki se vse bolj zanima za delovne načine in za rezultate longitudinalnih študij, je pridobila z njimi na svojem pomenu tudi v okviru celotnega sistema kriminoloških znanosti. Zlasti na Zahodu, kjer so kriminalno sociologijo utesnjevali in jo še utesnjujejo v ozke spone skoraj izključno matematično-statistične metodologije, bo moralno priti z longitudinalnimi študijami do sprememb. Statičnost in togost v opazovanju razdrobljenih pojavov se bosta morala slej ko prej umakniti dinamiki, brez katere pač ni solidne longitudinalne študije. Ob tej vrsti obdelav se bodo znanstveni raziskovalci šele navadili opazovati določene družbene pojave v širšem časovnem prostoru in jih bodo morali hočeš nočeš vzposejati tudi z drugimi družbenimi pojavi. Res je, da zaradi pozitivistične ozkosti tega marsikje ne bodo storili. Pri nas pa, ker gledamo na razvoj slehernega družbenega pojava dialektično, bomo lahko izkoristili metodo longitudinalnih študij mnogo bolje, kajti prav ob njih bomo odkrivali prepotrebne stičnosti oziroma zveznosti med ozko enkratno eksaktnostjo in najširšimi zgodovinskimi procesi.

¹⁷ Pinatel: Le pronostic du comportement antisocial (Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, št. 2, l. 1952.)

¹⁸ O. Kinberg: Les situations psychologiques précriminelles révélatrices de l'état dangereux, Rapport au IIe Congrès international de criminologie, Pariz 1950. E. de Greeff: L'état de danger avant le crime (prav tam, Kinberg).

¹⁹ J. Chazal: Études de criminologie juvénile, 1952.

²⁰ Louwage: La psychologie criminelle. Psychologie und Kriminalität (avt. prevod v nemščino, brez označbe letnice).

²¹ Bol'saja Sovjet. Enciklopedija, zv. XXIII, l. 1953.

²² Tadjevosjan: Borba za likvidaciju pravnarušenij nesavjeršenjaljetnih v SSSR, Socijalističeskaja zakonost, Moskva, X, 1957.

²³ Kozin: Borba s bezprizornostju i prestupnostju nesavjeršenjaljetnih, Moskva, VI, 1957 — Socijalističeskaja zakonost.

²⁴ Revue moderne de la police, V—VI, 1960.

²⁵ I. Sapožnikov in L. Kozak: Praktika primenjiva ukaza ob otvetsvenosti za melkoe huliganstvo, Socijalističeskaja zakonost, Moskva, III, 1957.

²⁶ A. Maklecov: Uvod v kriminologijo, 1947.

²⁷ Socialističeskaja zakonost, I, 1959.

²⁸ V. Karasov, heroj socialističnega dela, v Pravdi 28. XII. 1958.

²⁹ V. I. Lenin: Filozofski zvezki, Moskva, 1947.

³⁰ Prav tam 29.

³¹ Engels: Dialektika prirode.

³² Objavljeno v New York Daily Tribune 16. IX. 1859.

³³ Sheldon Glueck: Techniques de prévision dans la prévention et le traitement de la délinquance, Revue internationale de criminologie et de police technique, št. 4, 1958.

³⁴ E. Ferri: La sociologie criminelle, Pariz 1905.

BIVŠI GOJENCI

po glavnih deliktnih skupinah in
(od 1. I. 1951 do

	Vlomilci obravnavani po čl. 250/II 01 KZ			Tatovi po čl. 249 in 259 KZ (vključno s tremi ropar.)			»Mejaši« po čl. 303/1 in 2 KZ ter 303/3 KZ		
	v. p. ukr.	zapor	skupaj	v. p. ukr.	zapor	skupaj	v. p. ukr.	zapor	skupaj
Okrož. sod. Ljubljana	32 (14)	14 (6)	46 (20)		1	1	1		1
Okrož. sod. Novo mesto	15 (4)	4 (1)	19 (5)		1	1	1 (1)		1 (1)
Okrož. sod. Celje	19 (5)	7 (5)	26 (10)						
Okrož. sod. Maribor	39 (10)	15 (4)	54 (14)		1 (1)	1 (1)	2 (1)		2 (1)
Okrož. sod. Koper	2		2						
Okrož. sod. Gorica	10 (1)	5 (4)	15 (5)						
Okrož. sod. Zagreb		1	1						
Okraj. sod. Ljubljana	1		1	29 (13)	4 (4)	33 (17)	5 (2)		5 (2)
Okraj. sod. Kranj				12 (6)		12 (16)	5 (2)	2 (1)	7 (3)
Okraj. sod. Radovljica				7 (4)	1	8 (4)	2 (1)	2	4 (1)
Okraj. sod. Škofja Loka				2 (1)	1	2 (1)			
Okraj. sod. Kamnik				6 (2)		6 (2)			
Okraj. sod. Grosuplje				2		2			
Okraj. sod. Kočevje				6 (2)	2	7 (2)		1	1
Okraj. sod. Trbovlje				8 (3)	2	10 (3)	1 (1)		1 (1)
Okraj. sod. Rakek									
Okraj. sod. Novo mesto	1		1	1	1	2			
Okraj. sod. Trebnje				1		1			
Okraj. sod. Videm-Krško				4		4			
Okraj. sod. Metlika									
Okraj. sod. Brežice				9 (6)		9 (6)			
Okraj. sod. Sevnica				3	2	5		1	1
Okraj. sod. Celje	1		1	18 (4)	3 (1)	21 (5)	2 (1)	1 (1)	3 (2)
Okraj. sod. Šmarje J.				4 (2)		4 (2)			
Okraj. sod. Šoštanj				3 (2)		3 (2)			
Okraj. sod. Maribor				47 (18)	4 (2)	51 (20)	23 (7)	15 (4)	38 (11)
Okraj. sod. Ptuj				7 (3)		7 (3)	1 (1)	3	4 (1)
Okraj. sod. Ljutomer	1		1	3 (2)		3 (2)	1		1
Okraj. sod. G. Radgona				4 (2)		4 (2)			
Okraj. sod. Sl. Bistr.				8 (3)	2 (1)	10 (4)	1 (1)		1 (1)
Okraj. sod. Sl. Gradec				5 (1)	3 (2)	8 (3)	2 (1)	2 (1)	4 (2)
Okraj. sod. Ormož									
Okraj. sod. Mur. Sob.				3 (1)	1 (1)	4 (2)	8 (2)	9 (5)	17 (7)
Okraj. sod. Dol. Lend.				2		2		2 (1)	2 (1)
Okraj. sod. Gorica	1		1	5 (1)	2 (1)	7 (2)		1	1
Okraj. sod. Tolmin				5 (2)		5 (2)	3 (2)		3 (2)
Okraj. sod. Ajdovščina									
Okraj. sod. Idrija				2 (1)		2 (1)			
Okraj. sod. Koper				1 (1)		1 (1)			
Okraj. sod. Piran				1		1			
Okraj. sod. Sežana				3 (3)		3 (3)	17 (6)		17 (6)
Okraj. sod. Il. Bistrica				6 (3)		6 (3)	9 (3)	26 (11)	35 (14)
Okraj. sod. Postojna				1	3	4	5	11 (4)	16 (4)
S k u p a j	122 (34)	46 (20)	168 (54)	218 (86)	32 (13)	250 (99)	89 (32)	76 (28)	165 (60)

1. Stevilke v oklepajih predstavljajo povratnike po že doseženi polnoletnosti (na podlagi podatkov posebnih kartotek);

2. Podatki o vlomilcih, obravnavanih pred okrajnimi sodišči, se nanašajo na ukrepe pred prvim julijem 1951, ko je bila ta možnost še podana;

V P D R A D E Č E

po sodiščih, ki so jih obravnavala
vključ. 31. XII. 1959)

Različni krvni delinkventi (vključno ubijalci)			Drugi delinkventi (spolni delinkventi, divji lovci itd.)			Skupaj					
v. p. ukr.	zapor	skupaj	v. p. ukr.	zapor	skupaj	v. p. ukr.		zapor		skupaj	
2 (1)	2 (1)	2 (1)				35 (15) 42 %	15 (6) 40 %	50 (21) 42 %			
	1 (1)	1 (1)				16 (5) 31 %	6 (2) 33 %	22 (7) 31 %			
	1	1	1 (1)		1 (1)	19 (5) 26 %	7 (5) 71 %	26 (10) 38 %			
						42 (12) 28 %	17 (5) 29 %	59 (17) 28 %			
						2		2			
						10 (1) 10 %	5 (4) 80 %	15 (5) 33 %			
						1		1			
						25 (15) 42 %	4 (4) 100 %	39 (19) 48 %			
						18 (8) 44 %	2 (1) 50 %	20 (9) 45 %			
						10 (5) 50 %	3	13 (5) 38 %			
						2 (1) 50 %		2 (1) 50 %			
						6 (2) 33 %		6 (2) 33 %			
						2		2			
						6 (2) 33 %	2	8 (2) 25 %			
						9 (4) 44 %	2	11 (4) 36 %			
2 (2)	2 (2)	1			1	5 (2) 40 %	1		6 (2) 33 %		
2	2					3		3			
						4		4			
3 (1)	3 (1)					12 (7) 58 %		12 (7) 58 %			
						3		6			
1 (1)	1 (1)	1 (1)			1 (1)	23 (7) 30 %	4 (2) 50 %	27 (9) 33 %			
						4 (2) 50 %		4 (2) 50 %			
2 (1)	2 (1)					5 (3) 60 %		5 (3) 60 %			
	2 (1)	2 (1)	2		2	72 (25) 34 %	21 (7) 33 %	93 (32) 34 %			
3 (2)	3 (2)					11 (6) 54 %	3	14 (6) 42 %			
1	1	1 (1)			1 (1)	7 (3) 42 %		7 (3) 42 %			
						4 (2) 50 %		4 (2) 50 %			
2	2					11 (4) 36 %	2 (1) 50 %	13 (5) 38 %			
						7 (2) 28 %	5 (3) 60 %	12 (5) 41 %			
						11 (3) 27 %	10 (6) 60 %	21 (9) 42 %			
1	1	3 (2)			1	2	3 (1) 33 %	5 (1) 20 %			
						7 (1) 14 %	3 (1) 33 %	10 (2) 20 %			
						11 (6) 54 %		11 (6) 54 %			
						3 (1) 33 %		3 (1) 33 %			
						1 (1) 100 %		1 (1) 100 %			
						1		1			
						20 (9) 45 %		20 (9) 45 %			
						15 (6) 40 %	26 (11) 42 %	41 (17) 41 %			
						6	14 (4) 28 %	20 (4) 20 %			
19 (8)	4 (2)	23 (10)	12 (5)	1	13 (5)	460 (165) 35 %	159 (63) 40 %	619 (228) 37 %			

3. Odstotki predstavljajo povratnike v odnosu do skupnega števila populacije pri danem podatku;

4. Odločilni kriterij za uvrstitev bivšega gojenca VPD v določeno deliktno skupino je bilo v primeru steka tisto kaznivo dejanje, ki je prevladovalo. Če je bil mladoletnik n. pr. tat, a je bil hkrati obravnavan tudi zaradi državne meje, smo ga uvrstili med tatove tedaj, kadar so bile tatvine hujše oziroma jih je bilo več.

A Longitudinal Study of Previous Juvenile Delinquents

By Dr. Matija GOLOB

This paper is the first attempt in Yugoslavia to introduce the so-called longitudinal studies in the discussion of criminologic-sociological psychologic problems of former juvenile delinquents. Schematic models of these studies which should suit Yugoslav needs, have been the author's principal data on longitudinal studies and on similar cipal care and he therefore placed them at the very beginning of his essay. He then relates gene-research methods throughout the word. He connects these particulars with some principles of approach to up-to-date criminologic and general sociology and he especially compares them with the socalled techniques of point prognoses, resp. with the point research method (Punktverfahren). As in the Soviet Union there are not many longitudinal studies, the author tries to indicate that this kind of study is necessary there too in connexion with the well known appearances of hooliganism and relapse among the juvenile delinquents in that country. The author motivates also by Marxist dialectic aspects that longitudinal studies are justified. Confronting the well-known philosophic theoretic categories »general-special-single« with the object of criminologic sociology, he indicates in its framework — also by longitudinal studies — three graphic schematic solutions. The first of them is limited on categories of cognition methodology, the second one on objective and real categories in the static representation of a cross-section of time, and the third one likewise on objective and real categories in a dynamic historic representation. In the conclusion of the introduction, the author criticizes the exaggerated empirical and positivistic limitations — not only in single branches of modern criminology, but even in itself. He draws the reader's attention on the stagnation in modern criminology and on its causes. Among the main causes, he mentions the inappropriate sticking to mere factography, which most strictly forbids searching and discovering the dialectic contents of occurrences and which does not allow applications »in general«. The author states that many ingenious ideas of the time of the first criminologic congresses remained, owing to such standpoints, up to now mere hypothetic constructions which have never been implemented. The operative part of the paper was called by the author on purpose »Results of initial experiments with longitudinal studies of the population of former pupils of the Home of education and correction at Radeče.« He was well conscious of his pioneering in this field as well as of all deficiencies immanent to it. However, he knew since a long time the material he treats — 619 former pupils of the Home of education and correction at Ra-

deče — having been a co-worker of many years in the field of juvenile delinquency. In most general data, the basic characteristics of the movement of the treated population in time and space are indicated in the paper. The summary data on relapse are further one of the most significant points of departure, from which the author draws a considerable part of his establishments. He pays special attention to the problem of repeated relapse within the framework of the treated population. The establishment that there are but 7% of people who relapsed five times or more seems important to him, as he sees in them prospective profesional committers.

The author connects relapse and other circumstances with the legislative problems in the actual period. He states that there are several fatal defects in the present legislation, which had a considerable influence on the more or less unfavourable process of resocialization of former pupils. In a detailed analysis of judicial data in ecologic direction, the author connects the deficient criminal policy of the courts of justice not only with legislation, but also to a certain extent with subjective motives. The differences between imprisonment of brief duration (which proved to be unsuccessful in a relatively much bigger percentage) and the more successful educational and correctional measures revealed themselves in explicit contrasts. In the paper the successes and failures of criminal policy are illustrated by interesting concrete examples.

The core of the essay contains the objective elaboration of the inquiry material on antecedents, the re-educative process, the resocialization process at liberty, and the so-called plebiscitum interview. In order to connect the individual component of development (antecedents — re-educative process — resocialization process after dismissal) of the factor analysis with the dynamic integrity of the whole appearance (of the entire population of 619 former pupils), the author chose the following way: he elaborated the prognostic point image according to the principles of the comparison method at every data group on three groups of former pupils: nonrelapsers, nonrelapsers in dangerous condition (*état dangereux*), and relapsers. By doing so, he obtained an organic convergence among particles of appearances — factors — which are otherwise most split up. The predictions which result from the material which has been elaborated in this way, are thus considerably nearer to reality and they are fit to be compared in every detailed analysis with broader social appearances. The success of the entire social endeavours for the population

of 619 former pupils is evident from the following main trend:

objective antecedents — 3.1 point average on the individual,

re-educative process + 1.0 point average on the individual,

resocialization after dismissal + 1.6 point average on the individual.

In any case, this is a prognostically favourable trend which justifies certain optimism. In this broadest framework there are yet, of course, considerable differences within the group of nonrelapsers, of nonrelapsers in dangerous condition (*état dangereux*), and of relapsers, which circumstances should be considered for all optimism.

The data of objective antecedents revealed in the treated population the greatest concentration of negative points where there are factors of mutilated family (illegitimate birth, one-sided orphanage, two-sided orphanage, parents' divorce), non adequate employment, and deficient training. A somewhat smaller concentration of negative points has been revealed where there are the following factors: unemployment during the time of perpetration, criminality, and other social deviations, as well as mental abnormality in the family in which the committer is born, and permanent stay in various educational institutions and reformatories. May the reader's attention be called on the circumstance that the points with the second group of factors are, it is true, less numerous, but that their effect is so much the stronger. Former pupils who were stricken with such influences, as alcoholism, immorality, and criminality of parents, are much harder to resocialize than the other pupils, as far as they have been resocialized at all.

The data on re-educative success prove the extraordinary endeavour of society as a whole as well as of educators, to correct the juvenile delinquents as much as possible. In general, the great efforts and sacrifices have not been in vain. The general trend alone is sufficient as evidence. However, much more eloquent is the fact that many, even very difficult cases with the worst antecedental situation have been successfully corrected. Relapse of former pupils which were children of criminal parents was e. g. 39 % (even 6 % below average!), while relapse of those juvenile delinquents who have not been in the institution, is 55 %. Re-educative factors, for which either positive or negative

points have been given, were: degree of intelligence, success or failure of professional or general education, properties of character, personal orderliness, degree of zeal at work, disciplinary punishments or none, escapes from the institution, and punishable acts, either in the institution or during the escape. Also the pedagogic prognosis at the dismissal of pupils from the institution revealed interesting particulars on the re-educative process.

The process of resocialization at liberty, i. e. after dismissal from the institution, proved to be the most important common positive factor for the majority of the investigated population. The circumstance of the conditions of employment at liberty having been favorable for the majority of former pupils is, according to the author's opinion, one of the main causes of the relatively low degree of relapse — even of those former pupils who had the worst antecedental situation. Should the housing conditions (which have, however, not been investigated by the inquiry) have been favourable as well as the possibility of social accustoming in normal surroundings (which has been, according to particulars of the survey, rather limited), the degree of relapse should certainly have been even smaller.

The majority of questioned persons expressed a favourable opinion of the re-educative process in the institution. They especially praised the possibilities of professional education and improvement. There were not many complaints and even these concerned mostly the rudeness of fellows. This is easy to understand, as at that time the institution was in the first stage of development. Conditions of a successful classification of pupils and of separation of violent ones did not yet exist.

In the conclusion of the essay, the population of 619 former pupils is briefly represented in the light of the most general social determinants. The most interesting thing are the differences between the younger and the older wartime generation of the treated population, especially from the aspect of relapse. The stratification comparisons (relating to social strata) by social descent and by vocations are very characteristic. These two comparisons are especially valuable because of the fact that they are performed extensively and thus necessarily reveal broader social connexions and laws. The author finally proposes two methodologic variants, at the basis of which the started work should be continued in future.